

The Project Gutenberg eBook of Het Nieuwe Leven (La Vita Nuova)

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Het Nieuwe Leven (La Vita Nuova)

Author: Dante Alighieri
Translator: Nico van Suchtelen

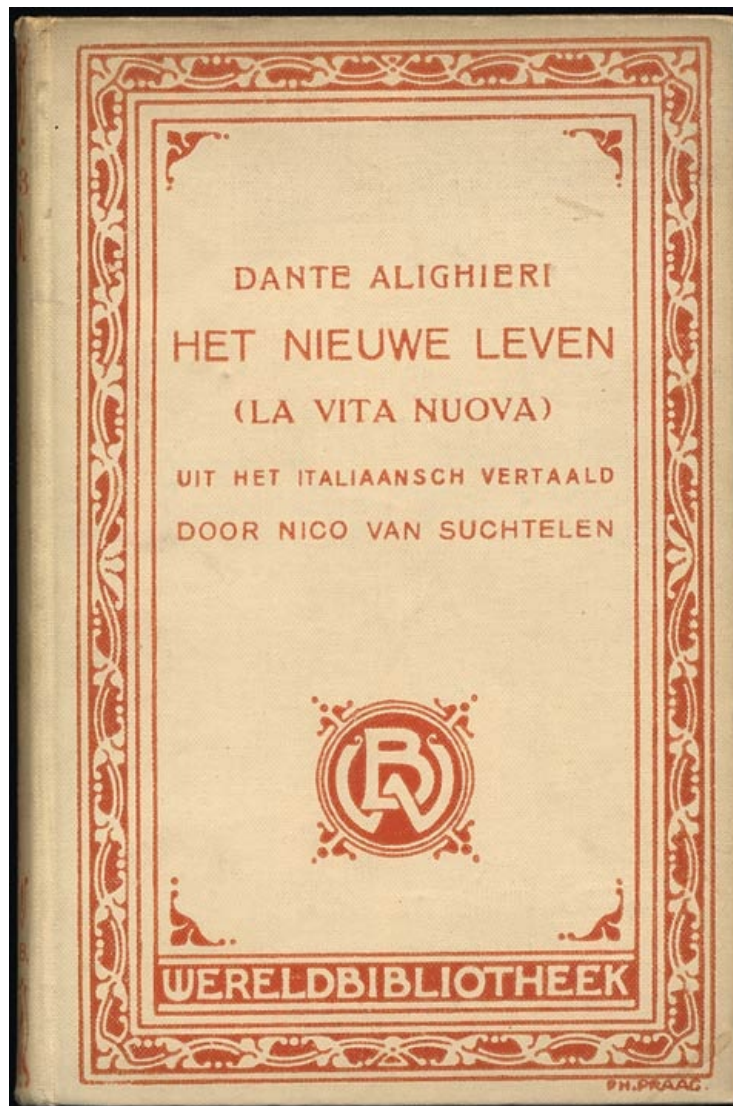
Release date: February 9, 2009 [eBook #28029]
Most recently updated: January 4, 2021

Language: Dutch

Credits: Produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at <https://www.pgdp.net/>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HET NIEUWE LEVEN (LA VITA NUOVA) ***

[Inhoud]

Wereld bibliotheek

Onder leiding van L. Simons.

Uitgegeven door:
De Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur—
Amsterdam

[2]

Dante Alighieri

Het Nieuwe Leven

(La Vita Nuova)

Uit het Italiaansch vertaald door

Nico van Suchtelen

Met inleiding, aantekeningen, aanhangsel en portret

[3]

Gedrukt ter drukkerij "De Degel", Amsterdam.

[Inhoud]

[4]

Dit jeugdportret, dat Dante voorstelt omstreeks den tijd toen hij de Vita Nuova schreef, is een muurschildering door Giotto (1267-1337) in de kapel van het Bargello (paleis der Podestà) te Florence. Bij den brand van het paleis in 1332 scheen dit fresco verloren te zijn gegaan, doch in 1840 werd het weder bloot gelegd en, hoewel slecht, gerestaureerd. De hier gegeven reproductie echter is genomen naar de teekening welke Seymour Kirkup vòòr de noodlottige restauratie van het fresco maakte.

[8]

Inleiding

Ik ben een die, zoo de Liefde hem iets inblaast, luister en op de wijze, waarop zij binnen in mij spreekt, het neerschrijf. (Louteringsberg XXIV).

“Het “Nieuwe Leven”, het “boekje” waarin de ongeveer zeven-en-twintig jarige Dante zijn jeugdliefde verhaalt, is een der wonderlijkste en tevens wonderbaarste scheppingen der dichtkunst. Wonderlijk is het om die zekere eigenaardigheden, waarvan enkele reeds Dante’s tijdgenooten hebben gehinderd en welke het meerendeel der modern-kritische lezers zeker geneigd zal zijn als “fouten”, immers als uitingen van gekunsteldheid, valsch gevoel, ondichterlijk intellektualisme, te veroordeelen. En werkelijk, bij een eerste, vluchtige lezing doet het wel ietwat zonderling aan; een dertigtal van de sierlijkst bewerkte, zoetst-vloeiende minnedichten, lof- en klaagzangen, vereenigd in een onderling verband door een later geschreven verklarend proza, welks stijl het midden houdt tusschen plechtige bijbeltaal, deftig-pedant betoog en kinderlijk-naïef verhaal: een keten van fijnst-geslepen juweelen in stijf-eenvoudige vatting. En dan elk dier gedichten nog bovendien ontleed naar zijnen bouw en inhoud, “verdeeld” zooals Dante het noemt, in glossen zò dor, schoolmeesterachtig en overbodig meestal, dat reeds Boccaccio, Dante’s eerste officieele “uitlegger”, deze “divisioni” verwierp als

“tegroppo infantile”, als een belachelijke kinderachtigheid! Moet de kritische verbazing van den hedendaagschen lezer met “literairen” smaak, niet toenemen als hij bemerkt dat de stof voor vele dier gedichten blijkbaar “verzonnen” is; dat ook de droomen en visioenen waarvan Dante gewaagt, blijkbaar “cerebrale bedenkfels” zijn, althans zelden, zooals in het beroemde koortsvisioen (§ XXIII) en in de verschijning der zalige Beatrice als kind van negen jaar (§ XXXIX) onmiskenbaar echte droom-elementen vertoonen? Dreigt die verbazing niet om te slaan in een medelijdende afkeuring bij de ontdekking dat het Dante’s duidelijke bedoeling is aan zijn schijnbaar zoo spontane lyriek een symbolische, en nog wel een theologisch-moreele duiding te geven? Kan verder deze hedendaagsche lezer wel anders dan schouderophalend glimlachen om de zonderlinge getallenmystiek, het kinderachtig gegoochel met de cijfers drie, negen en tien, vertegenwoordigende de Drie-eenheid, de negen hemelen en de volmaaktheid, welke Dante ten behoeve dier symboliseering in zijn proza invoert; of om zijn blijkbaar streven ook in de rangschikking en misschien zelfs in het aantal der opgenomen gedichten, de door hem gewilde allegorische strekking uit te drukken? Tenslotte, kan hij ooit een poëzie, een lyriek, een minnelyriek nog wel, als “echte”, “spontane”, uit het “hart”, wat zeg ik, uit het “Onbewuste” geweldige “gevoelskunst” erkennen, wanneer na een gekibbel van meer dan zes eeuwen de geleerde commentatoren het er nog steeds niet geheel over eens zijn of de verheerlijkte geliefde nu werkelijk een levende Florentijnsche was, dan wel eigenlijk en goed-beschouwd alleen maar de godsdienst, of de wijsbegeerte, of de deugd, of het verstand, de katholieke kerk, de “abstracte” ideale vrouw of zelfs.... de keizerlijke monarchie?

[10]

Ik weet niet wat voor den smaak van een modern aesthetiseerend lezer of criticus mag of niet mag. Wel weet ik dat voor den dichter alles kan. Ik noemde Dante’s boekske nu behalve wonderlijk ook wonderbaar. Het wonderbare van het boekske is, dat, wanneer men het leest met zuiver menschelijk medegevoel inplaats van met kritische laatdunkendheid en philologische nieuwsgierigheid, men heel de wonderlijkheid ervan aanvaardt als een noodzakelijke en dus eerbiedwaardige, ja bij dieper doordringen juist zeer beminnenswaardige uiting van Dante’s oervoorbeeldigen dichtersgeest. Al het zonderlinge en bevreemdende van het werk, en van Dante’s werk in het algemeen, bevreemdend vooral wanneer men het niet beschouwt in het kader van zijn tijd, vindt zijn oplossing in de zielkunde van den “waren, grooten” dichter, van dien universeelen mensch, die in eigen ziel de synthese voltrekt van alle verscheidenheden en tegenstrijdigheden, van alle droomverlangen en dadendrang aller menschen en tijden.

De dichter—ik bedoel hier den poëet in den oorspronkelijken zin des woords, den schepper op welk gebied ook—kan niet anders, en hij heeft ook geen andere behoefte, dan zichzelf te openbaren. Voor den gewonen mensch,—ik bedoel den weinig poëtischen; alle onderscheiding is tenslotte slechts eene naar den graad—die eigenlijk meer geleefd wordt dan dat hij zelf leeft, wiens geest is als een, bij den een wat beter, bij den ander wat slechter gepolijst spiegeltje dat niets dan het van buiten gegevene weerkaatst, maakt die drang naar zelf onthulling dikwijls den indruk eener lachwekkende ijdelheid; voor den dichter is hij een natuurlijke houding. Want het zelf van den dichter is heel het leven dat hij in zich opneemt, is het verleden dat hij herschouwt, is de toekomst die hij doordroomt; het is het gansche heelal dat zich in hem niet maar uiterlijk weerspiegelt, maar innerlijk ontplooit, ontwikkelt; het is God zelf die zich in hem bewust wordt, die hem zonder ruste drijft tot scheppen.

[11]

Het toeval plaatst den een in een kalm, den ander in een onrustig maatschappelijk midden; laat den een stil voort droomen en dwingt den ander deel te nemen aan den strijd der aldagelijksche gebeurlijkheden. Wat voor des dichters kunstschepping het meest wenschelijk is hangt af van zijn kracht, geestelijk en dikwijls ook fysiek. Velen zullen dien strijd als bij instinct vermijden, maar de sterke en groote dichter begeert en zoekt hem in zijn mateloozen dadendrang en voor hem is hij zeker goed, al vindt hij er ook even zeker nooit de bevrediging in waarnaar hij hunkert. Want welke rol hij in het maatschappelijke dadenleven ook spele; hoeveel beproevingen, worstelingen en overwinningen de werkelijkheid der verschijningen hem ook brenge; nooit vindt hij er een taak die zijn krachten waardig is. Of hij tooneel speelt op de echte planken, zooals Shakespeare; aan het hof van een kunstminnend vorst, zooals Goethe; of wel beide zooals Molière; of hij zijn droom wil verwerkelijken in ’t romantisch avontuur van een vrijheidsoorlog, zooals Byron; of dat hij een rol wil vervullen in het ijdel gekrakeel van middeleeuwsche potentatjes, stadsraden en pausen, zooals Dante; vroeger of later voelt hij dat het ware leven, de groote strijd waarnaar hij hunkerde, slechts werd gevoerd in zijn eigen eenzaam hart. Wat hij doorvoelt, doordenkt, doorlééft, dat is de waarheid van zijn bestaan. De droom van den grooten dichter—daadmensch moet altijd een droom blijven. Maar later erkent de menschheid, of de enkelen die hem verstaan kunnen, dat zijn kunstschepping de groote daad zijns levens was, en een daad zòo werkelijk, dat wil zeggen zoo machtig in haar werking, dat daartegenover de geheele wereldgeschiedenis kan worden als een

[12]

droom, als een onnoozel kinderdroompje.

Naarmate de dichter zelf zich hiervan meer of minder bewust is zullen zijn scheppingen subjektiever of objektiever lijken, persoonlijker of algemeen-menschelijker; ofschoon zij in wezen noch het een noch het ander zijn, maar beide tegelijk en in één. Doch de dichter die deze synthese voltrekt, die zijn persoonlijk gevoel omzet tot begrip-voor-allen, of tot wat het best nog ware te noemen: Levensinzicht, Wijsheid; deze dichter moet een denker zijn voor wien ook nog een andere bij de menigte gangbare en geliefde schijntegenstelling, die van “gevoel” en “verstand”, een inhoudlooze frase is geworden. Er woekert in onze hedendaagsche poëzie een verfijnde stemmings-exaltatie, een aesthetische aanbidding van kwasi-gevoeligheid—vooral wanneer zij zich weet te sluieren met de valsche zijde der moderne literaire onbewustheids-mystiek—welke het inzicht in deze zeer diepe maar zeer eenvoudige waarheden toch voor velen zeer moeilijk maakt. De geestelijk krachtlooze, maar “impressionabele”, “sensitieve”, sentiments-“artiest”, gewend zich te bedwelmen aan den klinkklank eener liefst zoo vaag mogelijke taal-muziek, pleegt—in een haast pijnlijke onkunde omtrent de allereerste beginselen der psychologie—met een zekere laatdunkende minachting neer te zien op al wat in kunst “cerebraal”, “bedacht” is of liever hem in zijn waanwijze kortzichtigheid en onvermogen om werkelijk te “denken” maar als zoodanig voorkomt. Voor deze “artiesten” en vele nog onwetender, want veelal uit de onmachtigsten hunner gerekruteerde critici, en eindelijk voor het groote door hen misleide publiek, zou niets nuttiger zijn dan de aandachtige bestudeering van die enkele waarachtig groote, volmaakte, al-menschelijke geesten als Dante, Goethe en Hebbel, die, in hun schoonste en beste werken althans, geheel zichzelf en geheel God waren, omdat hun sterkste en trouwste streven, bewust en onbewust, steeds was het goddelijk leven dat in hen, als zoogenaamd gevoel of als zoogenaamde gedachte, bewust of onbewust, hoe dan ook lééfde, zoo volmaakt mogelijk tot uiting te brengen. Die in alle subjectieve gebeurlijkheden niets anders zagen dan symbolen eener objectieve waarheid en wier diepst-doorvoelde kunst daarom steeds tevens was hun diepst-doordachte. Wier “gevoel” niet is elk “spontaan” er uit geflapt aandoeninkje, nog minder de vage, onvoldragen, mystiekerig verdoezelde gedachten die een verward spraakgebruik eveneens “gevoel” noemt; maar de grondtoon, de onderstroom van geheel hun geestelijk wezen. Wier “gedachte” niet is een nuchtere frase, maar een levende werkelijkheid ja juist de hoogste, schoonste verwerkelijking in hen van den eenigen levenden Geest zelf. Die zich in hun diepste hart niet bekreunden om theorieën over realisme, idealisme, sensitivisme, impressionisme, romantisme of welke weinig-zeggende definitie van welke eenzijdig-dwalende richting ook; maar die eenvoudig weg, in hun goddelijke gehoorzaamheid, gaven wat zij in zich hadden, daarbij meestal een synthese scheppend van alle bestaande en denkbare richtingen tegelijk. Die door de wèlbewuste, evenwichtige ontwikkeling van al hun geestelijke vermogens God, of de Schoonheid, of de Wijsheid, wilden *dienen*; die bij al hun scheppen de vooropgezette bedoeling hadden een levens-aanschouwing te verbeelden, welke zij in zichzelf, dag aan dag, uur aan uur, strijdend veroverden, met “Gods hulp”, zoo letterlijk mogelijk. En tenslotte, die wat de Geest hun ingaf, trachtten te beheerschen en te uiten virtuoselijk gedwongen in een vorm van evenwichtige schoonheid, van gave, zorgvuldigst bewerkte kunstigheid.

[13]

[14]

Die schoone en wijze levensaanschouwing waarvan ik hier spreek is dezelfde voor alle menschen en alle tijden. Zij is geen bewering, zooals het schijnschoone gepraat der literaire fraseurs van het Onbewuste, maar zij is een daad: het bewuste, willende zoeken en verwerkelijken van God, van het Eeuwig-scheppende, in zichzelf; de verheffing van alle verschijning tot symbool der Liefde. Tijdsomstandigheden en taalontwikkeling hadden wel steeds min of meer invloed op de manier van uiting en nadere omschrijving dezer wijsheid; maar hij voor wien de taal niet is een stelsel van verstijfde en in hun vasten omvang algebraïsch te bewerken begrippen, doch van levende symbolen zelf, ziet al spoedig in dat hij die ééne wereldwijsheid, welke haar aanvangs-, hoogte- en eindpunt vindt in het zich éénvoelen met God, eenig doel en inhoud der waarachtige mystiek, zoowel verbeeld ziet in de mystische filosofie van een Boeddha, Meester Eckhart of Hegel, als in de dichterlijke erotiek, in de “voortbrenging in het Schoone”, van Plato of de aanbidding van het “eeuwig-vrouwelijke” van Dante of Goethe. Voor de groote geesten der menschheid bestaan geen tijdsverschillen, hunne scheppingen zijn de elkaar steeds gelijkende, in wezen steeds gelijke, aanvoelingen van het eeuwig wezen dat altijd is. Daarom spreken zij altijd, afgezien van zekere oppervlakkige eigenaardigheden van den vorm, allen op dezelfde wijze en even verstaanbaar of liever aanvoelbaar. Zij konden, ontdaan van alle nationale en tijdelijke uiterlijkheden, in droom rond ons vereenigd zijn en wij zouden den Indiër of Griek van vele eeuwen vòòr onze jaartelling niet onderscheiden van den Italiaan of Duitscher van nog meer eeuwen er na; wij zouden hen allen houden voor zeer geniale en zeer wijze.... tijdgenooten.

[15]

Ik zal nu verder over Dante spreken. Ik ben begonnen met zijn “fouten” of—werd de lezer reeds welwillender?—eigenaardigheden op te sommen. Ik zal nu pogen te doen zien hoe deze eigenaardigheden slechts zijn de tijdelijk-bepaalde verschijningsvormen van de ééne, eeuwige dichterwijsheid. Ik hoop u Dante te kunnen doen zien als een kunstenaar wiens geest in zijn diepste wezen volstrekt niet “buiten dezen tijd” staat, maar integendeel als een dier dichters die de groote, drievoudige synthese: van subjektiviteit en objectiviteit, van droom en werkelijkheid, van gevoel en verstand, wist te voltrekken en daardoor kon worden tot onzen eeuwigen tijdgenoot, in wiens hart dezelfde Liefde sluimerde en ontwaakte die ook in het onze sluimert en ontwaken kan als de aanschouwing der Schoonheid haar slechts wekt

Ook Dante uitte nooit iets anders dan zichzelf, schilderde nooit iets anders dan zijn eigen innerlijke leven. Het sterkst, en ook tevens het paradoxaalst komt dit uit in de Divina Commedia, welke de geheele menschelijke en goddelijke wereld verbeeldt. Het zijn Dante's eigen zonden, werkelijke of in-aanleg, die hij er verdoemt en straft, het is zijn eigen zieleloutering die hij er verhaalt, het is zijn zelfgewonnen wijsheid die zijn verzen doorlicht. Zijn sombere wrok, zijn verbitterde haat, zijn vurige wetensdrang, zijn hooge trots en zijn vrome, nederige liefde, al de eigenschappen van zijn hevig-levendende geest; maar ook al wat werking en weerslag was van zijn tijdsomstandigheden en opvoeding; zijn gekunsteldheid en schoolschheid, komt er tot uiting. Maar één ding toch mist men in de schepping van den verbitterden balling, en dat vindt men alleen in het “Nieuwe Leven”: den glimlach en de tranen, heel de overzoete sentimentaliteit van den jongen, ridderlijken troubadour. Want Dante was, zooals Manzoni zegt, voor de Italiaansche taal niet alleen de meester van den toorn, maar ook die van den glimlach. Wie de Divina Commedia las, kent den toornenden profeet en den berouwenden zondaar; maar hij kent niet den zachtzinnigen minstreel, den weeten jongeling, die verbleekt en beeft bij den aanblik van een jong meisje en die, liggend in zijn eenzame kamer “als een geslagen knaapje” den “grond met tranen baadt” omdat zij hem heur groet onthield. Alleen daarom reeds is de bestudeering der Vita Nuova noodig voor wie Dante's karakter juist wil beoordeelen. Maar evenzeer is zij noodig om den zin van zijn werk dieper te leeren verstaan. Beide werken, de Commedia en de Vita Nuova, hebben in wezen hetzelfde onderwerp: de loutering van den geest door de Liefde. Het eerste, het wereld-epos, is in schijn objektiever; het tweede, de eerste moderne ik-roman, in schijn subjektiever; in werkelijkheid openbaart de Commedia evenveel van den persoonlijken Dante als de Vita Nuova van den onpersoonlijken wereldwijze. En beide hebben zij, in en door hun schijnbaar gekunstelde verstandelijkheid, die hoog- en strak beheerschte doorvoeldheid, die vormelijke gaafheid, die onomschrijfbaar voornaamheid, die alleen de grootste kunstwerken kenmerkt.

[16]

Het was in het voorjaar van 1283. Er heerschte vrede in Florence, een zeldzame toestand, waarvan ongekende voorspoed het gevolg was. Het was voor de rijke stad een tijd van blijde feesten, optochten en banketten, waarbij een schaar van edele, gansch in wit gekleede vrouwen en meisjes naar oudridderlijken trant een “hof” vormen van een schoonen “Heer” dien men Amor noemde. Bij gelegenheid van een dier optochten waarschijnlijk was het dat de achttienjarige Dante de enkele maanden jongere Bice Portinari, de “allerlieflijkste”, de “jeugdige engel”, die sinds zijn negende jaar de stil-aangeboden “Vrouwe zijner gedachte” was, voor de tweede maal ontmoette en voor 't eerst haar stem hoorde. “Voorbij schrijdend door eene straat wendde zij de oogen naar dien kant, waar ik, vol vreeze, stond: en in hare onuitsprekelijke hoofschheid groette zij mij met een blik zò vol van deugden, dat het mij toescheen als zage ik de grenzen aller zaligheid” (§ III). Voor het eerst hoorde hij haar stem en zoozeer ontroerde hem het nieuw geluk dat hij zich “als dronken van de menigte afzonderde” en vlood naar de eenzaamheid van zijn kamer om daar te peinzen over “deze zeer hoofsche Vrouwe”. En hier had de jonge dichter—want “reeds had hij uit zichzelf de kunst geleerd in rijmen te spreken”—in wiens hoofd de ridderlijke verzen van een Bertrand de Born, een Folquet de Marseille, een Arnaud Daniël en van zoovele andere troubadours klonken, door een “zoeten slaap” overvallen, dien eersten dichterdroom—ja, verzonnen, of liever nagebootst naar den vorm, maar doorleefd naar zijn gevoelsinhoud—welke het eenvoudig motief wordt voor bijkans zijn geheele verdere lyriek. In een vuurkleurigen nevel verscheen hem Amor:

[17]

Zò dat herinnering nòg mij beven doet.

Vol vreugde leek hij me eerst, terwijl zijn handen
Droegen mijn hart, en in zijn armen had
Hij mijn Meestres, sluimrend in lichtrood kleed;

Toen riep hij haar: en van mijn hart dat brandde,
Zag 'k hoe zij schuchter, schoon gehoorzaam, at....

[18]

Dit sonnet zond hij, naar het gebruik der dichters van dien tijd, met verzoek om een verklaring ervan, aan eenige “vermaarde troubadours”. Zij zijn niet allen bekend, maar veilig mag men aannemen dat de meesten behoorden tot de dichterschool van den zogenaamden “nieuwen stijl”, van welken Guido Guinizelli de baanbreker (1220-1276) was geweest en Guido Cavalcanti (1250-1300) ten tijde van Dante de belangrijkste vertegenwoordiger was. De jonge dichter beoogde met de rondzending van zijn sonnet blijkbaar niet anders dan in den kring dier vermaarde troubadours te worden opgenomen. Wat hem gelukte, want van toen af werd Cavalcanti zijn “grootste vriend”, de man die hem steeds aanspoorde zijn liefde hoog en rein te houden en op wiens verzoek, en zeker voor wien, hij zijn Vita Nuova heeft geschreven.

Onder de dichters van dien tijd, ook in Florence, was het mode dat elk van hen een eigen “donna”, mits maar niet zijn eigen vrouw, aanbad en in zijn liederen verheerlijkte. Wanneer men hen mag gelooven waren al deze “donna’s” even liefvallig, schoon en deugdzaam, even “hoofsch”. Dichterlijke idealiseering, wensch-fantasieën; zeker, maar nochtans waren deze vrouwen volstrekt niet geheel en al hersenschimmig, maar verbeeld naar het levend model, evenals die vrouwen wier portret sommige schilders vereeuwigden in de engelengestalten hunner fresco’s en schilderijen, en verscheidene van hen zijn met naam en toenaam bekend. Ware het voor “abstracte ideale vrouwen” wel noodig geweest hen toe te dichten in de volkstaal, omdat zij het Latijn niet behoorlijk konden verstaan? (§ XXV)

[19]

Deze buitenechtelijke vrouwenvereering was een mode, overgenomen van de Provençaalsche troubadours. Ik laat hier buiten bespreking het moeilijke vraagstuk uit welke ideëel-maatschappelijke oorzaken de ridderlijke minnedienst ontstond; maar eenmaal mode onder de troubadours, kon hij gemakkelijk worden aanvaard door de dichters dier jonge Italiaansche stadstaten, waar aan het echtelijk leven gewoonlijk alle poëzie ontbrak, omdat de huwelijken er werden gesloten uit commercieele overwegingen der ouders of zelfs met politieke bedoelingen op aandrang der regeeringen. De troubadours, die, sinds hun land door de gruwelijke vervolging der Albigenzen en Waldenzen, elders hun fantastische romans voordroegen of van hun minne zongen en ook in Italië als welkome gasten werden ontvangen, vonden hier gretige navolging in hun hoofsch minnedienst en poëzie en gaven zodoende den stoot tot de ontwikkeling van een eigen Italiaansche dichtkunst. Aanvankelijk schreven ook hun navolgers in het Provençaalsch, de langue d’oc; tot op Sicilië, aan het hof van keizer Frederik II, den grooten kunstvriend, de eerste Italiaansche poëzie ontstond. De keizer zelf, zijn zoon Enzo, koning van Sardinië, zijn kanselier Piero della Vigna, magistraten als de notaris Jacopo da Lentino en Guido delle Colonne, wedijverden er in het kunstig nabootsen der Provençaalsche voorbeelden. Maar ofschoon bij dezen of genen de echte volkspoëzie wel een frisscher toon gaf aan de geijkte uitingswijze, bleef de kunst dezer Sicilianen toch over het algemeen slechts nabootsing zonder meer, en met de heerschappij der Hohenstaufen in Italië ging ook zij te gronde. Bij een deel der dichters uit de Siciliaansche school kwam de naieve zinnelijkheid der oude ridderpoëzie, waarin de vereering der “Vrouwe” nagenoeg geheel en al op de bewonderende aanschouwing harer uiterlijke schoonheid berust, waarin de algemeen gebruikelijke weg dien de Liefde kiest om het hart binnen te dringen is “door de oogen”, tot onverbloemde uiting.

[20]

Liefde is Begeerte, door het groot vermogen
Van welgevallen in het hart gewekt....

Maar schoonheid die we aanschouwen met onze oogen
Is 't toch die sterkste en hechtste liefde wekt¹.

betoogt de bovengenoemde notaris Jacopo da Lentino; anderen maakten, evenals ook reeds de latere Provençaalsche zangers gedaan hadden, scheiding tusschen “edele” en “onedele” liefde, ofschoon zij dan toch ook de eerste nog min of meer zinnelijk opvatten.

e per amor es hom guays e cortes,
franc e gentils, humils et orgulhos

(de liefde maakt den man blij en hoofsch,
frank en edel, ootmoedig en fier)

zeide Pons de Capdueil, en Adam de la Halle had gezongen:

car ma Dame est tant douche a resgarder
que mauvestés ne porroit demorer
en cuer d'ome qui la voie....

*(want mijn Vrouwe is zoo zoet te aanschouwen
dat geen slechtheid zou kunnen wonen
in het hart van den man die haar ziet).*

en Guilhem de Montanhagol was zelfs zoo ver gegaan dat hij de liefde prees als sporende tot kuischheid en als bron van alle deugden:

quar amors non es peccatz,
anz es vertutz....
e met om' en via
de ben far tot dia;
e d'amor mou castitatz....

*(want de liefde is geen zonde
maar een deugd....
en stelt den man in staat
wèl te doen den ganschen dag;
en uit de liefde ontspringt kuischheid....)*

Maar deze verfijning, welke de Siciliaansche dichters uitwerkten tot een filosofisch-getinte leer van zuivere ontzegging, een soort van esoterische, slechts voor de hoogere geesten bestemde theorie der liefde, maar welke vooral door Sordello van Mantua werd gepropageerd, was toch eigenlijk niet veel meer dan wat zij ook bij de Provençalen geweest was: een dekadente methode tot prikkeling der zinnelijkheid juist door haar zooveel mogelijk belemmeringen in den weg te leggen: jalouzie, verheimlijking, trots, schaamte enz., kortom zij was tenslotte slechts een kunstmatige ontlading van onbevredigde, onderdrukte sensualiteit. Zoo heeft ook de Siciliaansche school de kuischheid niet kunnen verheffen tot algemeen erkend beginsel der "edele" liefde.

Inmiddels was ook in andere deelen van het land, vooral in Toscana, een volkspoëzie ontstaan, kennelijk nog onder sterken invloed der Siciliaansche school en dier Provençaalsche voorgangers, maar ook tevens op eigenaardige wijze doordrongen van den geest eener wetenschappelijke ontwaking, een hartstochtelijk uitslaand verlangen naar weten en begrijpen, naar doordenken eenerzijds en verterend mystiek smachten anderzijds. De gedachten van Thomas van Aquino, van Bonaventura, van Franciscus van Assisi vervulden de atmosfeer. En deze laatste, nationale invloeden waren het welke ook een nieuw element brachten in de overgeleverde poëzie; een element dat, onbeholpen en stroef nog geuit door een Guittone d'Arezzo, door diens leerling, den Bolognees Guido Guinizelli werd ontwikkeld tot dien "dolce stil nuovo" dien zoeten nieuwen stijl, welken Dante later tot schoonsten bloei zou brengen.

Ook een toenemende democratisering van het geestelijk leven droeg hiertoe bij. Waren de Fransche troubadours, die, zelf veelal niet of slechts tot den lageren adel behoorend, nogthans de aanzienlijkste edelvrouwen tot de Dame huns harten verhieven en die bovendien op hun zwerftochten met alle maatschappelijke klassen in aanraking kwamen, meestal reeds min of meer democratisch gezind, zoodat zij naast den adel der geboorte het goed recht van den adel des gemoeds bepleitten; in Italië, waar de dichters niet meer als rondzwervende zangers voor de leden van een ondergaanden adel zongen, moest de nieuwe moraal van den adel des gemoeds, wortelend in een "natuurlijken" aanleg tot het goede en zich openbarend door de genade Gods, nog veel gereeder ingang vinden.

Moog' heel den dag de zon het slijk bestralen:
't Blijft vuil; de zon haar zuivren glans behoudt.
"k Ben edel van geboort!" wie dus kan pralen
Is als dit slijk; de Deugd is 't zonnegoud.
Geloove niemand ooit
Dat adel buiten 't edel hart kan leven;
Wien 's konings hoogheid tooit
Blijft laag zelfs zoo niet Deugd zijn hart doordringt,
Dat kaatse als water 't beven
Van sterrenglans die uit den hemel blinkt.

Zoo zingt Guinizelli, de eerste meester van den nieuwen stijl in zijn beroemde canzone over het wezen der liefde. De liefde kweekt den adel des gemoeds, maakt het hart ontvankelijk voor deugd en omgekeerd kan de liefde alleen in het edel hart leven. De laat-Provençaalsche troubadour Lanfranco Cigala wist het ook wel:

[21]

[22]

[23]

ques amors pren en lejal cor naissenza,
(de liefde wordt geboren in het edel hart)

maar voor Guinizelli en zijn school is het verband tusschen liefde en deugd
wezenlijk; zij behooren onafscheidelijk bij elkaar:

Het edel hart is liefde's wijk en wapen,
Gelijk voor 't vogelken het dicht geblaart;
Niet heeft Natuur de liefde 't eerst geschapen,
Noch eer dan liefde 't hart van eedlen aard.
Want zooals met de zon
Van aanvang af het licht de ruimte kliefde,
Doch éér niet stralen kon,
Zoo woont in al wat edel is en puur
Vanzelf de zoete liefde,
Gelijk de gloed in 't glanzen van het vuur.

Tusschen liefde en deugd was het verband gelegd, de nieuwe stijl, onder invloed van de opbloeiende christelijke scholastiek en de innig-hartstochtelijke Maria-vereering in de "lyrische lofzangen" der volgelingen van Frans van Assisi, vereenzelvigde haar nu bovendien met de vroomheid. En zoo kon het gebeuren dat de naieve, gedachteloze gratie van het oude, zinnelijke troubadourslied en de hoofdsche traditie van den wereldlijken minnedienst voorbeeld en grondslag werden voor de diepstzinnigst bespiegelende poëzie. De donna, de schoone, maar bovenal deugdzaam vrouw, wordt verheven tot de beata beatrix, de engel in menschelijke gedaante, die de ware godsliefde doet ontwaken in het hart van den minnaar. Zeker, ook van deze, platonische en eeuwig-menschelijke gedachte, biedt de vroegere poëzie voorbeelden, maar men vindt ze er slechts sporadisch. De vergelijking der geliefde met een engel is bij de oudere troubadours zelden meer dan een nu eenmaal geijkte dichterlijke frase; geen werkt haar uit tot een navoelbare symboliek, want bij geen is zij uiting van een werkelijk ook diepgevoelde godsliefde. De nieuwe christelijke filosofie echter, met haar Maria-kultus en haar voorstelling van de engelen als bemiddelaars tusschen God en mensch, als "afgescheiden Intelligenties" die Gods gedachte moeten verwerkelijken door de in den mensch als "potentie", als vermogen sluimerende deugd te wekken tot "actie", tot daad, was als geroepen om aan den voormaligen en tot een geëxalteerden schijn ontaarden minnedienst een nieuwe beteekenis, een hoogere wijding te geven; hoe hoogst-bevreemdend en paradoxaal op het eerste gezicht ook een verbinding van dichterlijke erotiek met aristotelisch-middeleeuwsche wijsbegeerte, mystiek en asketisme ook moge schijnen. De hoofdsche *vorm*, de traditie van het ridderschap, bleef behouden, de Liefde blijft de "Heer en Meester", dien de minnaar "dient" als "trouw vasal", maar die liefde is niet langer de naieve, overwegend sensueele begeerte der twaalfde-eeuwsche poëzie, noch hare asketisch-dekadente *verfijning*, maar haar volkomen *vergeestelijking* tot eene onzinnelijke vroomheid, waarin echter alle zoetheid en teederheid der schoone zinnelijkheid wordt overgedragen. Natuurlijk zijn de dichters dier geestelijke richting niet in al hun werk hun beginsel trouw gebleven —zij waren dichters!—en hebben zij naast hun hoogste, hemelsche liefde zeer goed den aardschen hartstocht gekend en gekoesterd. Den meester Guinizelli zelf ontwaart Dante op den Louteringsberg achter den vlammenboog waar zij die zich aan zingenot te buiten gingen worden gelouterd; Cavalcanti betoont zich zeer wispelturig in zijn aanbidding en het groote in Dante's eigen liefde is niet hare standvastigheid, maar Dante's *worsteling* ervoor. Maar dit neemt niet weg dat bij hen de vergoddelijking der vrouw bewust tot de hoogste bedoeling hunner kunst wordt gemaakt. De verfijnde aanstellerigheid van den traditioneelen minnedienst wordt weder door een echt en diep gevoel vervangen. En dit juist is het wat die kunst tot een nieuwen stijl verheft.

God straalt Zijn licht onverzwakt uit over de engelen; daarom verrichten zij hun taak ook van aanvang af goed, zegt Guinizelli in zijn reeds aangehaalde canzone. En dan verzucht hij:

Dat zòò mijn Vrouwe ook gaf
De waarheid harer eedle deugd, die straalt
Uit hare zuivre blikken,
Aan mij, die nimmer haar te minnen faalt.

En dat bij hèm de vergelijking met een engel niet maar een ondoordachte frase is, bewijst de slot-stanza, waarin hij in een, later ook voor Dante voorbeeldig hemelvisioen, haar voor het aangezicht van God-zelf verdedigt:

Mijn Vrouwe! "Wat vermat ge u?" zal God spreken
Wanneer mijn ziel ten laatste voor hem staat.

[24]

[25]

“Kwaamt ge alle heemlen door tot mij geweken,
 Te plaatsen mij naast minne die vergaet?
 Uw lof zij slechts gericht
 Tot mij alleen en die genaderijke
 Voor wie àl logen zwicht.”
 Maar 'k antwoord: “Met een engel die gij zond,
 Moest ik haar wel gelijken,
 Zoo laak het niet dat mij haar liefde bond.”

[26]

Hier is het zinnelijk realisme der ridderlyriek inderdaad tot diepzinnige symboliek gestegen. En dezen toon van nederige devotie voeren voortaan de beste dichters van den nieuwen stijl. Wanneer zij zich althans richten tot de “ware” Vrouwe hunner ziel.

Que'son del vero amore inamorati,
 Ch'a Dio son servir dati

*(Zij alleen zijn vervuld van ware liefde,
 Die zich gewijd hebben aan den dienst van God).*

zegt Chiaro Davanzati. Het zijn nu niet langer de kleur van oogen en haren, de blankheid der huid, de roode lippen, de zachtgeronde leden; het zijn niet langer de uiterlijke bekoorlijkheden hunner Vrouwe alléén of in de eerste plaats die zij bezingen; maar het is hun zachtheid, hun nederigheid, hun vrome deugd bovenal welke zij prijzen en waarvan zij de louterende afstraling in hun eigen hart verwachten. Niet de begeerte om de geliefde, nu eerst waarlijk de “aangebodene”, te bezitten beheerscht deze dichters, maar in haar glimlach of groet alleen bestaat hun gelukzaligheid en hun eenige vrees en droefenis is de gedachte haar niet waardig te zijn. In de beroemde canzone: “Gij vrouwen edel, die de liefde kent” laat Dante, na eerst de schoonheid van Beatrice's ziel bezongen te hebben, Amor zelf de grootste schoonheden van haar lichaam prijzen. Amor prijst haar oogen en mond, volgens de oude troubadours-overlevering “begin en einde der liefde”:

En geen kan haren mond, teeder omtogen
 Van liefde's lach, bewondren onbewogen.

“Maar,” zoo zegt Dante in de “verdeeling” dezer stanza, “opdat hier iedere lage gedachte worde opgeheven, herinnere zich wie dit leest dat hierboven geschreven werd hoe de *groet* mijner Vrouwe, welke eene werking van haren mond is, het doel mijner wenschen was.”

[27]

Tot een edel, geestelijk leven moesten deze dichters de vereering hunner Vrouwe opvoeren, tot liefde voor de wijsheid en vrome overpeinzing moest hun hartstocht worden omgesmolten in zijn eigen gloed. En zoo is voor hen de minnepoëzie tenslotte niet langer slechts een middel om te bekoren door schoone bevalligheid, maar bovenal om te stichten, te onderrichten: de kunst wordt opzettelijk didactisch. Een hoogste stijging, waardoor zij het dichtst nadert tot haar goddelijk oerwezen en tot... zijn parodie. Want stichten en onderrichten willen allen die iets weten en die godsliefde en wijsheid in zich voelen. En “woorden spreken op rijm” kan ten slotte vrijwel iedereen even gemakkelijk leeren als de achttienjarige Dante. Maar weinigen zijn de uitverkorenen die ook kunnen dichten. Vandaar het koude, ongevoelige, bedachte in slèchten zin, dat men bij deze dichters aantreft, wij vooral wien het op zichzelf reeds eenigszins moeilijk valt ons in den middeleeuwschen geestestoestand te verplaatsen en die maar al te zeer neiging hebben beelden of zinswendingen “koude, dorre scholastiek” te noemen die in dien tijd en voor die dichters toch een warme, innige gevoelswaarde bezaten. Evenwel, veel van deze poëzie zal terecht als het doode rijmwerk van echte of wouldbe geleerden, theologen en moralisten beschouwd mogen worden en het valt niet te loochenen dat zelfs bij een Cavalcanti vele van zijn luchtiger en wereldscher sonnetten en balladen in den volkstoorn hooger dichterlijke waarde bezitten dan b.v. zijn vermaarde, doch door duistere gekunsteldheid ongenietbare metaphysische canzone over den aard der liefde.

[28]

Toen kwam Dante. Hij ook had zijn “Vrouwe”, wettige echtgenoot van een ander, naar de mode des tijds; hij bezong haar lieflijke en zaligmakende deugdzaamheid zooals zijn voorgangers en vrienden de “gentilezza” hunner eigen donna's bezongen, dikwijls zelfs in de gebruikelijke woorden en geijkte beelden. Hij aanvaardt en huldigt zonder voorbehoud de “theorie” van meester Guinizelli. “Liefde en een edel hart”, zoo dicht hij dien Saggio, dien “wijzen dichter” na:

Liefde en een edel hart zijn ganschlijk een,
 Gelijk de wijze dichter heeft geschreven....

Natuur bestemde ons hart tot Amor's leen

En heeft het hem tot vaste woon gegeven;
En sluimrend beidt hij daar, kort bij den een,
Bij d' ander lang, den dag van 't nieuwe leven,

Wen Schoonheid als een vrouw vol deugd verschijnt....

(§ XX)

Hij verheerlijkt zijn Beatrice als de engel, door God op aarde gezonden om alles door haren glans te heiligen:

De Hemel zond tot de aarde een engel zoet,
Dat ze op een vlekloos wonder konde bogen.... (§ XXVI)

Mijn Vrouwe straalt zoo zoete liefde uit de oogen
Dat zij verlieflijkt al wat zij aanschouwt.... (§ XXI)

Dit alles zijn bekende klanken. Maar er is iets in Dante's gedichten, althans in die welke volgen na de canzone: "Gij vrouwen edel, die de liefde kent", dat hen toch wezenlijk van die zijner voorgangers onderscheidt. En dat is de volkomen synthese van doorleden gevoel en reflekteerende gedachte tot ééne ongescheiden doorlééfdheid. Na deze canzone maakt Dante met volle bewustheid zijn kunst dienstbaar aan zijn hoogste gedachteleven. Ik zeg gedachteleven en niet gedachte-napraterij, waartoe de niet-denkende rijmer zoo heel gemakkelijk kan vervallen. Wat bij anderen geworden was of dreigde te worden woord-abstractie zonder meer, bleef bij hem een levende werkelijkheid. Voor hem, evengoed als voor Guinizelli en anderen, waren liefde en deugd begrippen, maar hij sprak ze niet uit wanneer ze niet gloeiend in hem leefden. Dante had lief zooals alleen een echt dichter liefheeft, met die zoete verdwazing die zoo wonderlijk vermengd is met hoogste wijsheid en daarom alleen straalt zijn geheele liefdessymboliek in zulk een warmen, innigen glans. En Dante had ook de werkelijkheid lief, de concrete, tastbare werkelijkheid der schoone dingen en menschen. Hij had die lief met de diepte van den dichter en de vurigheid van den Italiaan bovendien. Daarom geen abstractie, geen symbool bij Dante, dat niet op een doorleefde werkelijkheid berust, geen hemelsche zaligheid die niet uit aardsche wanhoop is opgestegen, geen goddelijk-stille liefde die niet in de hel der wilde hartstochten werd geboren.

[29]

Dante vermocht de groote synthese te voltrekken. Hij was, of hij wilde tenminste zijn, een geleerde, dat wil zeggen—het was de dertiende Eeuw—een godgeleerde. En heel de intellektuele hartstocht van den jongen autodidakt trok zich samen in dit ééne verlangen tot ontleden, doorgronden, begrijpen. Zijn wetensdorst was hartstocht, levend gevoel. Hij was ook een hartstochtelijk minnaar van de natuur, wier zoete mystiek hij zeker even diep doorvoelde als een Frans van Assisi, de dichter van het Lied der Zon. Een minnaar van het echt-menschelijke was hij, even fel als zijn jongere tijdgenoot de schilder Giotto. En hij was een aanzienlijk Florentijn, ridderlijk, trotsch, onstuimig, zacht en zeer verliefd. Hij had alles in zich wat sterk en machtig-levend was in zijn tijd en dat alles doorleefde hij zelf in een eigen innerlijke wereld die hij uit eigen kracht beheerschte. Is het dan wonder dat hij in de vereering zijner Vrouwe den gloed der aardsche liefde verbond met de zuiverheid der hemelsche en dat Beatrice, trots de voorzichtige twijfelingen van zeergeleerde commentatoren, voor den dichtsterlijken en minnenden geest nooit als een "alleen maar bedachte allegorie", als een kunstmatige "draagster" van "verstandelijke symboliek" verschijnt, maar steeds als een levende, diepgeliefde en zonder twijfel afwisselend even smartelijk-begeerde als platonisch-aanbeden jonge vrouw?

[30]

Zonder twijfel heeft Dante zijn Vita Nuova bedoeld tot een allegorie te maken, althans *achteraf* aan de gestalte van Beatrice en aan alle gebeurlijkheden in zijn boekske een allegorische beteekenis te geven. Pasqualigo heeft in een zeer scherpzinnig en geleerd werk trachten te bewijzen dat Beatrice niets anders is dan de allegorie der christelijke liefde, welke door hare vereeniging met de wetenschap tenslotte tot goddelijke wijsheid wordt. Het is, zegt hij, niet aan te nemen dat Dante als knaapje van negen jaar reeds alle kenteekenen van een volwassen hartstocht vertoonde, laat staan zich daarvan bewust was op een zoo gedetailleerde wijze als uit het gedrag zijner "levensgeesten" bij Beatrice's eerste aanschouwen blijkt. Maar dat kinderen van dien leeftijd reeds op hun manier van een diepe, ernstige vroomheid, een dwepend godsverlangen vervuld zijn, is niet zoo heel zeldzaam. Welnu, die eerste verschijning van Beatrice op Dante's negende jaar beteekent Dante's.... eerste communie! En de tweede verschijning, negen jaar later, was de neerdaling der goddelijke genade in Dante's hart. Het "zuiver wit" waarin hij haar zag is de kleur des Vredes; de twee oudere matrones die haar vergezellen zijn "Geloof" en "Onschuld"; haar groet is "het Heil, de Heiland, Christus"; de menigte van welke Dante zich afzondert verbeeldt zijn eigen zinnelijke begeerten; de eenzame kamer waarin hij zich terugtrekt zijn eigen innerlijk; de zoete slaap welke hem daar overvalt den vrede des gemoeds die op

[31]

hem neerdaalt, etc. etc.

Men kan nu van andere zijde de “echte” liefde van den negenjarigen knaap op psychologische gronden verdedigen, of het er voor houden dat Dante terwille van zijn negen-symboliek een paar jaar smokkelde; men kan ook wijzen op de talrijke zoo levensechte trekjes in het verhaal; zonder dat dit nogthans de allegorische bedoeling uitsluit. Het komt mij zelfs vrij waarschijnlijk voor dat Dante in zijn verhaal inderdaad de boven aangeduide of andere dergelijke “beteekenissen” heeft willen verstoppen, maar het lijkt mij van weinig belang ze even zorgvuldig weer alle te ontdekken. Bovendien zal er, als bij iedere symboliek, zeker veel meer “uit te halen” zijn dan de schrijver zelf er in legde. Ik laat het dus gaarne aan den intelligenten lezer over zelf naar eigen smaak en willekeur de détails van Dante’s symboliek na te pluizen en verwijs alleen hier en daar in de aantekeningen naar hare algemeene hoofdlijnen. De meer naar theologische duisterheden dan naar psychologische werkelijkheid speurende lezer houde maar steeds in het oog dat Beatrice voor Dante inderdaad het symbool is of zijn kan van deugd, goedheid, nederigheid, waarheid, vroomheid, Liefde, Genade, Christus, Maria en zelfs God. Met dezen sleutel en bijgelicht door de kennis der Thomistische filosofie zal hij tot heel wat Danteske duisterheden den toegang vinden. Maar hij vergete bij zijn verklaringen ook niet, dat tenslotte ieder willekeurig verhaaltje, hoe eenvoudig ook, zooveel aanknoopingspunten biedt voor allerlei gedachten-associaties, dat het zeer weinig moeite kost er een diepzinnige allegorie achter te verbergen, afgezien van de misschien ontzagwekkende geleerdheid die er toe noodig is om zulk eene erin-verbeelde beteekenis ook te “bewijzen”.

[32]

Maar behalve als symbool heeft Beatrice ook in werkelijkheid bestaan. Veel is er niet van haar bekend. Het 15 Januari 1287 gedagteekende testament van Folco dei Portinari noemt haar als diens dochter Bice, kinderlooze echtgenoot van den bankier Simone dei Bardi. Dit is het eenige wat men documenteel van haar weet. Maar meer dan waarschijnlijk is het dat deze Bice Portinari inderdaad Dante’s Vrouwe was, de moderne kritiek is het hierover vrijwel eens.

Wanneer niet reeds tal van plaatsen in de Vita Nuova en de Commedia dwongen de lichamelijke realiteit van Beatrice aan te nemen, zou ééne plaats in het eerste werk, waar Dante op ontroerende wijze de volkomen bewustwording van zijn jong dichterschap openbaart, ons het psychologisch bewijs ervan leveren (§ XVIII). Eenige “edele vrouwen”, zonder twijfel zelf veelbezongen “dames” van den Florentijnschen dichterkring, hadden, wetende hoezeer de aanblik van Beatrice hem in verwarring placht te brengen, Dante gevraagd waarin dan toch wel zijn gelukzaligheid bestond. “In woorden welke mijne Vrouwe prijzen” had hij geantwoord. En peinzende over de diepe beteekenis van dit antwoord, waarin hij ook voor zichzelf voor het eerst de volkomen vergeestelijking zijner liefde uitsprak, nam hij zich voor: “tot stof voor zijn dichten (voortaan) nooit iets anders dan den lof dier Allerlieflijkste te kiezen”. En dan volgt die in haar oprechten eenvoud zoo treffende beschrijving van den gemoedstoestand eens dichters: de twijfel of de gestelde taak niet boven zijn kracht zal gaan, de angst om het werk te beginnen, het dagenlange rondlopen in onrust en vaag verlangen, het voortdurend vervuld zijn van zijn stof; en dan opeens, onverwacht, de inspiratie, de influistering van dien regel waarop of waaromheen het geheele gedicht zal worden opgebouwd. Broedend wandelde Dante langs de heldere, snelstroomende Arno en... “toen, zegge ik, sprak mijn tong als van zelf bewogen: Gij vrouwen edel, die de liefde kent”. Het was de aanvangsregel der canzone welke voor het eerst volkomen de geliefde vergoddelijkt, en tevens het gedicht dat Dante later zelf het begin zijner nieuwe, geheel echte, levensware poëzie zal noemen.

[33]

Op den Louteringsberg spreekt de oude Toskaansche dichter Buonagiunta aldus Dante aan:

“Maar zeg of ik hier zie dengene, die tevoren bracht de *nieuwe rijmen*, beginnende: Vrouwen, die begrip hebt van liefde.”

En ik tot hem: “Ik ben er één die, *wanneer de Liefde iet mij inblaast, het opmerk en op die wijze waarop zij het binnen in mij dicteert, voortga het opteekenende.*”

“O broeder, nu zie ik” zeide hij, “de knoop die den notaris² en Guittone³ en mij weerhield aan deze zijde van den *zoeten nieuwen stijl*, welken ik hoor” (L. B. XXIV. 49-57).

Levende liefde dus is het die volgens Dante den dichters van den dolce stil nuovo inspireert, en zéker hemzelf. Moge de nog zoo jonge, schoolsche troubadour-geleerde vòòr die wandeling langs de Arno, in de eerste tien gedichten der Vita Nuova dus, al eens bewust of onbewust de geijkte frasen hebben nagepraat, in deze canzone en in de gedichten er nà, zingt alleen Dante zelf en zingt hij alleen “wat het hart hem vóórzeide met de stem der liefde” (§ XXIV), zelfs dààr nog, waar woorden en zinnen ons aandoen als herinneringen, ja plagiaten uit oudere dichters. Maar ieder dichter weet wel dat het geen dorre, doode abstracties zijn

[34]

die de groote, in ons hart verborgen sluimerende liefde doen ontwaken en spreken, maar dat alleen levende schoonheid daartoe in staat is en vòòr alles “de Schoonheid die als een vrouw vol deugd verschijnt”. Zulk eene reëel-symbolische vrouw was voor Dante Beatrice. Of zij ook voor anderen die schoone, edele liefvalligheid bezat die Dante verhemelt? Lieden, die haar niet kennen, raden, wanneer zij haar maar zien, dat zij “Beatrice” dat is “Zaligmaakster” moet heeten. (§ I). Wanneer zij zich op straat vertoont loopt de bevolking uit om haar te zien. (§ XXVI) “Deze is geene vrouw, maar eene der schoonste engelen uit den hemel”, zeiden sommigen. En anderen: “Deze is een wonder; gezegend zij de Heer die iets zoo wonderbaarlijks weet te scheppen.” Haar zachte nederigheid deelt zich mede aan elk wien zij een groet waardig acht; het is niet mogelijk in haar nabijheid iets slechts ook maar te denken. Waarheit of Dichtung? Bij haren dood wijdt Cino da Pistoia eene troostcanzone aan haar nagedachtenis die alles te bevestigen schijnt wat Dante ter verheerlijking van zijn Beatrice zeide. Maar bevriende dichters komen elkaar gaarne in het gevele, vooral in een dergelijke omstandigheid. Bovendien, wat Cino van haar zegt zijn grootendeels toespelingen op, ja aanhalingen van verzen van Dante zelf. En verheerlijken niet tenslotte ook andere dichters hunne geliefden op precies dezelfde wijze? Zingt niet Cavalcanti van zijne Vanna:

[35]

Onzeggelijk is harer schoonheid glans,
Wijl alle edele deugden voor haar knielen
En Schoonheid zelf haar eert als een godin.

en in een ander sonnet:

Ze is zòòveel meer dan alles om haar heen
Als heel de hemel grooter is dan de aarde....

Beweert niet de zoo even genoemde Cino da Pistoia van zijne Selvaggia:

De Vrouwe, om wie ge peinzend mij ziet schrijden,
Toont een gelaat zòò lieflijk dat zij doet
Ontwaken in een iegelijks gemoed
Dien eedlen geest die daar verborgen beidde....

Getuigt niet Lapo di Gianni van zijne Lagia:

Een engel lijkt zij die op aard kwam dalen;
Ze is als der Liefde zuster in haar spreken,
Een wonder is van haar ieder gebaar....

Deze drie dichters waren Dante's tijdgenooten en vrienden, zij kunnen hem hebben nagevolgd, ofschoon bij Cavalcanti, zijn ouderen vriend en raadsman en als lyrisch dichter geenszins zijn mindere, eer het omgekeerde mag worden aangenomen. Maar zegt niet Guinizelli van zijne Lucia:

Zij gaat getooid van zooveel lieflijkheden,
Dat ze ieders hoogmoed breekt door haren groet
En elken heiden 't waar geloof zou schenken.

Nooit kan een laag man voor haar aanschijn treden.
Maar grooter nog is 't wonder dat zij doet:
Wie haar aanschouwt kan niets wat slecht is
denken.

Een lof welke zin voor zin bedenkelijk gelijkt op wat Dante in verschillende gedichten schrijft over Beatrice, en hier is het toch kennelijk Dante die zijn vòòrganger naspreekt.

[36]

Doch wat doet het er ten slotte toe dat wij van Beatrice's verschijning niet meer weten dan het vage beeld dat Dante zelf van haar geeft. Niet wat zij wàs, maar wat zij in Dante's geest wakker riep is het belangrijke van haar bestaan, dat toch tenslotte maar een van die kleine, onbeteekenende feitjes was waarvan dichters dikwijls hun meest grootsche concepties ontvangen. Misschien wàs zij inderdaad onvergelykelijk schoon van lichaam en edel van ziel, maar zeker zag Dante haar, lichamelijk en geestelijk nòg schooner en edeler, doordat hij haar omhing met het weefsel zijner eigen hoogste verlangens. Want zoo immers doet ieder dichter, ja ieder mensch wien de liefde het “nieuwe leven” ontsluit. Omweeft niet elke minnaar de geliefde vrouw met een teederen, mystieken glans, die voor zijn verbeelding—al naar den vorm waarin hij leerde denken—straalt als de aureool eener heilige of als de diadeem eener droomkoningin, maar die, hoe dan ook,

steeds de hoogste schoonheid kroont welke in zijn eigen hart leeft? Dante zag in Beatrice zijn hoogsten droom van schoonheid, reinheid en deugd verwerkelijkt, en zooals iedere werkelijkheid voor wie bewondert en liefheeft tot symbool wordt, werd ook zij voor hem symbool van zijn eigen innerlijkste, dichtst-bij-God levende verlangen. Zoo is zijn werk—als elk kunstwerk in liefde geschapen, als elke liefdedaad—zowel uitvloeisel en weerslag van een doorleefde realiteit als min of meer bewuste symboliseering van innerlijken droom. Misschien is de religieus-mystieke vorm van Dante's exaltatie "uit den tijd" en althans voor niet-katholieken moeilijk juist te waardeeren; haar geest is begrijpelijk en navoelbaar, en zal dit eeuwig blijven, voor elken minnaar.

[37]

Hoezeer allengs, na Beatrice's dood, deze symboliseering, die vergeestelijking overhand kreeg en de reële, zinnelijke grondmotieven zijner liefde verdrong, blijkt het duidelijkst wel uit het feit dat Dante zijn herhaalde en diep-berouwde ontrouw aan de gestorven geliefde gevoelt als een vergrijp tegen.... de Rede. Ook de zalige Beatrice trouwens, die hem zijnen afval van haar verwijt, verstaat onder die ontrouw nog iets anders en meer dan amoureuze avonturen, al veroordeelt zij natuurlijk ook deze.

In de Vita Nuova beschrijft Dante zelf hoe, kort reeds na Beatrice's dood, de aanblik eener "deernisvolle vrouwe" hem tot een tijdelijke ontrouw verlokte. Maar nà deze "Vrouwe aan het Venster" hebben hem, behalve de vrouw waarmede hij huwde, nog menige andere van den rechten weg doen afdwalen. Witte, de vermaarde Dante-kenner, somt er een zevental op, terwijl anderen ook een verhouding aannemen tusschen Dante en de vrouw van zijn broeder. En de ontzetting die den dichter op zijn helletocht aangrijpt over het lot van de echtbrekers Paolo en Francisca (Hel V. 139), een ontzetting zoo geweldig dat zij hem bewusteloos doet neerstorten, schijnt wel op eenig schuldbesef te wijzen. Ik houd het zelfs voor waarschijnlijk dat ook nog tijdens het leven van Beatrice Dante's gedachten niet voortdurend en zeker niet onverdeeld aan haar behoorden. Zou Dante de twee "edele dames" die hij tot "scherm der waarheid" gebruikte, dat wil zeggen die hij openlijk het hof maakte kwasi om zijn liefde voor Beatrice te verbergen, niet eene iets meer dan geveinsde liefde hebben toegedragen? Waarom schreef hij in dien tijd, toch een paar jaren, niets voor Beatrice en kan hij de enkele gedichten dier periode welke in de Vita Nuova zijn opgenomen (§ VII, VIII en IX) slechts op een zeer gedwongen wijze met Beatrice in verband brengen? Het zou mij niets verwonderen als Dante het oude troubadourstrucje slechts achteraf had toegepast om twee werkelijke, voorbijgaande en later berouwde liefden te verontschuldigen. Zegt hij niet zelf dat het vertrek van zijn eerste "schermo" hem "meer bedroefde dan hij tevoren voor mogelijk zou hebben gehouden"? (§ VII) En huldigt hij het tweede niet zoo ondubbelzinnig dat "maar al te vele lieden er over spraken op eene wijze welke de hoofschheid te buiten ging"? (§ X) Mij dunkt, zelfs de in zijn gevoel het meest verkunstelde troubadour zou zich niet zoo aanstellen zonder er althans iets van te meenen. Het waren "schoone en lieflijke" vrouwen en geen ongracelijke coquettes als b.v. de juffer achter wie Goethe zijn liefde voor Kätchen Schönkopf verborg! Doch hoe dit zij, zéker mag men aannemen dat Dante's latere liefden—voor een man van zijn temperament spreekt het vanzelf—niet alle even platonisch geweest zullen zijn. In het begin der Vita Nuova moge hij al verklaren: "dat de Liefde hem nooit beheerschte zonder den trouwen raad der Rede", deze verklaring slaat slechts op de levensperiode vòòr zijn achttiende jaar. Làter, in verschillende gedichten—en een dichter is in zijn Dichting altijd méér waar dan in zijn voor Waarheid gegeven proza—spreekt hij wel anders. Bijvoorbeeld in het sonnet: "Sinds 't negende van mijner jonkheid jaren":

[38]

..En 'k weet hoe hij (Amor) ons ment en zweept en spoort....

Want altijd in den kring van Amor's krijt,
Is vrije wil dùs door zijn macht gebonden,
Dat gansch vergeefs der Rede raad er strijdt;

[39]

Steeds kan een nieuwe spoor de flank hem wonden:
Wat lust hem ook op 't oogenblik berijdt,
De nieuwe volgt hij wen hàar krachten zwonden.

Zijn dit niet woorden van een man die "het klappen van de zweep kent"? En wie, die niet behalve den zegen ook den vloek der liefde gekend heeft bij ondervinding, zou een sonnet kunnen schrijven als dat, hetwelk Dante richtte aan Vrouwe Pietra degli Scrovigni, aan wie hij ook eenige groote canzonen gewijd had en die, als ook zij "symbool" is, toch zeker het best dit gansche ras van nietige, maar wreede en "steen"-harde wezentjes verbeeldt, wier ijdelheid het goed geloof en den gullen hartstocht des dichters plegt te misbruiken.

Ik vloek den dag dat mij voor 't eerst verblijd
Het licht heeft dier verraderlijke oogen;

En 't uur dat ge in mijn hart gekomen zijt
En hebt mijn ziel er ganschlijk aan onttoegen.... etc.

Ik leg opzettelijk eenigszins den nadruk op Dante's "afdwalingen", omdat vele commentatoren en lezers in hunne teleurstelling over het feit dat het karakter van den door hen bewonderden dichter niet precies beantwoordt aan hun eigen moreele overtuigingen, die zoo gaarne zouden willen weg-"verklaren" met een gekunstelde geleerdheid, welke zonder twijfel zelfs Dante te kras zou zijn geweest. Deze lieden bedoelen het goed, maar zij bewijzen de nagedachtenis van den *dichter* zeker geen dienst met hun pogingen om ook Dante's "zondige" liefden te versymboliseeren. Want juist in het zoogenaamd zwak-menschelijke van zijn liefdeleven vond Dante toch tenslotte die aanleiding tot strijd tegen zichzelf, tot opvoeding door zelftucht, die de dichter—evenals trouwens elk werkelijk karakter—behoeft om waarlijk groot te kunnen worden.

[40]

Ik zeide reeds dat overigens Dante, en ook Beatrice, deze afdwalingen op eene andere wijze veroordeelen dan de onthutste commentatoren.

Vòòrdat Dante, aan het aardsche paradijs gekomen, het gelaat der zalige Beatrice mag aanschouwen, spreekt zij hem aldus toe:

"Dante, omdat Virgilius weggaat, ween niet meer, ween nog niet, daar het om een ander zwaard (berouw) u voegt te weenen. (L. B. XXX. 55-57).

Aanschouw mij wel, wel ben, wel ben ik Beatrice; hoe verwaardiget gij u tot den berg toe te komen? Wist ge niet dat hier de mensch gelukkig is?" (73-75).

En de dichter verhaalt:

Mijne oogen vielen omlaag in de heldere bron, maar mij daarin ziende, trok ik ze terug tot het gras: zoo groote *schaamte* bezwaarde mij het voorhoofd. (76-78).

Later spreekt Beatrice tot de Engelen, die medelijden betoonen met den door hare verwijten geheel verslagen dichter:

"Eenigen tijd hield ik hem òp met mijn gelaat: de jeugdige oogen hem vertoonende, leidde ik hem, zoodat hij was met mij *op het goede doel gericht*.

Zoodra ik op den dorpel was van mijn tweeden leeftijd en van leven verwisselde, pakte hij zich weg van mij en gaf hij zich aan een ander.

Wanneer ik van vleesch tot *geest* was opgerezen, en *schoonheid en deugd* mij waren gegroeid, was ik hem minder dierbaar en gevallen;

en hij lichtte de schreden langs den *niet waren weg, valsche schijnbeelden des goeds volgende, die niet gaaf wedergeven wat zij beloofden*". (121-132).

In den volgenden zang bekent Dante:

[41]

Weenende zeide ik: "*De tegenwoordige zaken* met hun valsche behagen, keerden mijne schreden, zoodra uw aanblik was schuilgegaan". (XXXI 34-36).

Waarna Beatrice antwoordt:

"Toen u het eerst de schichten der begeerte der bedriegelijke zaken troffen, had ge u moeten opheffen, om mij, die niet meer zoodanig was, te volgen.

Gij moest niet meer uw vleugelen omlaag laten drukken om meer slagen te verwachten, *hetzij door een meisje, of eenige andere ijdelheid* met zoo korte bate." (55-60).

Dit zijn Beatrice's verwijten, naar aanleiding waarvan Dante zegt:

"Zulk een *zelfkennis* beet mij het hart, dat ik verwonnen viel (88)". Men ziet het, ook andere dingen dan het nalooopen van een meisje gelden der hemelsche Beatrice voor afval van haar. Niet echter zijn huwelijk met Gemma Donati, de vrouw bij wie Dante vier, volgens anderen zelfs negen kinderen verwekte. En ook de toch zeer reëele ontrouw in den gewonen zin des woords aan deze zijne echtgenootte zelf wordt hem nergens verweten. Dante's ontrouw, wat althans door hemzelf als zoodanig gevoeld wordt, is inderdaad een andere dan de gewone en in zooverre hebben de redders zijner moraliteit gelijk, die meenen dat Beatrice's verwijten op *geestelijke* afdwalingen, op verslapping van Dante's geloofsijver of studie betrekking hebben. Het zware zelfberouw dat Dante kwelt is niet het gewone zondegevoel van een man die een gestorven geliefde—en bovendien in dubbel opzicht zijn eigen vrouw—ontrouw is; maar bovenal het besef dat telkens elkeen pijnigt die een levenstaak te vervullen heeft: tijd en geestkracht verspild,

verknoeid te hebben aan iets anders dan zijn hoogsten droom, zich van zijn weg te hebben laten afleiden door “ijdelheden van korte bate”, door nietige alledaagschheden en gebeurtenissen en *onder andere* òòk door een lichtzinnig leven, zooals Dante gedurende eenigen tijd in gezelschap van zijn zwager Forese Donati, den gulzigaard, geleid schijnt te hebben. Cavalcanti, die—schoon volgens zijn tijdgenooten zelf niet zeer standvastig in zijn minnedienst—in een merkwaardig sonnet de rol van “vriend die mij mijn feilen toont” op zich neemt, verwijt Dante diens “verwerpelijk” leven na den dood van Beatrice scherp genoeg en vooral smartelijk genoeg om aan een reële reden voor zijn verwijt te mogen gelooven, al mag men anderzijds ook aannemen dat Dante, evenals de meeste zelf-aanklagers, zichzelf zwarter afschildert dan hij eigenlijk was. Wanneer Dante op den Louteringsberg in den tuin waar de gulzigaards hun Tantaluskwelling ondergaan, Forese ontmoet, voegt hij hem toe:

“Zoo ge u wederom in den geest haalt hoedanig gij met mij waart en ik met u, dan zal nog de herinnering u bezwaren” (XXIII 115-117).

En dat in dit “schandelijk” leven de pargoletta’s, de meisjes waarvan Beatrice gewaagt, een rol gespeeld zullen hebben, lijdt ook voor Dante, die bovendien volstrekt geen gulzigaard was, geen twijfel. Ook het afschuwelijk-drastische droomgezicht der Wellust als Sirene wijst er op. (L. B. XIX. 7.) Maar ik herhaal: zoozeer was Beatrice voor Dante tot een symbool geworden dat hij zijn ontrouw slechts in zooverre als zondig voelde als zij hem werkelijk afhield van dien levensdroom dien Beatrice in zijnen geest verbeeldde. En men betreure niet, en verdoezele nog minder, de afdwalingen van een man, wiens deugd en grootheid juist daarin bestaan dat hij tròts den strijd zijner hartstochten telkens den stillen vrede zijner geestelijke hoogheid hervindt.

De gedichten in het Nieuwe Leven opgenomen, werden geschreven tusschen 1283 en 1292, den tijd waarin Dante’s dichterschap nog in zijn eerste ontwikkeling was. Maar ofschoon er hierdoor een zeer merkbaar verschil bestaat tusschen de vroegere en latere, hebben zij toch alle onmiskenbaar dien zekeren gevoelston van innerlijke doorleefdheid, die hen tot zuivere lyriek maakt, trots sommige gekunsteldheden welke een oppervlakkig beoordeelaar zouden kunnen misleiden. Ook dat het, overigens zoo simpele verhaal, nog tal van niet eens oorspronkelijk verzonnen, maar direkt uit de provençaalsch-siciliaansch-toskaansche poëzie overgenomen elementen bevat, vooral in het eerste gedeelte: het epitheton “gentilissima” voor de geliefde Vrouwe, het beven bij haren aanblik, de geheimhouding van zijn liefde voor de onbescheiden nieuwsgierigen en het zich verstoppen achter een “schermo”, de bespotting door de aangebedene, de voorstelling der Liefde als Leenheer en der minnaars als diens Getrouwen, het eten van het hart des minnaars, en tal van andere reminiscenzen, ja plagiaten, waarop in de aantekeningen nog hier en daar zal worden gewezen of van welke men in de gedichten in het Aanshangsel parallelplaatsen zal kunnen vinden—dit alles, dat soms den indruk geeft alsof Dante opzettelijk in één werk alle kenmerken der oude minnepoëzie heeft willen bijeenbrengen; dit alles behoeft tòch den lezer in het minst niet te doen twifelen aan de “echtheid” van het gevoel dat Dante bezielde toen hij het in dien half-traditioneelen vorm uitte. Evenmin het feit dat deze lyriek achteraf zoo gemakkelijk tot één allegorisch geheel te vereenigen bleek. Want—en hier raak ik aan het kenmerk van alle waarlijk groote lyriek—Dante’s poëzie was geen *stemmingskunst*, wisselend als spelende golfjes, maar al zijn poëzie werd gedragen door éézelfden, standvastigen onderstroom van innerlijkst *gevoel*, dat wil zeggen door éénen levensdrang, éézelfde stuwning naar het innerlijk aanschouwde ideaal van hun schepper. Hierdoor komt het dat het meerendeel van deze lyrische gedichten van aanvang af en niettegenstaande de toevalligheid van hun ontstaan, voorbeschikt was later deel uit te maken van een grooter werk, dat in zijn geheel dien innerlijksten levensdrang zou versymboliseeren.

Er zijn duidelijk drie fasen in Dante’s liefde tot Beatrice te onderscheiden; fasen waarin zich in het kort de geheele ontwikkeling der minnepoëzie zooals die in het voorgaande werd geschetst, herhaalt. Ten eerste de nog bijkans geheel traditioneel-chevalereske vereering van het lieflijke meisje, waarbij men eigenlijk niet goed weet of haar uiterlijke schoonheid dan wel haar innerlijke deugd er het werkelijke motief van is, of begeerte dan wel zuivere bewondering den grondtoon er van vormt. Verwarring, verbijstering is het overheerschende gevoel dat Beatrice in Dante teweeg brengt. Wanhoop om de onthouding van haar groet en om haar bespotting van zijn hulpeloze onthutstheid bij haar aanblik, vervult hem veel sterker dan elke andere aandoening. Die aanblik vermoordt hem en toch is de gedachte alléén aan haar hem niet voldoende, hij moet haar zien, hij *begeert* haar *schoonheid*. Als “Amor hem bespringt” vergeet hij hoe haar nabijheid hem eigenlijk martelt,

En dan, wijl ik voor eigen zwakheid zwicht,

Kom 'k bleek, ontdaan, van alle kracht begeben,
Tot u, of me ook ùw blik genezing biedt.

Haar zoo ik opzie tot uw zoet gezicht,
Begint nog smartlijker mijn hart te beven,
En 'k voel hoe 't leven uit mijn adren vliedt. (§ XVI)

Maar nu volgt, na een psychischen schok, welken ik, met Rossetti, alleen kan toeschrijven aan Beatrice's huwelijk, een tijdperk van verpuring, van een volkomen kuische vereering, waarin "woorden die zijn Vrouwe prijzen" Dante's eenige gelukzaligheid uitmaken. Het is de periode die opent met de reeds genoemde groote canzone "Gij Vrouwen edel, die de liefde kent" en het sonnet waarin hij spreekt van de ontwaking der liefde in het "edel hart". Dante's taal is nu oorspronkelijker en machtiger, zijn hart rustiger; hij begeert niet meer haar schoonheid, maar prijst alleen haar deugd en als Amor thans weer al zijn zinnen uitdrijft en hem geheel met de gedachte aan haar vervult, is hij niet langer verbijsterd, maar gelukkig.

Zoolang nu heeft mij Amor in zijn macht
En mij gewend aan zijne heerschappij,
Dat even hard als eerst mijn slavernij
Mij scheen, zij thans mij lieflijk lijkt en zacht. (§ XXVII).

In de derde fase, wanneer door Beatrice's dood het toch altijd min of meer onnatuurlijk geëxalteerde van zijn onzinnelijk verlangen is opgeheven, stijgt Dante's vereering tot een zuiver geestelijke aanbidding, welke hij wel, misleid door het medelijden der "Vrouwe aan het Venster" voorbijgaand zal kunnen verzaken, maar welke hij ten laatste "door het leed gelouterd" toch weer terugvindt in een volkomen, maar woordelooze, innerlijke aanschouwing der "uit zichzelf stralende" zalige Beatrice.

Boven die sfeer die 't allerwijdste kringt
Vermag mijn geest als stille zucht te stijgen;
Een nieuw begrip, dat Liefde in leed verkrijgen
Mij deed, heeft hem tot zulk een vlucht bezwingt.

En daar, waarheen heel zijn verlangen dringt,
Ziet hij een Vrouwe voor wie de engelen neigen;
Zòd stralend dat mijn pelgrim-geest in d' eigen
Lichtgloed haar schouwt, die uit haar wezen blinkt.

(§ XLI).

De gedichten geven dus een doorlopende ontwikkeling weer en het verklarend proza behoeft slechts weinig uit te weiden om deze ontwikkeling duidelijk in het licht te stellen. Toch geeft het op enkele plaatsen méér dan een noodzakelijke uiteenzetting van omstandigheden. En op deze plaatsen blijkt het sterkst Dante's bewuste opzet om met behulp van zijn later-gescreven, rustig, min of meer stijf en doctrinair proza, zijne van leven sidderende liefdeslyriek voor te stellen als de theologisch-moreele allegorie der ziel die God zoekt. Zoo is bijvoorbeeld alléén in het proza sprake van het mystieke getal negen en zijn klaarblijkelijk verband met de Drie-eenheid en Beatrice; zoo wordt alléén in het proza het woord "salute" opzettelijk gebezigd op een wijze waarop het zoowel Beatrice's "groet" als "Genade, Heil, Verlossing" beteekent. Ook uit het *schiften* van zijn gedichten blijkt dat Dante slechts die opnam die zich voor een symbolische uitlegging het best leenden. Van sommige weggelaten gedichten kan misschien gezegd worden dat zij òf te veel herhalingen bevatten van wat in de wel-opgenomene beter en schooner gezegd is, òf zelfs dat deze latere omwerkingen ervan zijn. Maar waarom het geheel oorspronkelijke "Sinds 't negende van mijner jonkheid jaren", waarvan hierboven reeds iets werd aangehaald, weggelaten? Niet toch wijl het geen volkomen zuivere uiting van Dante's gevoel zou zijn. Integendeel! Juist omdat er méér dan Dante wenschte uit bleek, hoezeer hij ontvankelijk was voor andere liefde dan platonische vereering en middeleeuwsche aanbidding. Het sonnet harmonieerde niet met den grondtoon der Vita Nuova. En hetzelfde geldt voor het sonnet aan Lisette (zie [aanhangsel](#)), wanneer deze althans werkelijk de Vrouwe aan het Venster is. Het valt uit den toon, het doet deze Vrouwe wereldscher, ik zou haast zeggen koketter zien, dan de sonnetten die alleen haar deernis prijzen.

Het sonnet (§ XXIV) waarin Dante de nadering achter elkaar van Monna Vanna (Cavalcanti's geliefde), bijgenaamd Primavera, en Monna Bice beschrijft, eindigt:

En Amor sprak—wel heeft mijn geest 't vernomen—
Déze is de Lente en Liefde noem ik hààr
Die op haar volgt, zoozeer gelijkt ze mij.

Maar eerst later, onder het schrijven van het proza, valt hem de gedachte in deze Primavera te beschouwen als voorloopster van Bice en haar waren naam Giovanna af te leiden van Johannes den Dooper, om op deze wijze gelegenheid te hebben Bice zelf te vergelijken met den Zaligmaker.

Het is hier de plaats om even de veelbesproken vraag te behandelen welke de eigenlijke beteekenis van den titel "Vita Nuova" is. Sommige commentatoren meenen dat met het woord "nuovo" (novo, novello) dat in het oud-italiaansch behalve voor "nieuw" ook wel wordt gebezigd voor "jong, jeugdig, lentelijk", bedoeld wordt op de intrede van een nieuw *levenstijdperk*, zoodat de titel ware te vertalen met "Jeugdleven". Zelfs al was deze opvatting in overeenstemming te brengen met Dante's eigen schoolsche indeeling der menschelijke leeftijden, later door hem in het Convitto gegeven, waar de *adolescenza* duurt van het 1ste tot het 25ste, de *gioventu* van het 26ste tot 45ste jaar (Conv. I. 1 en IV 24), dan nog zou ik mij aansluiten bij hen die, evenals het geheele werk ook den titel symbolisch duiden in den zin van ontwaking, wedergeboorte, liefdelente. Dante had van zijn eenzame kindsheid vòòr het negende jaar waarschijnlijk geen aangename, althans geen bijzondere herinneringen. Hij begon eerst werkelijk te leven toen de verschijning van Beatrice hem uit dit onbeduidende voorbestaan deed ontwaken, het nieuwe in zijn leven is niet het begin van een nieuwen *levenstijd*, maar van een nieuwen *zielstoestand*. Dat dit overigens ook reeds de opvatting was van Dante's voorgangers bewijst dit gedicht van Raimbaut d'Aurenga:

Ab *nou* cor et ab *nou* talen,
ab *nou* saben et ab *nou* sen,
et ab *nou* belh captenemen,
vuelh un bon *nou* vers comensar;
e qui mos bons *nous* motz enten,
ben er plus *nous* a son viven,
qu'om vielhs s'en deu *renovelar*

*(Met een nieuw hart en nieuw verlangen,
Met nieuw begrip en nieuwe bedoeling
Op een nieuwe en schoone wijze,
Wil ik een schoon nieuw lied beginnen;
En wie mijn schoone nieuwe woorden verstaat,
Zal zekerlijk vernieuwd worden in zijn leven,
Zoodat zelfs een oud man zich zal verjongen).*

De driedeeling waarvan ik hierboven sprak is niet willekeurig. Zij wordt door Dante zelf aangegeven. Twee malen toch spreekt hij in het proza over een "materia nuova", een nieuwe stof die hij zal gaan behandelen en beide malen juist op de plek waar de door mij gekenschetste verandering in zijn gemoedstoestand plaats grijpt. Ik heb daarom mijne vertaling in drie "gedeelten" gesplitst, die elk eindigen met de hierboven aangehaalde gedichten. Dat deze indeeling, de meest logische, ook werkelijk de juiste is, wordt naar mijn meening nog aannemelijk gemaakt door eene eigenaardigheid der compositie, welke voor zoover ik weet nog door niemand werd opgemerkt. Reeds sedert lang werd er op gewezen dat de volgorde der gedichten zoo symmetrisch is dat zij onmogelijk toevallig kan zijn. De cyclus bestaat namelijk uit 26 sonnetten of althans kleinere gedichten van ééne strophe en 5 canzones, elk van 2 tot 6 strophen, welke gedichten aldus gegroepeerd zijn:

(9s + c). c. 4s. c. 4s. c. (9s + c).

Of de symmetrie dezer reeks werkelijk een verborgen bedoeling heeft laat ik in het midden; gegeven Dante's zin voor formalisme lijkt het mij wel waarschijnlijk. Ik wijs er nu echter op dat bij mijn driedeeling de afscheidingen zoodanig vallen dat de eerste beide hoofdstukken elk omvatten 10 en het derde 11 gedichten. Beschouwt men nu het laatste sonnet als een soort van epiloog—en inderdaad bevat het het resultaat van de geheele voorgaande ontwikkeling—dan is deze indeeling in *drie* (drie-eenheid) hoofdstukken, van elk *tien* (volmaakte getal) gedichten geheel in overeenstemming met diezelfde getallenmystiek die ook de indeeling der Commedia beheerscht. (*Drie* boeken, waarvan twee bestaande uit 33 (3 × 10 + 3) zangen en een uit 33 zangen + Proloog).

Over het proza nog een paar opmerkingen. Het verhalend gedeelte ervan, dat tot begrip van het *verband* der gedichten dient, is niet geheel en al een vinding van Dante. Reeds de provençaalsche troubadours plachten zulke uitleggingen, razo's, als biografische aantekeningen aan de losse gedichten hunner collega's toe te voegen, o.a. bij de liederen van Bertrand de Born, en ook in oudere Italiaansche canzoniere's of liederenbundels treft men ze aan. Maar wel is Dante de eerste, en hij bleef ook de eenige, die zélf, een gehééle reeks van gedichten door zulk

[48]

[49]

[50]

verklarend proza—ook hij noemde het “ragione”—in een onderling logisch verband bracht. Behalve dezen verband-leggenden tekst evenwel bevat het boekje ook nog korte glossen over bouw en indeeling der gedichten elk afzonderlijk. Dante noemt ze “divisioni”. Sommige commentatoren, onder anderen reeds dadelijk Boccaccio, hebben deze divisioni geschrapd of als latere kanteekeningen van anderen beschouwd. Maar zij behooren niettemin wezenlijk tot het werk. Zij laten ons Dante zien in heel zijne, voor ons modern gevoel soms bijna lachwekkende schoolscheid. Maar zò was de 27-jarige autodidakt, die zich, zonder universitaire opleiding en waarschijnlijk ook zonder geregeld onderwijs, alle wetenschappen van zijn tijd, alle christelijk-schoolsche wijsheid en waanwijsheid, moest eigen maken. Wie zich vermag in te denken in dien onstilbaren dorst naar weten en overzien die dezen tijd beheerschte en de behoefte aan systematiek die hiervan een gevolg is, zal het niet langer zoo héél absurd vinden dat de dichter Dante, maar toch die dichter die, zooals zijn eerste biograaf, Villani († 1336) zeide: “eenigszins trotsch was op zijn weten en minachtend-verwaten”, met een soms pijnlijke dorheid zijn eigen schoonste lyrische uitingen beredeneert, zelfs nog daar, waar de structuur zoo eenvoudig en doorzichtig is, dat iedere nadere verklaring ervan niet anders kan schijnen dan een overbodige pedanterie. En toch is zelfs in deze divisioni wel hier en daar een gevoeliger toon te hooren. Is de overweging waarom de divisioni tijdens het leven van Beatrice achter de gedichten, maar na haar dood er vòòr geplaatst worden: namelijk dat door ze aldus te plaatsen, de gedichten zonder gevolg of geleide optreden en daardoor “meer verweduwd zullen schijnen”, is deze skrupule belachelijk-sentimenteel of kinderlijk-beminnelijk? Zéker is zij niet de dorre overweging van een kwasi-wetenschappelijk glossateur. En voorts vergete men niet, dat het ook niet de volgroeide geleerde is die het proza der Vita Nuova schreef, maar juist de nog ongeleerde en daardoor tot geleerdheidsvertoon geneigde beginneling; de jonge man, die wel graag Latijnsche auteurs aanhaalt en ook zelfs wel een brief in die taal weet te schrijven, maar wien het toch veel moeite kostte Boëtius en Cicero te lezen; die over Ptolomaeus spreekt zonder diens stelsel goed te kennen en die aan het slot van zijn boekje zelf zòò diep gevoelt dat hij eerst nog “veel studeeren” moet alvorens hij zijn liefde waardiglijk zal kunnen opvoeren tot de verheerlijking en dienst van haar, zijn Beata Beatrix, zijn ideaal van Schoonheid en Deugd en ook ons aller goddelijke troosteres en leidster, hoe wij haar ook noemen.

[51]

Beatrice dus werkelijkheid en symbool, de Vita Nuova spontane lyriek en bedachte allegorie. Zoo is ook de Divina Commedia een schepping waarin zuiverst gevoel versmolt met hoogste gedachte. En dezelfde gedachte als die welke de Vita Nuova beheerscht: de loutering van den geest door begeerte, afdwaling, leed, berouw en terugkeer heen tot de hoogste Liefde. In beide werken dezelfde drievoudige synthese: subjektiviteit en objectiviteit, realisme en idealisme, gevoel en verstand; een synthese, jong en lieflijk in de Vita Nuova, mannelijk en grootsch in de Commedia. Het is zooals Rossetti zegt in zijn “Early Italian poets”: “Door de geheele Vita Nuova heen zingt een geluid als het eerste zachte murmelen dat wij hooren ergens op een verre weide en dat ons voorbereidt op den aanblik der zee.”

[52]

Literatuur. Van de ontzaglijk uitgebreide Dante-literatuur noem ik hier alleen die werken die mij bij de samenstelling dezer inleiding en van de aantekeningen van het meeste nut waren.

Giovanni Melodia: La Vita Nuova. 1905, tekst met zeer uitgebreid commentaar.

Michele Scherillo: La Vita Nuova. 1911, eveneens met uitvoerig commentaar.

I. del Lungo: Beatrice nella Vita e nella poesia del secolo XIII 1891.

Fr. Pasqualigo: Pensieri sull' allegoria della Vita Nuova di Dante 1896.

Karl Vossler: Die philosophischen Grundlagen zum “Süssen neuen Still” 1904.

Fr. Xaver. Kraus: Dante, sein Leben und sein Werk. 1897.

D. G. Rossetti: Early Italian Poets.

Henri Hauvette: Dante. Inleiding tot de studie van de Divina Commedia. 1913. (Wereldbibliotheek).

H. J. Boeken: De Hel, de Louteringsberg en het Paradijs; in proza vertaald. (Wereldbibliotheek).

- 1 Van alle in deze Inleiding aangehaalde gedichten van Dante, (buiten die der Vita Nuova) of van zijn voorgangers en tijdgenooten vindt men de geheele vertaling in het Aanhangsel.
- 2 De Siciliaan Jacopo da Lentino.
- 3 De Toskaan Guittone d'Arezzo.

[54]

[Inhoud]

Voorrede

In dat gedeelte van het boek mijner herinnering, vòòr hetwelk weinig te lezen zoude zijn, bevindt zich een opschrift, hetwelk luidt:

INCIPIT VITA NOVA¹.

Onder hetzelfde vind ik de woorden geschreven, welke het mijne bedoeling is in dit boekske weer te geven, zoo niet in hun geheel, dan tenminste hun zin.

[56]

1 Het nieuwe leven begint; of: Hier begint het "Nieuwe leven."

[Inhoud]

Eerste gedeelte

(1274-1287).

§ I.

Negen malen welhaast na mijne geboorte was de hemel des lichts¹ tot hetzelfde punt weergekeerd, voor zoover zijn eigen omloop betreft, toen mijnen oogen voor het eerst verscheen de glorieijke Vrouwe mijner Gedachte, die door velen, die niet wisten hoe haar te moeten noemen, Beatrice werd geheeten². Zij had reeds zoolang in dit leven verwijld, dat zich gedurende haren tijd de bestarde hemel het twaalfde gedeelte van eenen graad naar het oosten bewogen had³: zoodat zij mij verscheen ongeveer in het begin van haar negende jaar en ik haar aanschouwde ongeveer aan het einde van het mijne. En zij verscheen mij omkleed met de edelste kleur, een bescheiden en eerzaam rood, omgord en getooid naar den trant welke haren zeer jeugdigen leeftijd betaamde. Op dit oogenblik, zegge ik naar waarheid, begon de geest des levens⁴, die in de verborgenste kamer des harten woont, zoo sterk te beven, dat hij tot in de geringste aderen zich schrikkelijk deed gevoelen; en bevende sprak hij deze woorden: "*Ecce Deus fortior me, qui veniens dominabitur mihi*"⁵. Toen begon de dierlijke geest, die woont in die hooge kamer, waarheen alle zinnelijke geesten hunne waarnemingen dragen, zich zeer te verbazen, en sprekende tot de geesten des gezichts, zeide hij deze woorden: "*Apparuit jam beatitudo vestra*"⁶. Toen begon de natuurlijke geest, die woont in dat deel des lichaams, waar voor onze voeding wordt zorg gedragen, te jammeren en zeide weenende: "*Heu miser, quia frequenter impeditus ero deinceps!*"⁷. Van toen af, zegge ik, heeft Amor⁸ mijnen geest, die zoo schielijk met hem gehuwd was, beheerscht en begon hij eene zoo groote en zekere macht over mij te verkrijgen, door de kracht welke mijne verbeelding hem schonk, dat ik genoodzaakt was geheel en al naar het hèm beviel te handelen. Zeer dikwijls beval hij mij den aanblik van die jeugdige engel te zoeken; zoo dat ik in mijne jonkheid haar ook herhaaldelijk zocht; en ik zag haar van een zoo ongekend en lofwaardig wezen, dat men zekerlijk van haar kon zeggen die woorden van den dichter Homeros: "Zij scheen niet de dochter van een sterfelijk mensch, doch van eenen god."⁹ En het geviel dat haar beeld, hetwelk voortdurend in mij was, ofschoon het mij met de koenheid der Liefde regeerde, ganschelijk was van eene zòò edele deugdzaamheid, dat het nimmer gedoogde dat de Liefde mij beheerschte zonder den trouwen raad der rede, in die zaken waar zulk een raad nuttig was te hooren. Doch daar een te lang vertoeven bij de hartstochten en handelingen eener zoo prille jeugd, eenigszins zou kunnen gelijken op verzinsel, zal ik daarvan afscheid

[57]

nemen; en vele zaken overslaande, welke ik evenals het volgende zou kunnen verhalen, wil ik overgaan tot die woorden, welke in mijn geheugen in grooter paragrafen staan geschreven.

[58]

§ II.

Toen er zoovele dagen waren voorbij gegaan, dat juist negen jaren vervuld waren¹⁰ sedert de bovenbeschreven verschijning dier Allerlieflijkste¹¹, gebeurde het op den laatste dezer dagen dat deze bewonderenswaardige Vrouwe mij verscheen, gekleed in zuiver-witte kleur, temidden van twee edele dames, die van ouderen leeftijd waren; en voorbij schrijdend door eene straat, wendde zij de oogen naar dien kant waar ik, vol vreeze, stond: en in hare onuitsprekelijke hoofscheid¹², welke nu in de Eeuwigheid vergolden wordt, groette zij mij met een blik zoo vol van deugden¹³, dat het mij toescheen als zage ik de grenzen aller zaligheid. Het uur waarop haar allerzoetste groet mij gewerd, was juist het negende van dien dag: en omdat het de eerste reize was dat hare woorden zich tot mijne ooren bewogen, werd ik door zulk eene verteederling bevangen, dat ik mij als dronken van de menigte afzonderde. En ik vlood naar de eenzaamheid mijner kamer en zette mij daar tot peinzen over deze zeer hoofsche Vrouwe.

§ III.

En terwijl ik over haar peinsde overviel mij een zoete sluimer, in welken mij een wonderbaar gezicht verscheen: het leek mij dat ik in mijne kamer eenen vuurkleurigen nevel zag, binnen welken ik de gedaante onderscheidde van eenen man van vreeswekkend aanschijn voor wie hem aanschouwden: maar toch scheen hij, wat hemzelf betrof, zoo vroolijk dat het verwonderlijk was: en sprekende zeide hij vele dingen, waarvan ik slechts weinig verstond, waaronder echter deze woorden: "*Ego Dominus tuus*"¹⁴. In zijne armen meende ik eene slapende gestalte te zien, naakt¹⁵, behalve dat zij mij gehuld leek in een kleed van teeder rood; welke gestalte ik na zeer aandachtige beschouwing herkende als die Vrouwe des Heils¹⁶, die mij den vorigen dag eenen groet had waardig geacht. En het leek mij dat de verschijning in de eene hand iets hield dat geheel en al brandde en het leek mij dat hij deze woorden tot mij sprak: "*Vide cor tuum*"¹⁷. En nadat hij eene pooze aldus gestaan had, leek het mij dat hij de slapende wekte, en zò sterk was hij door de kracht van zijnen geest, dat hij haar dit voorwerp, dat brandde in zijne hand, deed eten; hetwelk zij weifelend at¹⁸. Hierna, kort daarop, veranderde zijne vreugde in bitterst geklag: en aldus klagend, nam hij de Vrouwe opnieuw in zijne armen en het scheen mij dat hij met haar hemelwaarts vlood: waarover ik in zulk eenen hevigen angst geraakte dat mijn lichte sluimer het niet kon verduren, maar afbrak en ik ontwaakte. En onmiddellijk begon ik te peinzen; en ik vond dat het uur waarop het gezicht mij verschenen was, het vierde uur geweest was van dien nacht: zoodat het duidelijk blijkt dat het het eerste uur was van de negen laatste uren des nachts. En steeds peinzend over wat mij verschenen was, nam ik mij voor het aan velen bekend te maken, die in dien tijd vermaarde troubadours waren: en omdat ik reeds uit mijzelf de kunst geleerd had in rijmen te spreken¹⁹, nam ik mij voor een sonnet te maken, in hetwelk ik eenen groet bracht aan alle Getrouwen der Liefde²⁰; en hen verzoekend om hun oordeel over mijn gezicht, beschreef ik hen wat ik in mijnen slaap gezien had. En ik begon toen dit sonnet:

[59]

Elk edel hart,²¹ dat juist der Liefde gloed,
Tot voor welks aanschijn deze woorden dwalen—
Opdat het mij zijn meening moog' verhalen—
In naam van Amor, zijnen Heer, mijn groet!

Reeds henen was dra 't derde deel gespoed
Der uren waarin alle sterren stralen,
Toen plotseling Amor tot mij neer kwam dalen,
Zò, dat herinnring nòg mij beven doet.

Vol vreugde scheen hij me eerst terwijl zijn handen
Droegen mijn hart, en in zijn armen had
Hij mijn Meestres, sluimrend in lichtrood kleed;

Toen riep hij haar; en van mijn hart dat brandde,

[60]

Zag 'k hoe zij schuchter, schoon gehoorzaam, at....
En klagend vlood hij als in bitter leed.

Dit sonnet bestaat uit twee gedeelten: in het eerste gedeelte breng ik mijnen groet en vraag ik antwoord; in het tweede duid ik aan waarop geantwoord moet worden. Het tweede gedeelte begint hier: "Reeds henen was...."

Op dit sonnet werd door velen en in verschillenden zin geantwoord, en onder hen die antwoordden bevond zich hij, dien ik mijnen grootsten vriend noem²². Deze schreef toen een sonnet, hetwelk begint: "Ge zaagt, naar het mij schijnt, het hoogste goed"²³. En het was zoo te zeggen het begin der vriendschap tusschen hem en mij toen hij vernam dat ik degene was die hem zulks had gezonden. De ware beteekenis van den droom werd toen door niemand gezien, maar thans is zij zelfs den meest onnoozelen duidelijk²⁴.

[61]

§ IV.

Van dit gezicht af begon mijn natuurlijke geest belemmerd te worden in zijne werking, wyl mijne ziel geheel was overgegeven aan de bepeinzing dier Allerlieflijkste, zoodat ik binnen korten tijd van eenen zoo broozen en zwakken staat werd, dat het vele vrienden bij mijnen aanblik bekommerde; en velen, die vol nieuwsgierigheid waren, gaven zich moeite van mij te weten te komen wat ik van alle dingen het liefste voor anderen wilde verbergen. En ik, hun lastig aandringen bemerkend, antwoordde hen door den wil der Liefde, die mij zulks beval volgens den raad der Rede, dat Liefde degeen was die mij dus had doen worden: ik zeide Liefde, omdat ik in mijn gelaat zoovele harer teekenen droeg, dat ik het niet kon verbergen. En wanneer zij mij vroegen: "Om welke is het dat de Liefde u dus heeft verteerd?" dan zag ik hen glimlachende aan en zeide niets.

§ V.

Op eenen dag gebeurde het dat deze Allerlieflijkste gezeten was dààr, waar gesproken wordt over de Koningin der Glorie²⁵, en ik bevond mij op eene plaats, van welke ik mijne gelukzaligheid kon zien: en midden tusschen haar en mij, in rechte lijn, zat eene edele dame van zeer bekoorlijk aanschijn, die mij dikwijls aanzag, zich verwonderend over mijn staren, hetwelk bij haar scheen te eindigen; zoodat velen eveneens zich verwonderden. En zoo machtig werd mijne ziel aangegrepen, dat, toen ik die plaats verliet, ik achter mij hoorde zeggen: "Ziet, hoe gindsche dame het uiterlijk van dezen ontstelt". En toen zij haren naam noemden, begreep ik dat zij dit zeiden van haar die in het midden gezeten had van de rechte lijn, welke uitging van de lieflijke Beatrice en eindigde in mijne oogen. Dit vertroostte mij ten zeerste, omdat het mij de zekerheid gaf dat mijn geheim dien dag niet door mijne blikken aan anderen bekend was geworden: onmiddellijk bedacht ik deze edele dame tot een scherm der waarheid te maken²⁶; en zoo vaardig betoonde ik mij hierin binnen korten tijd, dat de meeste lieden die over mij spraken, waanden mijn geheim te weten. Achter deze dame verborg ik mij eenige jaren en maanden; en om den anderen het eerder te doen gelooven, maakte ik voor haar zekere gedichtjes, welke het niet mijne bedoeling is hier neer te schrijven, tenzij dan voorzoover zij betrekking hebben op de lieflijke Beatrice; en daarom laat ik ze allen terzijde, behalve dat ik iets er van zal over schrijven dat haren lof schijnt te bevatten.

[62]

§ VI.

Ik zeg dan dat in dien tijd, toen deze dame een scherm was voor mijne zoo groote liefde, voorzoover althans mijzelf betrof, de begeerte in mij opkwam den naam der Allerlieflijkste uit te spreken en hem te doen vergezellen van vele namen van vrouwen, in het bijzonder van den naam dier edele dame; en ik nam de namen van zestig der schoonste vrouwen uit die stad, alwaar mijne Vrouwe door den allerhoogsten Koning geplaatst was, en ik stelde eenen brief samen in den vorm eener serventes²⁷, welke ik niet zal opschrijven; en ik zoude hiervan geen

melding gemaakt hebben, ware het niet om aldus te zeggen wat, terwijl ik hem samenstelde, wonderbaarlijkerwijze geviel, namelijk dat de naam mijner Vrouwe op geen enkele andere plaats kon komen te staan tusschen de namen dier vrouwen dan op de negende.

[63]

§ VII.

Het geschiedde dat de dame, door middel van welke ik zoo langen tijd mijne begeerte had verborgen, uit bovenbedoelde stad vertrok en zich begaf naar eene zeer verre streek: waarover ik, als verbijsterd door het verlies mijner schoone bescherming, mij meer bedroefde dan ikzelf tevoren voor mogelijk zou hebben gehouden. En bedenkende dat, wanneer ik niet het een of ander droevigs zeide over haar vertrek, de lieden al spoedig mijn geveins zouden bemerken, nam ik mij voor er ietwat over te klagen in een sonnet, hetwelk ik wil opschrijven, omdat mijne Vrouwe de onmiddellijke aanleiding voor zekere woorden was, welke in het sonnet staan, gelijk duidelijk is voor wie het begrijpt: en ik schreef toen dit sonnet²⁸, hetwelk begint:

Gij, die 'k voorbij langs Amor's weg zie schrijden,
Nu wilt aandachtig beiden:
Zaagt ge ooit een smart gelijk de mijne groot?
O wilt mijn klacht niet ongeduldig mijden:
Hooft, hoe aan alle lijden
Mijn ledig hart sleutel en toevlucht bood.

Niet naar gering verdienst mij te onderscheiden,
Maar uit genâ bereidde
Amor me een leven, zoet als geen genoot;
En dikwijls hoorde ik heimlijk mij benijden:
Wat deugd kon zulk verblijden
Schenken een hart dat vreugde vroeger vlood!

Maar 't lot kwam mij den overmoed ontstelen,
Dien 'k zelf ontnam aan Liefde's schoonen schat;
En zò arm bleef ik, dat
Ik zelfs den moed mis 't andren mee te deelen

En—als uit schaamt' 't gebrek dat hij bezat,
Zoo menigeen der wereld wou verhelen—
Des blijden rol blijf spelen,
Terwijl mijn hart smelt in der tranen nat.

[64]

Dit sonnet heeft twee hoofddeelten: in het eerste namelijk is het mijne bedoeling den Getrouwen der Liefde deze woorden van den profeet Jeremia toe te roepen: "O vos omnes, qui transit per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus²⁹; en hen te smeeken naar mij te willen luisteren. In het tweede verhaal ik in hoedanig een leven de Liefde mij geplaatst had, in eenen anderen zin evenwel dan de laatste gedeelten van het sonnet aanwijzen³⁰ en zeg ik wat ik verloren heb. Het tweede gedeelte begint hier: "Niet naar gering verdienst...."

§ VIII.

Na het vertrek van deze edele dame behaagde het den Heer der Engelen tot zijne glorie te roepen eene jonkvrouw, jeugdig en van lieflijk aanschijn, die zeer bemind was in bovenbedoelde stad; wier lichaam ik ontziend zag liggen te midden van vele vrouwen, die erbarmelijk weenden. Toen, mij herinnerend dat ik haar wel gezien had in gezelschap der Allerlieflijkste, kon ik enkele tranen niet weerhouden; en nog weenende nam ik mij voor eenige woorden te zeggen over haren dood, ter vergelding daarvan dat ik haar enkele malen samen met mijne Vrouwe gezien had. En hierop zinspeelde ik ietwat in het laatste deel der woorden welke ik erover schreef, hetgeen duidelijk blijkt aan dengene, die het begrijpt³¹; en ik schreef toen deze twee sonnetten, van welke het eerste begint: "Klaagt, al wie mint...." en het tweede: "O lage Dood...."³².

Klaagt, al wie mint, nu ge Amor zelf hoort klagen,

Vernemend zijner diepe droefnis reën:
Veel vrouwen zag hij jammerend bijeen,
Wier bitter leed erbarmen scheen te vragen,

Omdat de lage Dood wreed heeft verslagen
Een edel hart, vol zoete lieflijkheên,
Verwoestend wat het meest, na de eer, in een
Minlijke maagd der wereld moet behagen.

Nu hoort wat laatste eer Amor haar beweest:
Over der doode lieflijk beeld gebogen
Zag 'k weenen hem in tastbare gedaant',

En dikwijls hief hij zijn gelaat, betraand
Omhoog, tot waar de ziel reeds was getogen
Van haar, wier blijde schoonheid men ééns prees.—

Dit eerste sonnet bestaat uit drie gedeelten. In het eerste roep ik de Getrouwen der Liefde aan en wek ik hen op te weenen; en ik zeg dat hun Heer weent, en ik zeg dit opdat zij, vernemend de reden waarom hij weent, meer geneigd zullen zijn naar mij te luisteren. In het tweede verhaal ik deze reden; in het derde spreek ik van een eerbewijs dat de Liefde aan deze jonkvrouw betoonde. Het tweede gedeelte begint hier: "Veel vrouwen...", het derde hier: "Nu hoort..."

O lage Dood! vijand der teedre harten,
Oervader aller smarten,
Doemsprake wreed en onafwentelbaar!
Nu 'k met een hart van zorg en weedom zwaar,
Droef-peinzend ommewaar,
Blijve in uw blaam mijn tong vermoeinis tarten!

Om nog uw lage snoodheid te verzwarten,
Roepe ik langs weg en markten,
Uw ergste arglist uit; schoon ze openbaar
Voor elk reeds is, opdat door deze maar
Toorn moge ontbranden waar
Anders slechts Liefde ontgloeien doet de harten.

Nu moet wel de aarde om haar ontluistring rouwen;
Want wat er 't hoogst te prijzen valt: de deugd,
Bloeiend in blijde jeugd,
Ontnaamt ge haar in deze hoofsche vrouwe.

Haar naam wil ik u verder niet ontvouwen:
Elk kent hem wien haar schoonheid heeft verheugd.
Nooit hope hij, wiens deugd
't Hoogst heil niet heeft verdiend, haar weer te
aanschouwen.

Dit sonnet bestaat uit vier gedeelten: in het eerste gedeelte roep ik den Dood aan met enkele zijner toepasselijke benamingen; in het tweede zeg ik, tot hem sprekende, de reden welke mij beweegt hem te smaden; in het derde gisp ik hem: in het vierde wend ik mij tot een onbepaald persoon, ofschoon deze in mijne bedoeling wèl bepaald is. Het tweede gedeelte begint hier: "Nu 'k met een hart..."; het derde hier: "Om nog uwe lage..."; het vierde hier: "Nooit hope hij..."

§ IX.

Eenige dagen na den dood dezer jonkvrouw gebeurde er iets³³, tengevolge waarvan ik de bovenbedoelde stad moest verlaten en mij begeven in de richting dier streek waar de edele dame vertoefde, die mijne bescherming geweest was, ofschoon het doel mijner reis niet zoo verwijderd was als zij. En niettegenstaande ik in gezelschap van vele anderen was, mishagde mij deze tocht, naar mijn uiterlijk deed blijken, zoozeer, dat mijne zuchten nauw bij machte waren de beklemming uiting te geven welke mijn hart gevoelde, omdat ik mij van mijne gelukzaligheid verwijderde. En toen verscheen mij in mijne verbeelding mijn allerzoetste Heer, die mij beheerschte door de deugd dier allerlieflijkste Vrouwe, als een pelgrim gekleed, licht en onaanzienlijk. Hij leek mij verbijsterd en zag ter aarde, behalve dat het mij nu en dan scheen dat zijne oogen zich wendden tot eene schoone stroomende en heldere rivier, welke vloeide langs den weg, waarop ik mij

bevond. Het leek mij dat Amor mij riep en deze woorden zeide: "Ik kom van die dame, die langen tijd uwe bescherming is geweest en ik weet dat zij niet zal terugkeeren; en daarom heb ik dat hart, hetwelk ik u bij haar deed hebben, nu bij mij en breng het naar eene dame, die nu voortaan uwe bescherming zal zijn gelijk deze het was"; en hij noemde haar mij, zòò, dat ik haar goed kende. "Maar in elk geval, indien ge iets zegt van de woorden welke ik nu tot u heb gesproken, zoo doe het geheel op zulk eene wijze dat uit hen niet blijke de voorgewende liefde welke gij voor deze betoond hebt en welke gij nu aan eene andere zult moeten betoonen." En deze woorden gezegd hebbende, verdween de verschijning geheel plotseling, tengevolge van het groote aandeel dat, naar het mij scheen, de Liefde mij van zich gaf: en, als veranderd in mijn uiterlijk, reed ik dien dag zeer zwijgzaam en vergezeld van vele zuchten. Toen de dag voorbij was begon ik hierover dit sonnet, hetwelk begint:

[67]

Onlangs, terwijl ik mijmerende reed,
Moede en misnoegd om mijnen langen tocht,
Zag 'k, halfweegs, vòòr mij doemen wie mij docht
Amor, in pelgrim's licht gewaad gekleed.

Zijn aanschijn was als van een man die leed:
't Leek of hij tegen eigen wenschen vocht,
Wijl, 't hoofd omlaag, of hij te mijden zocht
Der menschen blik, hij zuchtend verder schreed.

Hij zag me, en bij den naam riep hij mij toe,
Zeggend: "Ik ben uit dit ver oord gekomen,
Waar door mijn wil de Liefde uw harte bindt;

En 'k peins waar 'k nieuwe vreugden voor u vind."
Toen vulden zòò mij Liefde's zoete droomen,
Dat hij verdween en 'k niet bemerkte hoe.

Dit sonnet heeft drie gedeelten: in het eerste gedeelte zeg ik hoe ik de Liefde ontmoette en hoe hij mij verscheen; in het tweede zeg ik wat hij mij zeide, ofschoon niet geheel en al, uit vreeze mijn geheim te zullen verraden; in het derde zeg ik hoe hij verdween. Het begint hier: "Hij zag me...."; het derde hier: "Toen vulden zòò...."

[68]

§ X.

Na mijne terugkomst zette ik mij er toe de dame te zoeken, die mijn Heer mij genoemd had op den weg der zuchten. En opdat mijne woorden korter zijn mogen, zeg ik dat ik in weinig tijds haar zoodanig tot mijne bescherming maakte, dat maar al te vele lieden er over spraken op eene wijze, welke de hoofscheid te buiten ging, waardoor ik mij dikwijls zeer hard bedrukt gevoelde. En om deze reden, dat wil zeggen om dit overdreven gerucht, hetwelk mij schandelijk scheen te belasteren, gebeurde het dat de Allerlieflijkste, die de vernietigster is van alle kwaad en Koningin der deugd, langs eenen weg mij voorbij schrijdende, mij haren zoeten groet, in welken gansch mijne gelukzaligheid was gelegen, ontzegde. En, eenigszins van mijn voorgenomen plan afwijkend, wil ik trachten te doen verstaan wat haar groet door zijne deugd in mij verrichtte.

§ XI.

Zoo zegge ik dan, dat wanneer zij van ergens verscheen, door de hoop op haren wonderen groet, niemand meer mijn vijand bleef, maar een brand van liefde mij vervulde, welke mij iedereen die mij gedeerd had deed vergeven: en wanneer iemand mij dan iets gevraagd hadde, zou mijn antwoord alleen geweest zijn: "Liefde", met een gelaat, omkleed van deemoed. En wanneer zij een weinig nader was aan het groeten, drong een geest van Liefde, alle andere zinnelijke geesten overwinnend, de zwakke geesten des gezichts naar buiten en zeide tot hen: "Gaat henen uwe Vrouwe te begroeten", en hij bleef in hunne plaats. En wie de Liefde had willen kennen, hadde zulks gekund door de siddering mijner oogen te bestaren. En wanneer dit Allerlieflijkste Heil mij groette, was de Liefde niet zulk een hindernis dat zij mijne niet te bevatten gelukzaligheid verduisterde, maar als door eene overmaat van zoetheid werd zij zoodanig, dat mijn lichaam, hetwelk dan geheel en al onder hare heerschappij was, zich dikwijls slechts bewoog als een

[69]

zwaar en onbeziend ding. Zoodat het duidelijk blijkt dat in haren groet mijne gelukzaligheid woonde, welke dikwijls mijn bevattingsvermogen te buiten ging en overgolfde.

§ XII.

Thans tot mijn onderwerp terugkeerend, zegge ik, dat toen mijne gelukzaligheid mij werd ontzegd, eene zoo groote smart mij overkwam, dat ik mij van de menschen afzonderde en mij naar eene eenzame plek begaf om daar den grond met bittere tranen te baden: en nadat ik mij door dit weenen eenigszins had verlicht, zette ik mij in mijne kamer, alwaar ik kon klagen zonder gehoord te worden. En hier riep ik om erbarmen tot de Vrouwe der Hoofschheid, en zeggende: "O Liefde, help uwen Getrouwe", sliep ik weenende in als een geslagen knaapje. Het geviel omstreeks het midden van mijnen slaap dat het mij toescheen als zage ik in mijne kamer naast mij zitten eenen jongeling, gehuld in een sneeuwblank gewaad; en zeer nadenkend, naar zijn aanschijn te oordeelen, keek hij naar mij waar ik lag; en toen hij mij eene pooze had aangekeken, scheen het mij dat hij mij zuchtende riep, en hij zeide mij deze woorden: "*Fili mi, tempus est ut praetermittantur simulacra nostra*".³⁴ Toen scheen het mij dat ik hem herkende, omdat hij mij aldus riep als hij reeds herhaalde malen mij in mijne zuchten geroepen had. En hem aanziende scheen het mij dat hij erbarmelijk weende en het leek als verwachtte hij van mij eenig antwoord; waarop ik, mij beheerschend, aldus tot hem begon te spreken: "Heer der Edelmoedigheid, waarom weent ge?" En hij zeide mij deze woorden: "*Ego tamquam centrum circuli, cui simili modo se habent circumferentiae partes; tu autem non sic*"³⁵³⁶. Hierop peinzende over zijne woorden, scheen het mij dat hij zeer duister gesproken had, zoodat ik mij dwong tot spreken, en ik zeide hem deze woorden: "Wat is dit, o Heer, hetwelk ge tot mij spreekt met zoo groote duisterheid?" En hij zeide tot mij in de volkstaal³⁷: "Vraag niet meer dan u nuttig is". En hierop begon ik met hem te spreken over den groet, welke mij geweigerd was; en ik vroeg hem de reden hiervan, waarop mij door hem op deze wijze werd geantwoord: "Onze Beatrice vernam van zekere lieden die over u spraken, dat de dame, die ik noemde op den weg der zuchten, door u eenigen overlast ondervond. En daarom heeft de Allerlieflijkste, die eene vijandin is van allen aanstoot, zich niet verwaardigd u te groeten, vreezende dat ook zij gelegenheid tot aanstoot zoude geven. Vandaar dat ik, wijl zij werkelijk uw geheim door lange gewoonte eenigszins kent, wensch dat ge enkele woorden op rijm zult zeggen in welke gij samenvat de macht, welke ik door haar over u bezit, en hoe gij de hare waart, dadelijk van uwe kindsheid af. En roep hieromtrent tot getuige dengene die het weet en zeg hoe ge hem bidt dat hij haar dit moge mededeelen: en ik, die zelf diegene ben, zal het gaarne verklaren; en daardoor zal zij uwen wensch gevoelen, en dezen gevoelende, zal zij de woorden der bedrogenen begrijpen. Maar zorg dat uwe woorden als het ware bemiddelaars zijn, zò dat ge niet onmiddellijk tot h`aar spreekt, hetgeen niet betaamt. En zend hen nergens, waar zij door haar vernomen kunnen worden, zonder mij; maar tooi hen met zoete harmonie³⁸, in welke ik aanwezig zijn zal telkenkeer zulks noodig is." En deze woorden gezegd hebbende verdween hij, en mijn slaap werd afgebroken. Waarop ik, mij bezinnend, bevond dat dit gezicht mij verschenen was in het negende uur van dien dag; en nog eer ik deze kamer verliet nam ik mij voor eene ballade te maken, in welke ik datgene wat mijn Heer mij had opgelegd, zou uitvoeren, en ik schreef daarop deze ballade, welke aldus begint:

Mijn Lied, nu ga, en bid met zoetste zangen
Amor, mijn Heer, dat hij u begeleid'
Naar mijn Meestres en zò mijn zaak bepleit'
Dat ge vergeving voor mij moogt erlangen.

Mijn Lied, wel zijt ge hoofsch en zoo bescheiden
Dat gij u onbevreesd
Ook onverzeld zoudt ov'ral kunnen wagen;
Doch om gansch zeker elk gevaar te mijden,
Zult ge dien goeden geest,
Amor, om zijn geleide en bijstand vragen;
Wijl zij die luistren moet naar al uw klagen—
Wen, als 'k geloof, haar hart zich van mij keert
En Amor zelf u niet te spreken leert—
Onvriendelijk wellicht u zoude ontvangen.

Hebt ge aldus mijn Gebiedster dan gevonden
En medelij gevraagd,
Spreek dan tot haar met zoete stem deez' woorden;

[70]

[71]

[72]

“Meestres, hij die mij tot u heeft gezonden,
Wenscht, zoo het u behaagt,
Dat ge uit mijn mond zijn verontschuldiging hoorde.
Liefde is 't die zijn gezicht zoozeer verstoorde,
Dat hij ùw schoon in andren waant te zien,
En zoo zijn blik hèn hulde schijnt te bièn,
Toch in zijn hart naar ù slechts blijft verlangen.”

Zeg haar: “Meestres, zòò wankloos en volkomen
Heeft hij u lief gehad,
Dat ù getrouw te dienen al zijn dagen,
Van aanvang af 't hoogst doel was zijner droomen.”
En zoo zij twijfelt, dat
Zij 't Amor, die de Waarheid zelf is, vrage.
En smEEK tenslotte dat het haar behage—
Wanneer vergeving schenken haar verdriet—
Dat zij voor haar te sterven mij gebied',
En dankbaar zal ik dit bevel ontvangen.

Maar zeg tot Hem, wien 'k al mijn heil moet danken,
Vòòrdat hij henen gaat,
Opdat hij haar mijn onschuld moog' verzeekren:
“'k Bid u terwille van mijn zoete klanken,
Dat gij haar niet verlaat,
Maar van uw trouwen slaaf tot haar blijft spreken.
En mocht zij hem vergeven door ùw smeeken,
Dat hem haar blik dien schoonen vree dan meld”.
Mijn lieflijk Lied, van Liefde zelf verzeld,
Ga nu tot haar om eere en troost te erlangen.

Deze ballade bestaat uit drie gedeelten: in het eerste zeg ik haar waarheen zij gaan moet en spreek ik haar moed in opdat zij met te meer vertrouwen gaan moge; en ik zeg onder wiens geleide zij zich stellen moet indien zij veilig en zonder eenig gevaar gaan wil; in het tweede zeg ik datgene wat zij behoort te doen verstaan; in het derde geef ik haar verlof te gaan wanneer zij wil, haren gang aanbevelend in de hoede der fortuin. Het tweede gedeelte begint hier: “Hebt ge aldus...”; het derde hier: “Mijn lieflijk Lied...” Een of ander zoude hier kunnen tegenwerpen dat hij niet begreep tot wien mijne aanspraak in de tweede persoon zich richtte, aangezien de ballade niets anders is dan de woorden zelf welke ik spreek: en ik zeg daarom dat ik van zins ben dit bezwaar op te lossen en te verklaren in ditzelfde boekje op eene andere, nog twijfelachtiger plaats; en dan zal diegene die hier mocht twifelen of op deze wijze bezwaar mocht maken, het wel begrijpen.

[73]

§ XIII.

Na het bovenbeschreven gezicht, reeds de woorden geschreven hebbende, welke Amor mij bevolen had te spreken, begonnen vele en vreemde gedachten mij te bestoken en te verzoeken, elke haast onwederstaanbaar: onder welke gedachten vier mij het meest de rust des levens verstoorden. De eerste van hen was deze: “Goed is de heerschappij der Liefde omdat zij het streven van haren getrouwe aftrekt van al wat laag is”. De tweede was deze: “Niet goed is de heerschappij der Liefde, omdat, hoe meer geloof haar getrouwe in haar stelt, hoe zwaarder en smartelijker weg hij moet gaan”. De derde was deze: “Het woord liefde is zòò zoet te hooren, dat het mij onmogelijk schijnt dat hare eigen werking in de meeste dingen anders dan zoet zoude zijn, aangezien de namen zich richten naar de genoemde dingen, gelijk geschreven staat: ‘*Nomina sunt consequentia rerum*’”³⁹
⁴⁰. De vierde was deze: “De Vrouwe, de liefde tot wie u aldus in het nauw brengt, is niet als andere vrouwen, zoodat zij gemakkelijk het hart zoude kunnen verlaten”. En elk dezer gedachten bestookte mij zoozeer, dat zij mij deed staan als een die niet weet langs welken weg zijne reis leidt, zoodat hij wil voortgaan, doch niet weet waarhenen. En als ik er over peinsde eenen gemeenschappelijken weg voor hen te zoeken, dat wil zeggen eenen, waarover zij het allen eens waren, bleek deze weg mij zeer tegen den zin: namelijk Medelijden aan te roepen en mij in hare armen te werpen. En verblijvend in dezen staat, kwam de begeerte in mij op er in rijmen over te schrijven; en ik schreef vervolgens dit sonnet, hetwelk begint:

[74]

Van Liefde spreken nu al mijn gedachten,
Doch zòò verward is hun verscheidenheid,
Dat de eene fel haar heerschappij bestrijdt,
Terwijl mij de andre staag naar haar doet smachten;

D'een telkens weer mij drijft tot wilde klachten,
En de aâr mij stilt met hoop van zaligheid;
En dààrin slechts hoor ik eenstemmigheid,
Dat zij alleen van Meelij heul verwachten.

Dus weet ik niet naar welke ik luistren moet;
En wil ik spreken: 'k weet niet hoe of wat;
Zoozeer ben 'k in der Liefde dool gevangen.

En wèl zie ik, dat wil 'k ooit rust erlangen,
'k Vrouw Meelij, die met mij nooit meelij had,
Mijn vijandin, ter hulpe roepen moet.

Dit sonnet kan in vier gedeelten worden verdeeld; in het eerste zeg ik en zet ik uiteen, dat al mijne gedachten over de Liefde zijn; in het tweede zeg ik dat zij uiteenlopend zijn en verhaal ik van hunne verscheidenheid; in het derde zeg ik in welk opzicht allen het eens schijnen te zijn; in het vierde zeg ik dat ik, willende spreken over de Liefde, niet weet vanwaar mijne stof te nemen, en dat wanneer ik haar van hen allen nemen wil, ik mijne vijandin, Vrouwe Medelijden, moet te hulp roepen. Ik zeg "Vrouwe" bedoelende op eene schampere wijze te spreken. Het tweede gedeelte begint hier: "Doch zò verward...."; het derde hier: "En daarin slechts...." het vierde: "Dus weet ik niet...."

[75]

§ XIV.

Na den krijg dier verschillende gedachten geviel het dat de Allerlieflijkste ergens kwam, waar vele edele dames vereenigd waren; naar welke plaats ik werd medegenomen⁴¹ door eenen vriend, die geloofde mij een groot genoegen te bereiden door mij te brengen waar zoo vele vrouwen hunne schoonheid toonden. Waarop ik, ternauwernood wetende waarhenen ik geleid werd, mij toevertrouwende⁴² aan dien man—die intusschen zijnen vriend aan de uiterste grens des levens bracht—tot hem zeide: "Waarom zijn wij tot deze vrouwen gegaan?" Daarop antwoordde hij: "Om te zorgen dat zij waardiglijk gediend worden". En de waarheid is dat zij daar bijeen waren om eene edele dame gezelschap te houden, die dien dag gehuwd was; aangezien het, volgens gebruik⁴³ in de bovenbedoelde stad, betaamde dat men haar gezelschap hield bij den eersten maaltijd dien zij nuttigde in de woning van haren jongen echtgenoot. Zoodat ik, geloovende mijnen vriend een genoegen te doen, mij voornam dezen vrouwen, die haar gezelschap hielden, van dienst te zijn. En toen ik dit juist besloten had, leek het mij als voelde ik eene vreemde siddering beginnen in de linker zijde van mijne borst en zich plotseling over alle deelen mijns lichaam uitbreiden. Toen, zegge ik, leunde ik mij onmiddellijk tegen eene muurschildering, welke de zaal omgaf; en vreezende dat anderen mijne siddering zouden hebben opgemerkt, sloeg ik de oogen op en naar de vrouwen ziende, ontwaarde ik onder hen de lieflijke Beatrice. Toen werden mijne geesten zoodanig overweldigd door de kracht welke de Liefde verkreeg, ziende zich in zoo groote nabijheid dier allerlieflijkste Vrouwe, dat geen meer in mij leven bleven dan alleen de geesten des gezichts; en zelfs deze bleven nog buiten hunne werktuigen, omdat de Liefde in hunne verheven plaats wilde huizen, ten einde die wonderbare Vrouwe te kunnen zien. En ofschoon ik een ander was dan eerst, bedroefde ik mij toch zeer over die geestjes, die luide jammerden en zeiden: "Als deze ons niet aldus uit onze plaats gebliksemd had, zouden wij nu daar het wonder dier Vrouwe kunnen aanzien, zooals de anderen, onze gelijken, doen". Ik zeg dat vele dier dames, mijne verandering hebbende opgemerkt, zich begonnen te verwonderen; en pratende spotteden zij over mij met de Allerlieflijkste⁴⁴, waarop mijn argelooze vriend, dit bemerkende, mij bij de hand nam en, mij leidend uit het gezicht dier dames, mij vroeg wat ik had. Hierop rustte ik eene pooze, en nadat mijne doode geesten weder waren herrezen en de verdrevene weder tot hunne plaatsen waren teruggekeerd, zeide ik tot mijnen vriend deze woorden: "Ik heb mijne voeten gezet in dat deel des levens, vanwaar men niet weder kan terugkeeren, al wilde men." En ik nam afscheid van hem en trok mij terug in de kamer der tranen, in welke ik, weenende en beschaamd, tot mijzelfen zeide: "Als deze Vrouwe mijnen toestand kende, ik geloof niet dat zij aldus mijn uiterlijk zou bespotten, maar ik geloof veeleer dat zij diep medelijden er mede hebben zou." En aldus klagen blijvend, nam ik mij voor woorden te spreken waardoor ik, mij tot hààr richtend, haar de oorzaak mijner verandering zou verklaren en zou zeggen dat ik wel wist dat men die niet kende en dat, indien men haar gekend had, ik geloofde dat elkeen medelijden gevoeld zou hebben: en ik nam mij voor dit te zeggen, hopen dat het bij toeval haar ter oore zou komen; en ik schreef toen dit sonnet, hetwelk aldus begint:

[76]

[77]

Bespotten zie ik u met de andre vrouwen
Mijn aanschijn, want de reden kent ge niet
Waarom het dus verandert en verschiet
Telkens wanneer 'k uw schoonheid mag aanschouwen.

Zoo ge het wist: wèl zoude 't u berouwen
Dat ge mij niets dan die bespottung biedt.
't Is wijl, wen Amor mij dicht bij u ziet,
Hem vult zulk overmoedig zelfvertrouwen,

Dat, woedend onder mijn ontstelde zinnen,
Hij deze doodt en gene gansch verdrijft,
Om veilig, in hùn plaats naar u te staren.

Maar zòò niet is de Liefde in mij gevaren,
Dat niet mijn hart toch tevens pijnen blijft
Om mijn gemartelde en verdreven zinnen.

Dit sonnet verdeel ik niet in gedeelten, omdat eene verdeling alleen gemaakt wordt om den zin der verdeelde zaak open te leggen; zoodat dit, aangezien het door zijne verhaalde aanleiding voldoende duidelijk is, geene verdeling behoeft. Weliswaar bevinden zich onder de woorden, waarin de aanleiding tot dit sonnet verhaald wordt, eenige twijfelachtige woorden, namelijk waar ik zeg dat de Liefde al mijne geesten doodt en alleen die des gezichts in leven blijven, ofschoon dan buiten hunne werktuigen. En deze moeilijkheid is onmogelijk op te lossen voor wie niet in dezelfde mate der Liefde plichtig is; en voor hen die zulks zijn, is datgene wat die moeilijkheid zou oplossen duidelijk; en daarom is het niet goed voor mij deze moeilijkheid te verklaren, aangezien mijne woorden òf vergeefs zouden zijn òf overbodig.

§ XV.

Na deze nieuwe verandering werd ik sterk vervuld van eene gedachte welke mij zelden meer verliet, maar mij voortdurend weer hernam en aldus tot mij sprak: "Daar ge zulk een spotwaardig uiterlijk aanneemt wanneer ge in de nabijheid dier Vrouwe zijt, waarom dan zoekt ge haar te zien? Wanneer zij u daarnaar vroeg, wat zoudt ge hebben te antwoorden? aangenomen dat ge het vrije gebruik van al uwe vermogens hadt wanneer ge haar toespreken moest." En eene andere, schuchtere gedachte, antwoordde op deze en zeide: "Wanneer ik mijne vermogens niet verloor en zoo vrij ware dat ik kon antwoorden, zoude ik haar zeggen dat, zoodra ik mij hare wonderbare schoonheid verbeeld, dadelijk ook een verlangen in mij opkomt om haar te zien, hetwelk van zoo groote kracht is, dat het doodt en verwoest in mijne herinnering al wat er tegen op zoude kunnen staan; en daardoor weerhouden mij de geleden smarten niet om opnieuw haren aanblik te zoeken." Waarop ik, bewogen door deze gedachten, mij voornam eenige woorden te zeggen, in welke ik, mij tegenover haar verontschuldigend over mijn gedrag, ook zou verhalen van wat mij in hare nabijheid overkwam; en ik schreef dit sonnet, hetwelk aldus begint:

Al wat weerstreeft in mijnen geest moet sterven,
Wanneer 'k, o Schoone Vreugd, tot u wil gaan.
Maar "Vlucht" spreekt Amor, "wilt ge u niet verderven",
Als hij mij vindt in uw nabijheid staan.

Mijn aanschijn toont in wisselende verven
Des harten strijd en zwijmend leune ik aan
't Gemuurde, en 't is of ik de steenen "sterven!"
Hoor zuchten in dier wanhoop dronken waan.

Wie dus mij ziet bevlekt zijn ziel van zonde,
Zoo mijn verbijstering hem niet verweekt
Tot droeve deernis en een zachte klacht

Om Meelij, dat uw spot zòò diep verwondde
Dat uit mijn brekende oogen het slechts smeekt
Den Dood, van wien alleen 't nog troost verwacht.

Dit sonnet kan in twee gedeelten worden verdeeld; in het eerste zeg ik de reden waarom ik mij niet houden kan naar mijne Vrouwe te gaan; in het tweede zeg ik wat mij overkomt doordat ik tot haar ga; en dit gedeelte begint hier: "Maar: Vlucht, spreekt Amor...." En dit tweede gedeelte is nog verder te verdeelen in vijven, volgens vijf verschillende mededeelingen: want in het eerste zeg ik wat de Liefde, geraden

door de Rede, mij zegt wanneer ik in hare nabijheid ben; in het tweede zet ik den toestand van mijn hart uiteen naar het voorbeeld van mijn gelaat; in het derde zeg ik hoe alle zekerheid mij ontvalt; in het vierde zeg ik dat degeen die geen medelijden met mij betoont zondigt, omdat zulks mij eenigermate zou hebben getroost; in het laatste zeg ik waaróm men medelijden moet hebben, namelijk wegens den deerniswaardigen blik welke mij in de oogen komt; want deze deerniswaardige blik is verwoest, dat wil zeggen is voor een ander niet meer zichtbaar tengevolge van de spot mijner Vrouwe, welke tot een dergelijk gedragen diegenen medesleept die misschien zulk medelijden hadden kunnen betoonen. Het tweede gedeelte begint hier: "Mijn aanschijn toont..."; het derde hier: "En 't is of ik..."; het vierde: "Wie dus mij ziet..."; het vijfde: "Om Meelij...."

§ XVI.

Nadat ik dit geschreven had, wakte dit sonnet het verlangen in mij op om ook eenige woorden te zeggen over vier andere zaken mijnen toestand betreffende, welke mij schenen door mij nog niet duidelijk te zijn gemaakt. De eerste van deze was aldus: dat ik mij dikwijls bedroefde wanneer mijn geheugen mijne verbeelding bewoog zich voor te stellen hoedanig Amor mij gemaakt had. De tweede was aldus: dat de Liefde mij herhaaldelijk plotseling zoo hevig besprong, dat er in mij niets anders levends bleef dan slechts ééne gedachte, welke van mijne Vrouwe sprak. De derde was aldus: dat wanneer die strijd der Liefde mij aldus bestookte, ik mij, bijna geheel ontkleurd, opmaakte om mijne Vrouwe te gaan zien, geloovende dat haar aanblik mij in dien strijd zou verdedigen, en vergetende wat mij door het naderen tot hare zoo groote lieflijkheid overkwam. De vierde was aldus: dat deze aanblik mij niet alleen niet verdedigde, maar zelfs de laatste rest mijns levens nog uit mij verdreef; en daarop schreef ik dit sonnet, hetwelk begint:

[80]

Dikwerf wanneer 'k bepeins het vreemd gedragen
Waartoe mij Amor dwingt, wil 't hart mij breken
Van medelijden en ik hoor het klagen:
"Ach, kon ooit smart een ander dus verweeken?"

Wen Amor mij bespringt om te verjagen
Mijn zinnen en haast allen voor hem weken,
Ontkomt er slechts ééne enkele aan zijn slagen,
En die blijft, om van ù alleen te spreken.

En dan, wijl ik voor eigen zwakheid zwicht,
Kom 'k bleek, ontdaan, van alle kracht begeven,
Tot u, of me ook ùw blik genezing biedt.

Maar zoo ik opzie tot uw zoet gezicht,
Begint nog smartlijker mijn hart te beven
En 'k voel hoe 't leven uit mijn adren vliedt.

Dit sonnet kan worden verdeeld in vier gedeelten, volgens de vier zaken welke er in verhaald worden; en omdat deze zaken hierboven reeds uiteengezet zijn, houd ik mij niet op dan slechts om deze gedeelten door hunne beginwoorden aan te duiden; zoodat ik zeg dat het tweede gedeelte begint hier: "Wen Amor..."; het derde hier: "En dan, wijl ik..."; het vierde hier: "Maar zoo ik opzie...."

§ XVII.

Nadat ik deze drie sonnetten had geschreven, waarin ik sprak tot mijne Vrouwe, geloovende nu te moeten zwijgen⁴⁵, omdat zij ongeveer heel mijnen toestand verhaalden en het mij voorkwam dat ik duidelijk genoeg over mijzelf had gesproken, gebeurde het toch—ofschoon ik mij daarna nooit meer onmiddellijk tot hàar gericht heb—dat ik eene nieuwe en edeler stof dan de voorgaande opnam. En omdat de aanleiding daartoe aangenaam is om te hooren, zal ik haar zoo kort ik kan mededeelen.

[81]

[82]

1 *De hemel des lights:* de zon. Volgens het stelsel van Ptolomaeus is de aarde het onbeweeglijke middelpunt van negen rondwentelende hemelen, nl. die van de Maan, Mercurius, Venus, de Zon, Mars, Jupiter, Saturnus, de Vaste Sterren en den Kristalhemel of het Primum Mobile, welke laatste aan al de anderen zijne beweging meedeelt, (nl. de omwenteling in den sterredag: 23 uur, 56 min. 4

sec.) waarnaast zij ook een *eigen* beweging hebben (voor de zon den omlooptijd van een jaar). Deze negen hemelen werden omvat door den onbeweeglijken hemel of het Empyreum.

2 *Beatrice*: letterlijk Zaligmaakster. Verkort: Bice.

Deze eerste ontmoeting had volgens Boccaccio plaats tijdens een Meifeest, dat in 1274 door Folco Portinari, den vader van Beatrice, een der aanzienlijkste burgers van Florence, werd gegeven. Dante zou, in gezelschap van zijn vader Alighiera Alighieri, dit feest hebben bijgewoond.

De zinsnede: "die niet wisten hoe haar te moeten noemen" (*li quali non sapeano che si chiamare*) is eene der meest onduidelijke der Vita Nuova. Men heeft er o. a. uit willen afleiden dat Dante's Beatrice nièt dezelfde was als Bice Portinari, omdat de naam van deze immers bekend was. Dante heeft echter m. i. alleen willen zeggen dat degene, die haar toevallig niet mocht kennen, haar naam wel vanzelf moest raden, afgaande op hare schoonheid en deugdzaamheid. Men bedenke ook dat in Dante's voorstelling zijn geliefde dien naam natuurlijk niet maar toevallig droeg. Vergelijk ook § XIII: *Nomina sunt consequentia rerum*, d. w. z. de namen richten zich naar de dingen. (Aanteekeningen 31). Pasqualigo leest: "die niet wisten *wie* zij (eigenlijk) aldus noemden (namelijk een *engel*)". In elk geval heeft Dante op deze wijze den naam zijner Vrouwe, welke hij volgens troubadours traditie niet noemen mocht, toch uitgesproken. Zij werd algemeen—ook in het testament van haar vader—*Bice* genoemd; Dante geeft haar haar onverkorten naam als het ware tot schuilnaam. Hij kon dit te eer doen omdat ook andere dichters herhaaldelijk hunne geliefden als eene "beatrice" aanspreken. (Zie ook [aanteekening 46](#))

[131n]

3 *De sterrenhemel*. Volgens Dante (Conv. II. 6.) beweegt zich de hemel der vaste sterren één graad per honderd jaar van het westen naar het oosten, zoodat Beatrice acht jaar en vier maanden oud was toen zij Dante verscheen.

4 *Dierlijke en natuurlijke geest*. De voorstelling der verschillende levensverrichtingen als "geesten" is in de scholastieke wijsbegeerte zeer gebruikelijk en oorspronkelijk aristotelisch. In zijn "*Peri Psyches*" (Over de Ziel) beschrijft Aristoteles de ziel als de "Entelechie" d. w. z. de verwerkelijking, het innerlijke doel, van alle functies van het levend organisme. De laagste vorm der ziel is de vegetatieve, het "*threptikon*", hier de "natuurlijke geest" genoemd, welke beperkt is tot de functies van voeding en voortplanting en reeds bij de planten wordt aangetroffen. Bij de dieren voegt zich hierbij de "Dierlijke geest", de sensitieve ziel, bestaande uit "*aisthètikon*" (zinnelijke waarneming), "*orektikon*" (begeerte) en "*kinèttikon*" (beweging). De hoogste vorm, de rationeele ziel, de "*Nous*", de Rede, komt slechts bij den mensch voor. Dante, die geen Grieksch kende, ontleende zijn psychologische kennis waarschijnlijk aan het werk "*De Anima*" (Over de Ziel) van den scholast Hugo de St. Victor. De "zinnelijke geesten" waarvan iets verder sprake is, verbeelden de vijf zintuigen.

5 Ziet, een god die sterker is dan ik en die, komende, mij zal beheerschen.

6 Uwe gelukzaligheid is thans verschenen.

7 Ik ongelukkige! Hoe dikwijls zal ik nu voortaan gehinderd worden!

8 *Amor*. Dante gebruikt voor "liefde" afwisselend *Amor* en *Amore*. Het eerste woord duidt de liefde aan verpersoonlijkt in de gestalte van een man, een schoone, ernstige verschijning, die niets gemeen heeft met het traditioneele dartele minnegodje. In Dante's symboliek immers is Liefde hetzelfde als Deugd.

9 *Zij scheen niet de dochter etc.* De klacht van Priamos over den verslagen Hektor. Ilias XXIV, 258.

".....oude eoikei

Andros ge thnètou pais emmenai alla theoio."

10 *Negen jaren vervuld*. Deze ontmoeting had dus plaats in het voorjaar van 1283. Dat Beatrice in zuiver-wit gekleed was schijnt er op te wijzen dat zij eene der vrouwen was die tijdens de in dit voorjaar gehouden feesten deel uitmaakten van den "minnehof" waarvan de oude biograaf Villani gewaagt. (Zie [Inleiding](#)).

11 *Allerlieflijkste*. Het Italiaansche "*gentilissima*" beteekent meestal "zeer edel", zoowel van geboorte als van karakter; maar ook bekoorlijk, zacht, vriendelijk, minzaam. In elk geval krijgt het deze beteekenissen door het gebruik dat Dante van het woord maakt. Ik meen dat mijne vertaling dit alles min of meer insluit.

12 *Hoofschheid*: De letterlijke vertaling van het Italiaansche "*Cortesia*". Zoo edel en deugdzaam als de zeden *ten hove*... behoorden te zijn.

13 *Vol van deugden*. Hier en overal elders moet het woord "deugd" (evenals het Italiaansche "*virtute*" en het Latijnsche "*virtus*") in den ruimsten zin worden opgevat, waarin het ook "kracht", "vermogen om iets goeds te bewerken" insluit.

14 Ik ben uw Heer.

15 *Naakt*. Men zoekte hierachter geen symboliek, nog minder een aanwijzing van geheime zinnelijkheid van Dante's liefde. Het was in de middeleeuwen gewoonte geheel ongekleed te slapen, zoodat Amor Beatrice niet anders dan naakt kon ontvoeren.

16 *Vrouwe des Heils*. Het Italiaansche "*salute*" beteekent zoowel "groet" als "heil, redding". *Donna della salute* lijkt dus dubbelzinnig. Maar deze dubbelzinnigheid is door Dante gewild en lost zich op wanneer men bedenkt dat Dante's hoogste heil juist in niets anders bestond als Beatrice's groet.

17 Zie, uw hart.

18 *Hetwelk zij weifelend at*. Het doen eten van een hart is een beeldspraak die in de troubadourspoëzie meer voorkomt en die op een barbaarsche werkelijkheid berust. Meestal is het een bedrogen echtgenoot die zijn gade dwingt het hart van haar verslagen minnaar te eten, Sordello

van Mantua echter, een door Dante zeer hoog geschat troubadour, doet (in overeenstemming met een ook thans nog onder vele wilde volken wijdverbreid volksgeloof) aan den laffen baronnen van zijn tijd het voorstel gezamenlijk het hart van zijn dooden vriend Blacas op te eten, opdat diens deugd en moed in hen mochten overgaan. Bij Dante heeft het voor onzen smaak onfraaie beeld een dergelijke betekenis: hij hoopt dat door het eten van zijn *brandend* hart de gloed zijner liefde in Beatrice moge overgaan.

- 19 *In rijmen te spreken*. Dit beteekent dichten “in de volkstaal”, in tegenstelling met dichten in het Latijn, in welke taal het rijm niet of zelden (kerkelijke liederen) wordt aangewend. (Zie § XXVII)
- 20 *Getrouwen der Liefde*. Spreekwijze uit de ridderpoëzie: de Liefde wordt voorgesteld als een machtig “Heer”, de minnaars als zijn vasallen, zijn getrouwen. (fedeli)
- 21 *Hart*. In Dante’s poëzie wordt het woord “hart” dikwijls persoonlijk gebruikt, als synoniem van “mensch”.
- 22 *Mijn grootste vriend*. Guido Cavalcanti (zie [Aanhangsel](#)). Andere bekende dichters, wier antwoorden op Dante’s sonnet bekend zijn, waren Cino da Pistoia en Dante da Maiano. Een dergelijk vragen en antwoorden in poëzie was onder de dichters van dien tijd zeer gebruikelijk.
- 23 *Ge zaagt etc.* In het Italiaansch luidt de regel:

“Vedesti al mio parere ogni valore”

hetgeen rijmt op Dante’s beginregel:

“A ciascun alma presa e gentil core”

Analogie in onze litteratuur: het sonnet van P. C. Hooft aan C. Huigens: “Men voedde Achilles op met mergh uit Leeuwenschonken”, dat aanleiding gaf tot een reeks van sonnetten van andere dichters op dezelfde rijmklanken.

- 24 *De ware beteekenis*. Verschillende commentatoren hebben hierin weer iets “duisters” gezien. Bedoeld wordt natuurlijk: “nu Beatrice gestorven is (wat heel Florence weet) en inderdaad door de Liefde zelf ten hemel is gedragen, waarheen zij mijn brandend hart heeft meegenomen.”

[134]

Een andere vraag is of Dante, toen hij dit sonnet schreef, reeds aan dezen uitleg dacht, m. a. w. of hij een voorgevoel van Beatrice’s vroegen dood had. Het is opvallend dat alleen in het *later* toegevoegde proza ervan gewaagd wordt dat Amor *hemel*waarts vliedt. Had dus, toen Dante het sonnet schreef, Amor’s plotseling opkomend verdriet een andere reden? Melodia onderstelt dat de oorzaak van Amor’s of Dante’s verdriet is de verloving of het huwelijk van Bice met Simone dei Bardi, en dat dit sonnet is een “voorspelling nà het feit”, zooals men er zooveel aantreft in de Commedia. Aanvankelijk *slaapt* Beatrice, d. w. z. zij is onbewust van Dante’s liefde; dan bemerkt zij haar en schijnt haar, na vele pogingen van Dante’s kant, te beantwoorden door haren groet (zij eet het hart werkelijk op “schuchter, schoon gehoorzaam, *paventosa umilmente*”), maar verlooft zich ten slotte toch met een ander. Deze verklaring lijkt mij zeer aannemelijk voorzover het een verloving of het vooruitzicht daarvan betreft; dat Beatrice reeds gehuwd was vòòr Dante haar tot zijn Vrouwe koos, acht ik niet waarschijnlijk. (Zie aantekening [34-36](#)).

- 25 *De koningin der glorie*: Maria. Dante wil hier Beatrice’s vereering voor de Moeder Gods aanduiden. Dikwijls gebruikt hij voor Maria en Beatrice gelijksoortige woorden; het is bovenal Beatrice’s nederigheid en ootmoed (*umiltate*) welke hij verheerlijkt en waardoor zij na haren dood zal stralen “onder het teeken van Maria” (§ XXVIII) in dien hemel waar: “hoogst gebenedeid Maria troont onder de nedrigst-vromen” (sonnet XXXIV).
- 26 *Een scherm der waarheid*, (*schermo*). De methode om de liefde voor hun “dame” te verbergen door liefde voor eene andere te veinzen, werd onder de troubadours en oudere Italiaansche dichters herhaaldelijk toegepast. Zij houdt natuurlijk verband met het feit dat de “dame” meestal gehuwd was met een ander. Voorbeelden bij Folquet de Marseille, Arnaldo Daniello, Guittone il Torraca.
- 27 *Serventese*. (Provençaals: *sirventes*) Een gedicht in terzinen, door een halven regel aan elkaar verbonden, naar het schema AAAb—BBBc. Meestal van politiek-religieusen inhoud, maar ook wel lyrisch.

Het dichten van een lofzang op een aantal vrouwen eener stad of streek tegelijk, was bij de oude troubadours niet zeldzaam. Dat Dante er juist zestig uitkiest heeft zonder twijfel een of andere, met zijn getallenmystiek in verband staande reden. Verschillende commentatoren meenen dat de Vrouwe die Dante tot scherm diende in dit verloren gedicht genoemd werd onder nummer dertig en dat op hâar de raadselachtige uitdrukking slaat: “en zij die ‘t dertigst stond” in Dante’s sonnet: “Guido, ik wou” (Zie [Aanhangsel](#)).

- 28 Dit gedicht, evenals het tweede sonnet in § VIII, is eigenlijk een ballade, op een overeenkomstige, maar nog kunstiger wijze gebouwd dan het gewone sonnet, doordat de kwatrijnen met twee en de terzinen met één drievetigen regel verrijkt werden, zonder dat evenwel door deze toevoeging nieuwe rijmklanken werden ingevoerd. Het gedicht is hierdoor zoowel kunstiger van rijm als bevalliger van rythmiek geworden.
- 29 Gij allen die over weg gaat, schouwt het aan en ziet of eene smart zij gelijk mijne smart. (Klaagliederen van Jeremia I. 12).
- 30 Dante wil hier zeggen dat hij in de laatste terzine oogenschijnlijk bedroeft is over het vertrek van zijn “scherm”, in werkelijkheid echter om iets anders, waarschijnlijk de hopeloosheid zijner liefde voor Beatrice.

- 31 Volgens sommige commentatoren zijn hier bedoeld de twee laatste regels van het tweede sonnet. Zij luiden in het Italiaansch:

*Chi non merta salute,
Non spera mai d'aver sua compagnia.*

hetgeen letterlijk vertaald is:

*Wie niet het heil verdient
Hope nooit haar gezelschap te hebben.*

Dat met *haar* gezelschap dat van Beatrice bedoeld zou zijn is inderdaad zeer gezocht. Rossetti meent dat Dante te verstaan wil geven dat diegene die het gezelschap der gestorven vriendin had genoten, dat wil dus zeggen Beatrice, den hemel waardig was. Hij vertaalt:

*Whoso deserves not Heaven
May never hope to have her company.*

Ik waag een andere, m. i. zeer eenvoudige verklaring, berustend op Dante's dubbelzinnig gebruik van het woord "*salute*". De, later door Dante verzonnen, verborgen bedoeling zou dan zijn: "Wie zoo slecht is dat hij niet den *groet* (van Beatrice) verdient, hope nooit in den hemel (d. i. in het gezelschap der gestorven vriendin) te komen.

[136n]

Het is echter ook mogelijk dat de duistere woorden alleen slaan op de terzinen van het éérste sonnet. De Liefde in "tastbare gedaant" toch is dan Beatrice zelf. (verg. Aanteekening 46)

- 32 *O lage Dood. Morte villana.* Het woord "*villana*" heeft hier de oude beteekenis van boersch, wreed, laag, in tegenstelling met "*gentile*", edel.

"*mors, villaine ies, en toi n'a gentillece*" (provençaalsch lied).

- 33 *Gebeurde er iets.* Verschillende uitdrukkingen (o.a. het verplichte van den tocht, het rijden in gezelschap van velen gedurende een geheelen dag) wijzen er op dat hier sprake is van een militaire expeditie. Inderdaad zond Florence tijdens een oorlogje, van 1285 tot April 1286 gevoerd tusschen Sienna en Arezzo, een troepje ruiters uit om de Sienneezen te helpen.

- 34 Mijn zoon, het is tijd dat wij onze voorwendselen ter zijde stellen.

- 35 Ik ben gelijk het middelpunt van eenen cirkel, tot hetwelk alle deelen van den omtrek zich gelijkelyk verhouden; gij echter zijt niet aldus.

- 36 *Ik ben gelijk etc.* Over deze zinsnede is heel wat gestreden. De meest aannemelijke opvatting lijkt mij die van Proto. Volgens deze is de beteekenis: Ik, de Liefde, ("die de Zon en de andere sterren beweegt", laatste regel van het Paradijs) ben het eene, onveranderlijke kernpunt van alle deugden, en evenver verwijderd van de ontelbare zonden die buiten mij liggen. Ook gij, Dante, staat nog buiten dit middelpunt; daarom ween ik om u en zie ik in dat het tijd voor u is om het onwaardige geveins dat u tot zonde verleidt, te laten varen en u alleen te richten tot Beatrice, de "vernietigster van alle kwaad en koningin der deugd", die zelf "Liefde" zou moeten heeten, "zoozeer gelijkt zij mij" (§ XXIV).

- 37 *In de volkstaal.* Hieruit blijkt dat Dante, toen hij dit schreef, het Latijn nog niet gemakkelijk verstond. Dante zegt zelf dat hij eerst na den dood van Beatrice ernstig begon het Latijn te bestudeeren en wel het eerst het boek der "Vertrouwing" van Boëtius en "Over de vriendschap" van Cicero, welke lectuur hem echter zeer moeilijk viel. (Conv. II. 13)

[137n]

- 38 *Maar tooi hen met zoete harmonie.* Dit beteekent: "laat het lied op muziek zetten", gelijk voor minnedichten, vooral ballades, veel geschiedde.

- 39 De namen richten zich naar de dingen.

- 40 *De namen richten zich naar de dingen.* Leuze der scholastieke Nominalisten, in tegenstelling met de leer der Realisten, volgens welken de begrippen een reëel, werkelijk bestaan hadden op zichzelf.

- 41 *Naar welke plaats ik werd medegenomen.* Volgens de Florentijnsche verordening op huwelijks- en begrafenisplechtigheden mocht elk genoodigde één vriend meebrengen, een edelman echter vier en een rechter of arts twee.

- 42 *Mij toevertrouwend etc. Fidandomi nella persona, laquale un suo amico al estremità della vita condotto avea.* Letterlijk: mij toevertrouwend aan dien persoon, die (of dien) eenen (of een) zijner vrienden naar het uiterste eind des levens geleid had.—Het komt mij voor dat deze tusschenzin alleen reden van bestaan heeft wanneer die tweede vriend Dante zelf is. De zin, die anders volkomen overbodig, ja misplaatst ware, is ironisch bedoeld. "Ik vertrouwde mij toe aan een man die nota bene alleen reeds door mij hierheen te brengen mijn leven in gevaar bracht." Ook Rossetti vat het aldus op en vertaalt: *Who yet was leading his friend to the last verge of life.* De ironie wordt nog duidelijker wanneer men aanneemt dat Cavalcanti, voor wien immers Dante de Vita Nuova schrijft, zelf de bewuste geleider was.

- 43 Enkele commentatoren, ook Rossetti, meenen dat Dante in deze paragraaf spreekt over de *bruiloft van Beatrice zelf*, die immers waarschijnlijk juist in dezen tijd, omstreeks 1287, huwde met Simone dei Bardi. Het is in de hooftsche poëzie geen gebruik ooit over het huwelijk der aangebedene te spreken. Des te waarschijnlijker lijkt het mij dat Dante er toch op deze wijze een toespeling op maakte.

Een argument voor de juistheid dezer opvatting is dunkt mij ook het antwoord dat Dante geeft aan

zijn bezorgden vriend: "Ik heb mijn voeten gezet in dat deel des levens, vanwaar men niet kan terug gaan al wilde men". Men heeft deze duistere woorden willen verklaren met een onnoozel: "ik was op het punt te sterven, ik was alhaast in de andere wereld." Het komt mij voor dat deze woorden een geheel andere en zeer diepe beteekenis hebben. Zij willen zeggen dat voor Dante een *nieuwe levensfase* begon en de vroegere *onherroepelijk* is afgesloten. (Zie ook § XVII de "nieuwe stof" die hij wil gaan behandelen.) Na Beatrice's huwelijk toch is hij wel *gedwongen* tot een zuiver ideeële liefde. Ofschoon haar huwelijk den dichter Dante de gewenschte exaltatie eener geestelijke liefde bracht, moest zij den man zeker pijn doen. Vandaar Dante's buitengewone verwarring en ontroering. Andere argumenten in 35 en 36.

- 44 *Spotteden zij over mij.* De bespottung van den minnaar door zijn "dame" is een geliefd thema bij de oude troubadours en ook bij Dante's tijdgenooten, o. a. Cino da Pistoia:

"Zoo ge de klagelijke stem kondet hooren
Van mijne zuchten, wanneer zij mij verlaten,
Zoudt ge mijn gelaat en kleur niet bespotten,
Die ik geheel verwissel wanneer ik in uwe nabijheid ben."

Hoe kon Beatrice, de zoo deemoedige en zachte, zoo wreed zijn Dante te bespotten? Wellicht spotten alleen de andere vrouwen en heeft zij slechts geglimlacht, zooals ieder mensch, ook de edelste, zonder leedvermaak kan glimlachen om het jammerlijk figuur van een wanhopig verliefde. Of is de bespottung een *beeldspraak* voor *het feit van haar huwelijk* met een man dien zij hoogstwaarschijnlijk slechts op bevel van haar vader, uit politieke of commercieele overwegingen, trouwde, gelijk in dien tijd gewoonte was?

- 45 *Geloovende te moeten zwijgen, en "ofschoon ik mij daarna nooit meer (onmiddellijk) tot haar richtte."* Ook deze zinnen pleiten sterk voor de juistheid van het vermoeden omtrent Beatrice's huwelijk. Het ware al heel verwonderlijk als Dante plotseling, eigenlijk zonder motief, het bezingen zijner Vrouwe gestaakt had; maar het kan niet verwonderen dat hij in zijn eerste smart meende nu ook maar voorgoed te moeten "afsluiten", en evenmin dat hij dan later toch dit voornemen weer ontrouw wordt. Dat hij de drie sonnetten waarin hij zijn wanhopigen toestand schildert, in strijd met de chevallereske kieschheid, tot haarzelf richt, bewijst dat zij de vrucht zijn van een buitengewoon sterke ontroering. Dat hij haar echter, na dien eersten storm, niet meer direct aanspreekt, wordt eveneens door haar huwelijk, waardoor dit nog onbetamelijker, zooniet gevaarlijk wordt, verklaard.

Ten slotte is het opvallend dat de gedichten die nu volgen van een geheel anderen geest zijn dan de vorigen; zij behandelen inderdaad een "nieuwe en edeler stof"; zij zijn zuivere lofzangen, zonder verborgen bijbedoeling. Zij prijzen alleen, zij vragen niets. (Zie [Inleiding](#).)

[139n]

[Inhoud]

Tweede gedeelte

(1287-1290).

§ XVIII.

Aangezien door mijn uiterlijk velen het geheim van mijn hart hadden begrepen, kenden ook zekere dames, die bijeen waren om zich met elkaars gezelschap te vermaken, mijn hart zeer goed, want elke van hen was getuige geweest van vele mijner nederlagen. En terwijl ik, als geleid door het geluk, dicht aan hen voorbij ging, werd ik door eene dier beminnelijke dames aangeropen; en zij die mij had aangeropen was eene dame die zeer bekorend wist te spreken. Zoodat ik, toen ik bij hen was gekomen en mij er van overtuigd had dat mijne allerlieflijkste Vrouwe zich niet onder hen bevond, hen gerustgesteld begroette en vroeg wat er van haren dienst was. De dames waren talrijk en er waren onder hen die onder elkander lachten. Maar er waren andere die mij aanzagen, als in verwachting van wat ik zou zeggen. Weer andere spraken onder elkaar, van welke eene¹, hare oogen op mij richtende en mij bij den naam aansprekende, zeide: "Waarom bemint gij deze uwe Vrouwe, als ge toch haren aanblik niet kunt verdragen? Vertel ons dit, want het doel van zulk een liefde moet voorzeker wel buitengewoon zijn." En toen zij mij dit had gevraagd, trachtte niet alleen zij, maar alle anderen het antwoord uit mijn aangezicht te lezen. Daarop zeide ik tot hen deze woorden: "Edele dames, het doel mijner liefde was reeds vroeger de groet dier Vrouwe, van wie gij misschien bedoelt te spreken; en hierin bestond de gelukzaligheid welke het doel is van al mijne verlangens. Maar sedert het haar behaagde mij dien te weigeren, heeft Amor, mijn Heer, in zijne genade heel mijne gelukzaligheid gesteld in datgene, wat mij niet kan ontnomen worden." Daarop begonnen deze dames

[83]

onder elkaar te spreken; en zooals men wel eens regen, vermengd met schoone sneeuw ziet vallen, zoo scheen het mij dat ik hunne woorden zag uitgaan vermengd met zuchten². En nadat zij eene wijle met elkaar gesproken hadden, zeide de dame die het eerst tot mij gesproken had: "Wanneer gij waarheid spreekt, dan hebt ge toch de woorden waarin gij uwen toestand bekend maakt, met eene andere bedoeling gesproken?" Waarop ik, peinzende over deze woorden, als beschaamd van hen heenging; en nog wandelend zeide ik in mijzelf: "Wanneer er zoo groote gelukzaligheid ligt in de woorden welke mijne Vrouwe prijzen, waarom heb ik dan anders over haar gesproken?" En ik nam mij hierop voor tot stof voor mijn rijmen nooit iets anders dan den lof dier Allerlieflijkste te kiezen; en veel hierover nadenkend, scheen het mij dat ik eene al te hooge stof gekozen had voor mijne krachten, zoodat ik niet waagde te beginnen; en zoo weifelde ik verscheidene dagen tusschen verlangen om te rijmen en vrees om te beginnen.

§ XIX.

Het geviel toen, dat, terwijl ik wandelde langs eenen weg, waarnaast eene zeer heldere rivier stroomde, mij een zoo groot verlangen om te rijmen overviel, dat ik begon er over te denken hoe ik het aan zou leggen; en ik overwoog dat het niet passend ware over haar te spreken tenzij tot andere vrouwen in de tweede persoon; en dat wel niet tot alle vrouwen, maar alleenlijk tot diegene die lieflijk en edel waren en niet slechts vrouw³. Daarop, zegge ik, sprak mijne tong, als vanzelf bewogen: "Gij vrouwen edel, die de Liefde kent". Deze woorden bewaarde ik met groote blijdschap in mijnen geest, mij voornemend ze tot begin te nemen; waarop ik, teruggekeerd in bovenbedoelde stad en na eenige dagen te hebben nagedacht, deze canzone begon met den bedoelden aanhef en in de volgorde welke men hieronder in hare verdeeling zal zien. De canzone⁴ begint aldus:

[84]

Gij vrouwen edel, die de Liefde kent,
 Tot ù wil ik van mijn Meestresse spreken;
 Niet wijl 'k haar lof ooit te voleinden reken,
 Maar te verlichten 't overvol gemoed.
 Wen ik bepeins haar deugden zonder end.
 Brandt dus mijn hart dat 'k door mijn enkel spreken,
 Elk die me aanhoorde in liefde zou ontsteken,
 Hadde ik niet alle driestheid ingeboet.
 Niet zò verheven dat ik vreezen moet
 Machtloos tot lager stijl te zullen dalen,
 Maar zò zal 'k van haar lieflijkheên verhalen
 Als het bij h`a`r past: gracelijk en zoet.
 En slechts tot u, minlijke maagde en vrouwen;
 Want gij alleen zijt waardig zulk vertrouwen.

Een engel roept, gekeerd naar 't goddlijk licht:
 "O Heer, een wonder waarlijk zien wij dwalen
 Op aarde, een ziel zóó lieflijk dat zij stralen
 Moge in der zaalgen midden nu weldra!
 De hemel mist niets dan haar aangezicht
 En smeekt u zijnen hoogsten glans te halen."
 En alle heilgen juichen op die tale.
 Slechts medelijden vraagt voor mij genâ;
 En God spreekt: "Dat men dit van haar versta:
 Geliefden, duldt dat nog uw Hope in vrede,
 Zoolang het mij behaagt, blijve beneden,
 Waar één in vreeze is dat zij van hem ga,
 En die ééns spreken zal tot de verdoemden:
 'k Zag haar, die de Engelen hun hope noemden."⁵

[85]

In 't hemelsch rijk wordt mijn Meestres begeerd:
 Dus wil 'k u van haar englendeugd doen weten.
 En 'k zegge: Wie een eedle vrouw wil heeten,
 Die ga met h`a`r, wijl ovr`al waar zij gaat,
 Amor elk hart dat zijnen gloed ontbeert,
 Bevriezen doet en alle heil vergeten.
 Sterven moet elk, of zich gelouterd weten,
 Die haren blik te dragen onderstaat.
 Wie zich voor waardig houdt haar in 't gelaat
 Te schouwen, moog' zijn hooge deugd betoonen,
 En zorg' wie hoopt dat hem heur groet beloone,
 Door deemoed dat al zonde hem verlaat.

Want zulk een macht werd haar door God beschoren.
Dat slecht niet einden kan wie h  r mocht hooren.

Spreekt Amor van mijn Vrouwe: "Hoe ware ooit
Zoo zuiver en zoo schoon een sterflijk wezen?"
"God heeft", dus denkt hij, "met een nooit volprezen
En gansch nieuw wonderwerk de aarde verrijkt."
Geen parel werd met blanker tint getooid,
Heel haar van schoonhe  n evenwichtig wezen
Vormde Natuur van stoffen uitgelezen;
Dus heete schoon alleen wat h  r gelijkt.
Wen open harer blikken poorte wijkt,
Tijgt er een stoet van minnelijke geesten
Om de oogen die haar schouwen te vermeestren
En dra heeft elk van hen het hart bereikt;
En geen kan haren mond, teeder omtogen
Van Liefde's lach, bewondren onbewogen.

Mijn Lied, ik weet, wanneer ge mij verlaat,
Zult ge op uw dool tot vele vrouwen spreken.
Maak, dat ze in u, die 'k zoo schoon op mocht kweeken,
Der Liefde jonge en teedre dochter zien.
Wilt, waar ge ook zijt en waar ge ook henen gaat,
"Wijst mij den weg tot h  r" bescheiden smeeken,
"Van welker deugd mijn tooi is taal en teeken".
En dat ge mij niet slecht en ijdlijk dien',
Zult nimmer toeven ge onder lage li  n;
En nimmer schenken zult ge uw zoet vertrouwen,
Dan slechts aan eedle manne' en eedle vrouwen:
Die zeker zullen snelle hulpe u bi  n.
Nu ga, en zoo gij Amor bij hen vindt,
Breng hem mijn groet, zoo 't voegt voor Amor's kind.

[86]

Deze canzone zal ik, opdat zij beter begrepen worde, kunstiger verdeelen dan het andere hierboven staande. En daarom maak ik allereerst drie gedeelten: het eerste gedeelte is de voorrede van de volgende woorden; het tweede is het behandelde onderwerp; het derde is als eene dienstmaagd van de voorgaande woorden. Het tweede begint hier: "Een engel roept...."; het derde hier: "Mijn Lied, ik weet...." Het eerste is te verdeelen in vieren; in het eerste zeg ik tot wie ik van mijne Vrouwe wil spreken en waarom ik spreken wil; in het tweede zeg ik hoedanig ik mijzelf voorkom wanneer ik aan hare deugd denk en hoe ik zou kunnen spreken wanneer ik den moed niet verloor; in het derde zeg ik hoe ik geloof over haar te kunnen spreken zonder door mijne blooheid belemmerd te worden; in het vierde zeg ik, herhalend tot wie ik bedoel te spreken, de reden waarom ik tot hen spreek. Het tweede begint hier: "Wen ik bepeins...."; het derde hier: "Niet zoo verheven...."; het vierde: "En slechts tot u....". Vervolgens wanneer ik zeg: "Een engel roept....", begin ik over mijne Vrouwe te spreken. En dit gedeelte is in tweeën te verdeelen: in het eerste zeg ik wat men over haar in den hemel zegt; in het tweede zeg ik wat men over haar op aarde zegt, en wel hier: "In 't hemelsch rijk...." Dit tweede gedeelte is in tweeën te verdeelen, want in het eerste spreek ik over haar met betrekking tot de edelaardigheid harer ziel, een en ander verhalend van de uitwerking harer deugden, welke uit hare ziel voortkomen; in het tweede gedeelte spreek ik over haar met betrekking tot de edelaardigheid van haar lichaam, een en ander van hare schoonheden verhalend, en wel hier: "Spreekt Amor van mijn Vrouwe".... Dit gedeelte is in tweeën te verdeelen, want in het eerste spreek ik van zekere schoonheden welke tot haar geheele persoon behooren, en wel hier: "Wen open...." Dit gedeelte is te tweeën te verdeelen, want in het eerste spreek ik van oogen, welke het begin der liefde zijn; in het tweede spreek ik van den mond, welke het einde der liefde is. En opdat hier iedere lage gedachte worde opgeheven, herinnere zich wie dit leest, dat hierboven geschreven werd hoe de groet mijner Vrouwe, welke eene werking van haren mond was, het doel mijner wenschen was, waar ik dit bereiken kon. Vervolgens, wanneer ik zeg: "Mijn Lied, ik weet...." voeg ik nog eene stanza toe bijwijze van dienstmaagd der andere, in welke ik zeg wat ik van deze mijne canzone verlang: en aangezien dit laatste gedeelte gemakkelijk te begrijpen is, vermoei ik mij niet met nog meer verdeelingen. Wel zeg ik dat, om de bedoeling van deze canzone nog beter te openbaren, nog nauwkeuriger verdeelingen zouden moeten aangewend worden; maar in elk geval, wie niet voldoende geest bezit om haar te kunnen begrijpen door de wel toegepaste, mishagt mij niet wanneer hij het er bij laat; want waarlijk, ik vrees dat ik hare bedoeling door de gemaakte verdeelingen reeds te duidelijk gemaakt heb voor maar al te velen, indien het mocht gebeuren dat velen haar konden hooren.

[87]

§ XX.

Nadat deze canzone eenigszins bekend was geworden onder de menschen en

dientengevolge ook een mijner vrienden haar had gehoord, voelde deze behoefte mij te verzoeken hem te zeggen wat Liefde is; wellicht omdat hij door de gehoorde rijmen meer verwachting omtrent mij koesterde dan ik verdiende. Waarop ik, overwegende dat het, na eene zoodanige behandeling (der stof als in de voorgaande canzone) wel voegzaam ware iets over de Liefde zelf te zeggen, en overwegende dat ik mijnen vriend gaarne eenen dienst bewees, mij voornam in enkele woorden over de Liefde te spreken; en ik schreef toen dit sonnet hetwelk begint:

Liefde en een edel hart zijn ganschlijk één,
Zooals de wijze dichter⁶ heeft geschreven;
Geen kan bestaan slechts op zichzelf alleen,
Zoomin als 't hoofd kan zonder rede leven.

Natuur bestemde ons hart tot Amor's leen
En heeft het hem tot vaste woon gegeven;
En sluimrend beidt hij daar, kort bij den een,
Bij d'ander lang, den dag van 't nieuwe leven,

Wen Schoonheid als een vrouw vol deugd verschijnt,
En zoozeer 't oog bekoort dat 't in 't gemoed
Een hoog verlangen tot haar wordt geboren,

Dat zoolang roept, door hunkering gepijnd,
Tot het dien geest der Liefde ontwaken doet.
Zoo zal ook d'eedle man een vrouw bekoren.

Dit sonnet kan worden verdeeld in twee gedeelten: in het eerste spreek ik van de Liefde voor zoover zij is in vermogen; in het tweede spreek ik van haar voorzoover zij van vermogen tot daad wordt. Het tweede begint hier: "Wen Schoonheid..." Het eerste kan worden verdeeld in tweeën: in het eerste zeg ik in welk voorwerp dit vermogen zich bevindt; in het tweede zeg ik hoe dit voorwerp en dit vermogen tot bestaan zijn gebracht en hoe het eene zich tot het andere verhoudt als vorm tot materie. Het tweede begint hier: "Natuur bestemde..." Vervolgens, wanneer ik zeg: "Wen Schoonheid..." , zeg ik hoe dit vermogen zich tot daad omzet: en wel eerst hoe het zich omzet in den man, vervolgens hoe het zich omzet in de vrouw, namelijk hier: "Zoo zal..."

§ XXI.

Nadat ik de bovenstaande rijmen over de Liefde had geschreven, gevoelde ik een verlangen om ook ter verheerlijking der Allerlieflijkste woorden te zeggen in welke ik zou kunnen toonen hoe door haren deze geest der Liefde in mij ontwaakte en hoe hij niet alleen ontwaakte waar hij sliep, maar hoe zij hem door hare wonderbare macht ook deed komen daar, waar hij nog niet in vermogen was. En ik schreef toen dit sonnet, hetwelk begint:

Mijn Vrouwe straalt zoo zoete liefde uit de oogen,
Dat zij verlieflijkt al wat zij aanschouwt;
Waar zij voorbij schrijdt wendt zich jong en oud,
En wien zij groet voelt dus zijn hart bewogen

Dat hij verbleekt en 't hoofd omneer gebogen,
Zuchtend zijn kleinste zonde nog berouwt;
Want toorn noch trots zich voor haar staande houdt.
Helpt, Vrouwen, dan mij haren lof verhoogen!

In 't hart dat haar hoort spreken wordt geboren
Zoetste verteedring en een deemoed zacht;
Zaalg zij, wie voor het eerst haar ziet, geprezen!

Onzeglijk is 't, onvatlijk, op wat wezen
Zij lijkt wanneer haar mond slechts even lacht:
Een wonder is ze, als nooit aanschouwd tevoren.

Dit sonnet heeft drie gedeelten. In het eerste zeg ik hoe mijne Vrouwe dit vermogen in daad omzet door middel van het zeer edele werktuig harer oogen; en in het derde zeg ik hetzelfde omtrent dit zeer edele werktuig van haren mond; en tusschen deze twee gedeelten is er nog een kleiner dat als om hulp vraagt aan het voorgaande en het volgende, en dit begint hier: "Helpt Vrouwen..." Het derde begint hier: "In 't hart..." Het eerste kan worden verdeeld in drieën; want in het eerste zeg ik hoe zij

door hare deugden alles lieflijk maakt wat zij aanschouwt, hetgeen zooveel zeggen wil dat zij de Liefde wekt tot vermogen waar zij nog niet is; in het tweede zeg ik hoe zij de Liefde in het hart van allen die zij aanziet tot daad omzet; in het derde zeg ik vervolgens wat zij door hare deugd in hunne harten uitwerkt. Het tweede begint hier: "Waar zij voorbij schrijdt...."; het derde hier "En wien zij groet...." Vervolgens, wanneer ik zeg: "Helpt Vrouwen...." geef ik te verstaan aan diegenen, tot wie het mijne bedoeling is te spreken, de vrouwen aanroepende, dat zij helpen mogen haar te eeren. Vervolgens, wanneer ik zeg: "In 't hart...." zeg ik hetzelfde wat in het eerste gedeelte gezegd is met betrekking tot twee werkingen van haren mond: van welke de eene is haar allerzoetste spreken en de andere haar wonderbare glimlach, behalve dat ik van dezen laatsten niet zeg hoe hij in de harten werkt, omdat de herinnering noch hem noch zijne uitwerkingen kan vast houden.

[90]

§ XXII.

Toen hierna nog niet vele dagen waren voorbijgegaan—aldus behaagde het den Koning der Glorie, die zichzelf den dood niet spaarde—verliet hij, die de verwekker⁷ geweest was van dit groote wonder als hetwelk de alleredelste Beatrice zich vertoonde, dit leven om zekerlijk in te gaan tot de eeuwige zaligheid. Zoodat het—aangezien zulk een verscheiden smartelijk is voor hen die achterblijven en die bevriend waren met dengene die stierf; en geene vriendschap zoo innig is als die van eenen goeden vader tot een goed kind of van een goed kind tot eenen goeden vader; en deze Vrouwe den hoogsten graad van goedheid bezat en haar vader, gelijk velen zulks getuigen en ook waar is, in hooge mate goed was, —zeer begrijpelijk is dat deze Vrouwe op het bitterst vervuld was van smart. En aangezien, volgens gebruik⁸ in bovenbedoelde stad, de vrouwen met de vrouwen en de mannen met de mannen zich vereenigen bij eene dergelijke treurnis, waren er vele vrouwen bijeen ter plaatse waar de allerlieflijkste Beatrice erbarmelijk weende; zoodat ik, enkele dier vrouwen van haar ziende terugkeeren, hen hoorde spreken over de Allerlieflijkste, hoe zij jammerde. Onder andere woorden hoorde ik er die zeiden: "Waarlijk, zij weent zò, dat wie haar ziet van medelijden zou kunnen sterven." Hierop gingen deze dames voorbij; en ik bleef in eene zoo groote droefheid achter, dat nu en dan tranen mijn gelaat baadden, zoodat ik het herhaaldelijk bedekte door mijne handen naar de oogen te heffen. En als het niet geweest ware dat ik nog meer omtrent haar verwachtte te hooren, daar ik mij bevond op eene plek waar het grootste gedeelte der dames die van haar heengingen, langs kwam, zou ik mij verborgen hebben zoodra de tranen mij overmanden. En terwijl ik dus bleef op dezelfde plek, kwamen er opnieuw eenige dames dicht langs mij, die onder het gaan tot elkaar spraken: "Wie van ons zal ooit weer vroolijk kunnen zijn, nu wij deze Vrouwe zoo klagelijk hoorden spreken?" En na deze kwamen weer anderen voorbij die zeiden: "Hij die daar zit klaagt niet meer of minder dan als had hij haar gezien evenals wij". Weer anderen zeiden van mij: "Ziet toch dezen, die zichzelf niet meer gelijkt, zoozeer is hij veranderd." En terwijl aldus deze dames voorbij gingen, hoorde ik op de wijze welke ik verhaald heb, spreken over haar en mijzelf. Waarop ik, hierover peinzende, mij voornam iets te zeggen—omdat ik hierin eene waardige stof vond—waarin ik alles zou opsluiten wat ik van deze dames gehoord had. En omdat ik hen gaarne gevraagd zou hebben wanneer ik dit zonder onbescheiden te zijn had kunnen doen, maakte ik mijne rijmen aldus alsof ik hen werkelijk had gevraagd en alsof zij mij hadden geantwoord. En ik maakte twee sonnetten; in het eerste vroeg ik op de wijze waarop ik vragen wilde; in het tweede vermeld ik hun antwoord, datgene wat ik van hen verstond gebruikende als hadden zij het tot mijzelf gesproken. En ik begon het eerste: "Gij smartvervulde, deerniswaardge vrouwen...." en het tweede: "Zij gij het die zoo dikwijls hebt gesproken."

[91]

Gij smartvervulde, deerniswaardge vrouwen,
Die de oogen, bloô van droefnis, nederslaat;
Vanwaar komt ge met zò ontverfd gelaat
Dat ik in u waan Meelij zelf te aanschouwen?

Zaagt ge wellicht hoe Liefde mijner Vrouwe
Liefelijk aangezicht in tranen baadt?
Mijn hart zegt mij dat 'k om geen eigen daad
Noch eigen droefenis u dus zie rouwen.

En komt ge waarlijk van zoo diep verdriet,
Wilt dan een pooze, ik bid u, bij mij toeven;
En hoe zij lijdt, verberg 't mijn smeeken niet;

Schoon 'k zie hoe langs de smartgemerkte groeven
Van uw gelaat een stroom van tranen vliet

[92]

En 't hart mij beeft nu 't zoozeer u ziet droeven.

Dit sonnet kan worden verdeeld in twee gedeelten; in het eerste roep ik de vrouwen aan en vraag ik hen of zij van h  r komen, zeggende dat ik zulks geloof omdat zij zachter schijnen terug te keeren; in het tweede bid ik hen mij over haar te spreken. Het tweede begint hier: "En komt ge waarlijk...." Hierop volgt dan het andere sonnet, gelijk wij hierboven reeds verhaald hebben.

Zijt gij het, die zoo dikwijls hebt gesproken
Over uw Vrouwe, schoon tot ons alleen?
Uw stem gelijkt de zijne, doch in een
Gansch ander aanschijn lijkt uw ziel gestoken.

Ach, waarom klaagt ge als ware u 't hart gebroken!
Met jammer vult een elk uw droef gesteen;
Zaagt ge dan h  r en hoordet h  r geweest,
Dat ge u dus toont in wanhoop neergedoken?

Laat weenen ons en weenend verder schrijden;
Slecht ware wie getroost kon huiswaarts gaan
Nadat wij h  r zoo droevig zagen lijden.

Smart zelve staart uit haar gelaat u aan;
Z   dat wie van deez' aanblik niet zou scheiden,
Van droefnis aan haar voeten moest vergaan.

Dit sonnet heeft vier gedeelten, aangezien de vrouwen voor wie ik antwoord vier wijzen van spreken hadden. En omdat deze hierboven voldoende duidelijk zijn gemaakt, zal ik mij niet ophouden met den zin dezer gedeelten te verhalen; zoodat ik ze alleen maar aanwijs. Het tweede begint hier: "Ach, waarom klaagt ge...."; het derde: "Laat weenen ons...."; het vierde: "Smart zelve...."

[93]

§ XXIII.

Weinige dagen hierna geviel het dat eene smartelijke ziekte een gedeelte mijns lichaams aantastte, waardoor ik negen dagen lang voortdurend de bitterste pijnen leed en welke mij zoo zwak maakte dat ik werd als diegenen die zich niet kunnen bewegen. Ik zeg nu dat op den negenden dag, terwijl ik eene ondragelijke pijn gevoelde, eene gedachte in mij opkwam, welke van mijne Vrouwe was. En toen ik een wijle aan haar gedacht had, keerden mijne gedachten tot mijn zwakke leven terug; en ziende hoe vluchtig zijn duur was, zelfs wanneer het gezond is, begon ik in mijzelf over zoovele ellende te weenen. Waarop ik, zwaar zuchtende, in mijzelf zeide: "Noodwendiglijk moet het eens gebeuren dat de allerlieflijkste Beatrice sterft". En hierop greep eene zoo hevige verbijstering mij aan, dat ik de oogen sloot en begon te dwalen als een krankzinnige en op deze wijze te ijlen: in het begin des dwalens mijner verbeelding leek het mij dat ik gezichten zag van vrouwen met loshangende haren, die tot mij zeiden: "Ook gij moet sterven." En vervolgens, na deze vrouwen, verschenen andere, vreemde gezichten, schrikkelijk om te aanschouwen, welke tot mij zeiden: "Ge zijt gestorven". En mijne verbeelding, aldus beginnende te dolen, kwam op eene plaats, in welke ik niet wist waar ik mij bevond; en het leek mij dat ik wederom vrouwen met loshangende haren weenende langs den weg zag waren in verwonderlijke droefenis; en het scheen mij dat ik de zon zag verduisteren, z   dat de sterren zich vertoonden in eene kleur, welke mij deed denken dat zij treurden; en het leek mij dat de vogels in hunne vlucht dood neder vielen en dat er geweldige aardbevingen waren. En mij verbazende in dusdanige verbeelding en zeer ontzet, zag ik een vriend op mij afkomen die zeide: "Weet ge het niet? Uwe wonderbare Vrouwe is uit het leven verscheiden." Toen begon ik opnieuw en erbarmelijk te weenen; en ik weende niet alleen in mijne verbeelding, maar ik weende, mijne oogen in werkelijke tranen badend. Ik verbeeldde mij naar den hemel op te zien en het scheen mij dat ik eene menigte engelen zag die naar den hooge terugkeerden en die v  r zich hadden een zuiver wit wolkje; en het scheen mij dat deze engelen triomfantelijk zongen en als de woorden van hunnen zang scheen ik deze te hooren: "*Osanna in excelsis!*"⁹, en iets anders hoorde ik niet. Toen scheen het mij dat mijn hart, waarin zooveel liefde woonde, mij zeide: "Waarlijk, het is wel zeker dat onze Vrouwe gestorven is". En hierop scheen het mij dat ik ergens heen ging om het lichaam te zien in hetwelk deze edelste en gelukzalige ziel had gehuisd. En zó sterk was deze dwalende verbeelding dat zij mij werkelijk de doode Vrouwe liet zien; en het scheen mij dat vrouwen haar bedekten, dat wil zeggen haar hoofd, met een witten sluier; en het scheen mij dat haar gelaat eene uitdrukking had van z   diepen

[94]

deemoed, dat het scheen te zeggen: "Ik zie het begin van allen Vrede". In deze verbeelding overkwam mij eene zoo groote ootmoedigheid door haren aanblik, dat ik den Dood aanriep en zeide: "O zoetste Dood! kom tot mij en wees niet hard jegens mij; want wèl moet ge lieflijk zijn nu ge bij haar geweest zijt. Kom nu tot mij, die zoozeer naar u verlang: ge ziet het, dat ik reeds uwe kleur draag". En nadat ik had zien vervullen al de droevige diensten welke men den lichamen der gestorvenen pleegt te bewijzen, scheen het mij dat ik naar mijne kamer terugkeerde en aldaar naar den hemel opzag; en zòò sterk was mijne verbeelding dat ik weenende begon te spreken met eene werkelijke stem: "O schoonste ziel, hoe gelukkig is hij die u aanschouwt". En terwijl ik deze woorden sprak onder een smartelijk gesnik van jammer en den Dood aanroepend tot mij te komen, begon een jong en lieflijk meisje, dat naast mijn bed zat, geloovende dat mijn weenen en mijne woorden eene klacht waren om de pijn mijner ziekte, in groote vreeze eveneens te weenen. Waarop de andere vrouwen die in het vertrek waren, bemerkten dat ik weende, doordat zij dit meisje zagen weenen: waarop zij haar, die door zeer nauwe verwantschap aan mij verbonden was¹⁰, deden heengaan en, meenende dat ik droomde, zich tot mij wendden om mij te wekken, zeggende: "Slaap niet langer en wees niet zoo ontroostbaar". En terwijl zij aldus spraken, brak mijne sterke verbeelding af op het oogenblik dat ik zeggen wilde: "O Beatrice, gezegend zijt ge". En reeds had ik gezegd: "O Beatrice" toen ik, opschrikkende, de oogen opende en zag dat ik geijld had. En ofschoon ik haren naam geroepen had, was mijne stem zoo gebroken geweest door snikken, dat die vrouwen mij niet hadden kunnen verstaan. En ofschoon ik mij zeer schaamde, wendde ik mij toch, door de Liefde aangespoord, tot hen. En toen zij mij zagen begonnen zij te spreken: "Hij gelijkt eenen doode" en onder elkaar te zeggen: "Laten wij toch trachten hem te troosten". Waarop zij vele woorden tot mij spraken om mij te troosten, en telkens vroegen zij mij waarvoor ik zulk eene vrees gehad had. Waarop ik, na eenigszins te zijn bijgekomen en de bedriegelijkheid van mijne waanvoorstelling te hebben ingezien, hen antwoordde: "Ik zal u zeggen wat mij gebeurd is". Hierop begon ik met het begin, en tot aan het einde toe verhaalde ik hen al wat ik gezien had, slechts den naam dier Allerlieflijkste verzwijgend. Waarop ik vervolgens, genezen van deze ziekte, mij voornam iets te zeggen over wat mij gebeurd was, omdat het mij lieflijk scheen om te zeggen en om te hooren; en ik schreef deze canzone: "Een lieflijk meisje, jong en teer van hart", in de volgorde als blijkt uit de er onder staande verdeeling:

[95]

Een lieflijk meisje, jong en teer van hart,
 Aan deernis rijk, was aan het bed gezeten
 Waarop 'k den Dood dikwijls om redding vroeg.
 Zij zag mijn oogen overvol van smart.
 En luistrend naar mijn waanverwarde kreten,
 Verschrok zij dus, dat zij luidsnikkend kloeg,
 Meenend dat ik mijn pijn niet meer verdroeg.
 En de andre vrouwen, die haar hoorden weenen,
 Leidden haar zachtkens henen
 En susten me, om tot rust mij te doen komen.
 Een zeide er: "Niet meer droomen!"
 En: "Waarom zoo ontroostbaar?" de andre vroeg.
 Toen riep ik met een stem, verstikt door 't weenen,
 Mijn Vrouwe.... en 't vreemde droombeeld was
 verdwenen.

Zòò had de smart mijn zwakke stem geschaad,
 En zòò mijn jammrend snikken haar gebroken,
 Dat ik dien naam hoorde in mijn hart alleen.
 Maar schoon ik 't liefst mijn gansch beschaamd gelaat
 Voor hun nieuwsgierge blikken had verstoken,
 Dwong Liefde mij 't te wenden tot hen heen.
 Het zag zoo vaal dat zij als over een
 Die sterven ging van mij schenen te spreken;
 Ik hoorde elkaar hen smeeken:
 "Ach, konden wij verzachten toch zijn lijden!"
 En telkenkeer zij zeiden:
 "Wat zaagt ge toch, dat dus uw kracht verdween?
 En 'k sprak, toen weer mijn wanhoop was geweken:
 "Hoort, vrouwen, 'k zal u van mijn droombeeld
 spreken."

Terwijl ik peinsde over ons broos bestaan,
 En hoe zoo schielijk 't leven weer moet vluchten,
 Weende in mijn hart Amor in droefnis groot;
 Waardoor ik, van verbijstering ontdaan,
 In mijn gedachten klagelijk verzuchtte:
 "Ook voor mijn Vrouwe komt toch ééns de Dood."
 Toen werd mijn smart zoo hevig dat ik sloot

[97]

Van pijnen moe mijn oogleên, zwaar van tranen;
En als verwarde wanen,
Gingen mijn geesten dwalen door mijn droomen;
Tot ze, eindelijk gekomen
 Waar alle werkelijkheid gansch van hen vlood,
Zagen een stoet van vrouwen jammrend gaan en
Roepend: "Ook gij zult sterven!" door hun tranen.

'k Zag teekens, vreemd en vreeslijk, onheilzwaar,
 Ontstellen mijn verdwalende gedachten
 In 't naamloos oord waar 'k mij in droom bevond,
'k Zag vrouwen zwermen met ontbonden haar,
 Stil weenend of in jammerluide klachten,
 Die als een brand droegen hun droefnis rond.
 Toen leek het of de zonne langzaam zwoond
 In duisternis en bleeke sterren schenen:
 't Was of ik hen zag weenen;
En vogels vielen neder onder 't zweven;
En de aard begon te beven;
 Tot plotseling een bleek man voor mij stond,
 Die sprak: "Deed u de tijding nog niet weenen?
Dood voerde uw Vrouwe, die zoo schoon was, henen!"

Ik sloeg mijn blikken, tranenblank, omhoog
 En zag—een regen leek 't van hemelsch manna—
 Een rij van engelen keeren tot hun Heer.
Een teeder wolkje zwevend vòòr hen toog,
 En allen zongen juichende: "Hosanna!"
 Niets hoorde ik dan dien jubel keer op keer.
 En Amor sprak: "Nu zwijge ook ik niet meer;
 Kom, waar uw Vrouwe neerligt, met mij mede,"
 En leidde mij ter stede
Waar ik haar doode lichaam mocht aanschouwen,
Ik zag: toen spreidden vrouwen
 Een witte wade over haar aanzicht neer,
 Dat, diepdeemoedig, als in stille bede,
 Niets scheen te zeggen als "Ik ben in Vrede!"

En zulk een deemoed lenigde mijn pijn
 Toen 'k hààr zag wie de Deemoed zelf verklaarde, [98]
 Dat 'k sprak: "O Dood, hoe lijkt ge mij zóó zoet!
Hoe zacht en lieflijk moet uw wezen zijn
 Sinds ge mijn Vrouwe medenaamt van de aarde.
 Meelij, geen haat is 't wat u komen doet.
 'k Geloof dat ik u reeds gelijken moet,
 Zoozeer verlangt mijn harte, moe van rouwen,
 Aan ù zich te vertrouwen!"
Ik ging, en niets was van mijn smart gebleven;
En hemelwaarts geheven
 Mijn blikken, zeide ik als ten laatsten groet:
 "O schoone Ziel, zaalg wie u mag aanschouwen!"
 Toen wektet gij me, dank uw zorg, o vrouwen.

Deze canzone heeft twee gedeelten: in het eerste zeg ik, sprekende tot een onbepaald persoon, hoe ik door zekere vrouwen uit eene ijdele droomverbeelding werd gewekt en beloofde hen deze te verhalen; in het tweede zeg ik hoe ik hen dit verhaalde. Het tweede begint: "Terwijl ik peinsde..." Het eerste gedeelte kan worden verdeeld in tweeën: in het eerste zeg ik wat zekere vrouwen en wat eene enkele zeiden en deden naar aanleiding van mijnen droom, d. w. z. éér ik weder tot de werkelijkheid was teruggekeerd; in het tweede zeg ik wat deze vrouwen zeiden, nadat ik had opgehouden te ijlen; en dit gedeelte begint hier: "Zoo had de smart..." Vervolgens, wanneer ik zeg: "Terwijl ik peinsde..." zeg ik hoe ik hen dit mijn droombeeld verhaalde. En hieromtrent maakte ik twee gedeelten: in het eerste verhaal ik geregeld mijn droombeeld; in het tweede, zeggende op welk oogenblik zij mij riepen, dank ik hen kortelijks; en dit gedeelte begint hier: "Toen wektet gij me..."

§ XXIV.

Na dit ijdele droomgezicht gebeurde het op eenen dag, dat ik, terwijl ik ergens zat te peinzen, eene siddering in mijn hart voelde beginnen alsof ik in tegenwoordigheid mijner Vrouwe ware geweest. En toen, zegge ik, kwam tot mij

eene verbeelding der Liefde; het scheen mij namelijk dat ik Amor zag komen van dien kant waar mijne Vrouwe woonde; en het scheen mij dat hij vroolijk tot mij zeide in mijn hart: “Denk steeds den dag te zegenen waarop ik bezit van u nam, want wèl behoort ge zulks te doen.” En inderdaad scheen mijn hart zòd verblijd te zijn dat het mij leek alsof het mijn eigen hart niet ware door zijnen zoo nieuwen toestand. En kort na deze woorden, welke mijn hart mij zeide met de stem der Liefde, zag ik op mij afkomen eene edele dame, die van eene vermaarde schoonheid was en die reeds lang de Vrouwe was van mijnen reeds vroeger bedoelden grootsten vriend. En de naam dezer dame was Giovanna, behalve dat men haar—wegens hare schoonheid, naar sommigen meenden—den bijnaam had gegeven van Primavera (dat is de Lente) en aldus werd zij dan ook genoemd. En toezien, zag ik achter haar de wondere Beatrice komen. Deze beide vrouwen schreden aldus tot dicht bij mij, de eene achter de andere en het scheen mij dat de Liefde tot mij sprak in mijn hart en zeide: “Deze eerste werd Primavera geheeten alleen terwille van hare komst op heden; want ik bewoog hem die haar dien naam gaf haar Primavera te noemen, dat wil zeggen: prima verrà, omdat “zij het éérs zou komen” op dien dag dat Beatrice zich aan haren getrouwe zal vertoonen na het droomgezicht. En indien ge het nog nader wilt beschouwen, beteekent ook haar werkelijke naam hetzelfde als Primavera, omdat haar naam Giovanna¹¹ is afgeleid van dien Johannes, die het waarachtige Licht voorspelde, zeggende: “*Ego vox clamantis in deserto: parate viam Domini*”¹². En het scheen mij dat hij mij, na dit, nog andere woorden zeide, namelijk: “Wie het zeer nauwkeurig overweegt, zoude Beatrice eigenlijk “Liefde” moeten noemen, wegens de groote gelijkenis welke zij met mij heeft.” Waarop ik, wederom aan het peinzen rakende, mij voornam er op rijm over te schrijven tot dien grootsten vriend, zekere woorden verzwijgend welke het mij gepast scheen te verzwijgen¹³, daar ik in de meening was dat zijn hart nog steeds de schoonheid dier lieflijke Primavera bewonderde. En ik schreef dit sonnet, hetwelk aldus begint:

[100]

Ik voelde siddrend in mijn hart ontwaken,
Verlangen, dat lang sluimerde ongestoord,
En opziend zag van verre ik Amor naken,
Zoo blijde als ik hem nimmer had gehoord.

“Nu zorg” riep hij “mij niet te schand te maken”.
En lachen, lachen luidde in ieder woord.
En nog terwijl zijn lippen aldus spraken,
Turend dien kant vanwaar hij kwam, zag 'k voort

Madonna Vanna en Monna Bice¹⁴ komen
En schrijden, als twee wondren, de een na de aâr,
De plek waar ik in beven stond voorbij.

En Amor sprak—wél heeft mijn geest 't vernomen—
Déze is de Lente, en Liefde noem ik hàâr,
Die op haar volgt, zoozeer gelijk ze mij.

Dit sonnet heeft vele gedeelten; het eerste van hen zegt hoe ik de gewende siddering in mijn hart voel ontwaken, en hoe het schijnt dat de Liefde mij vroolijk verscheen, van verre komend; het tweede zegt hoe het mij scheen dat de Liefde in mijn hart tot mij sprak en hoedanig hij mij verscheen; het derde zegt hoe, nadat hij eene wijle naast mij gestaan had, ik zekere dingen zag en hoorde. Het tweede gedeelte begint hier: “Nu zorg riep hij...” het derde hier: “En nog terwijl...” Het derde gedeelte kan worden verdeeld in tweeën: in het eerste zeg ik datgene wat ik zag; in het tweede zeg ik datgene wat ik hoorde. Het tweede begint hier: “En Amor sprak...”

[101]

§ XXV.

Hier zoude misschien iemand, die waard ware al zijne tegenwerpingen te beantwoorden, bezwaar kunnen maken; en hij zoude er bezwaar tegen kunnen maken dat ik spreek over de Liefde alsof deze iets ware op zichzelf en niet slechts eene denkbeeldige zelfstandigheid, maar eene lichamelijke. Hetgeen, strikt naar waarheid, niet juist is, daar de Liefde niet gelijk eene zelfstandigheid op zichzelf bestaat, maar een toestand der zelfstandigheid is. En dat ik van den geest der Liefde spreek als ware hij lichaam, ja zelfs een menschelijk wezen, blijkt uit drie dingen welke ik van hem zeg. Ik zeg dat ik hem van verre zag komen; waaruit, aangezien “komen” eene ruimtelijke beweging aanduidt, en volgens den filosoof¹⁵ uitteraard alleen een lichaam ruimtelijk beweegbaar is; blijkt dat ik de Liefde als een lichaam voorstel. Voorts zeg ik van hem dat hij lachte en ook dat hij sprak; welke zaken menschelijke eigenschappen schijnen te zijn, vooral het lachen, en het

blijkt dus dat ik hem voorstel als een mensch. Om dit te verklaren, gelijk het op het oogenblik van pas schijnt, moet men ten eerste weten, dat er eertijds geen minnezangers waren die in de volkstaal schreven; maar zij die van liefde spraken waren dichters in de Latijnsche taal. Bij òns, zeg ik—ofschoon het misschien wel bij andere volken het geval was en nog is, zooals in Griekenland—waren het dus geen volksdichters, maar geletterde dichters die deze stof behandelden. En het is nog niet vele jaren geleden dat voor het eerst volksdichters verschenen, want rijmen in de volkstaal beteekent zooveel als spreken in verzen volgens eene bepaalde maat in het Latijn. En het bewijs dat het eerst sinds korten tijd geschiedt, is, dat wanneer wij zoeken in de taal van “oc” en in de taal van “si”¹⁶, wij in deze talen geene gedichten vinden ouder dan honderd en vijftig jaren voor dezen¹⁷. En de reden waarom sommige onbeschaafde lieden vermaard werden als dichters is, dat zij ongeveer de eersten waren die in de taal van “si” schreven. En de eerste die begon te dichten als een volksdichter deed zulks omdat hij zijne woorden wilde doen verstaan door eene vrouwe, aan wie het moeilijk viel Latijnsche verzen te begrijpen. En dit is gericht tot diegenen die rijmen over andere zaken dan welke de Liefde betreffen; aangezien deze wijze van dichten aanvankelijk werd uitgevonden om van de Liefde te spreken¹⁸. Zoodat het, aangezien den dichters eene grootere vrijheid van spreken is veroorloofd dan den prozaschrijvers, en de bedoelde rijmers niets anders zijn dan dichters in de volkstaal, gepast en redelijk is dat ook aan hen eene grootere vrijheid van spreken worde toegestaan dan aan andere schrijvers in de volkstaal; zoodat, wanneer een of andere beeldspraak of rhetorische wending den dichters is toegestaan, zij ook den rijmers moet worden toegestaan. En dus, wanneer wij zien dat de dichters tot onbezielde dingen gesproken hebben alsof zij gevoel en verstand hadden, en hen ook met elkaar lieten spreken; en niet slechts werkelijke dingen, maar ook zelfs onwerkelijke (ik bedoel, dat zij gezegd hebben dat zelfs eigenschappen spraken alsof het lichamen en menschen waren) zoo past het dat de rijmer dit eveneens moge doen; niet zonder reden, maar met een reden, welke het mogelijk is in proza te verduidelijken. Dat de dichters gesproken hebben zooals ik hier zeide, blijkt aan Virgilius¹⁹, die zegt dat Juno, eene godin die den Trojaners vijandig was, sprak tot Aeolus, den god der winden, op deze plaats in het eerste boek der Aenëide: “*Aeole, namque tibi*”²⁰ en dat deze god antwoordde: “*Tuus, o regina, quid optes*”²¹. Bij dezen zelfden dichter spreekt in het derde boek der Aenëide een onbezielde ding tot een bezielde op deze plaats: “*Dardanidae dur*”²². Bij Lucanus spreekt een bezielde ding tot een onbezielde op deze plaats: “*Multum, Roma, tamen debes civilibus armis*”²³. Bij Horatius spreekt de mensch tot zijne eigene wetenschap als tot een ander persoon en dit zijn niet slechts woorden van Horatius zelf, maar hij ontleent ze aan den goeden Homerus op deze plaats zijner Boetria: “*Dic mihi, Musa virum*”²⁴. Bij Ovidius spreekt de Liefde alsof zij een menschelijk wezen is in het begin van het boek hetwelk den naam draagt “*Remedia Amoris*”²⁵ op deze plaats: “*Bella mihi, video, bella parantur, ait*”²⁶. En hiermede zal dit duidelijk gemaakt zijn voor dengene die tegen eenig gedeelte van dit mijn boekske bezwaar mocht hebben. En opdat niet een of ander onbeschaafd man hieraan eenigen overmoed ontleene, zeg ik, dat evenmin als de dichters aldus zonder reden spreken, evenmin de rijmers aldus spreken moeten zonder eenige reden te hebben voor hetgeen zij zeggen: want ten zeerste behoort zich diegene te schamen die iets samenstelt in het kleed van een rhetorisch beeld of wending en die, hierom aangezocht, zijne woorden niet zou weten te ontdoen van zulk een kleed, opdat men hem waarlijk kon verstaan. En deze mijn grootste vriend en ik kennen genoeg van zulke dwazelijk rijmenden.

[102]

[103]

[104]

§ XXVI.

De allerlieflijkste Vrouwe, over wie in de voorgaande woorden werd gesproken, kwam in zoodanige gunst bij iedereen, dat wanneer zij over straat ging de menschen uitliepen om haar te zien; waarover ik eene wonderbare vreugde gevoelde. En wanneer zij in iemands nabijheid gekomen was, kwam zulk eene eenzaamheid in diens hart, dat hij het niet waagde de oogen op te slaan, noch haren groet te beantwoorden; en dit zouden velen, die zulks ondervonden hebben kunnen getuigen voor wie het niet wilden gelooven. Zij schreed voort, gekroond en bekleed met deemoed, niet den minsten trots toonend over wat zij zag of hoorde. Velen zeiden wanneer zij voorbijgegaan was: “Deze is geene vrouw, maar een der schoonste engelen uit den hemel”. En anderen zeiden: “Deze is een wonder; gezegend zij de Heer, die iets zoo wonderbaarlijks weet te scheppen!” Ik zegge, dat zij zich zoo lieflijk en zoo vol van alle bekoorlijkheden betoonde dat diegenen die haar bewonderden zulk eene eerzame en zoete verrukking in zich gevoelden, dat zij haar niet konden uitspreken; noch was er iemand die haar kon bewonderen zonder dat hij al dadelijk moest zuchten. Deze en nog meer verwonderlijke zaken

bracht zij te weeg door de werking harer deugd. Waardoor ik, hierover nadenkende en wenshende den stijl van haren lof wederom te hervatten, mij voornam woorden te zeggen in welke ik hare wonderbare en uitnemende werkingen te verstaan gaf; opdat niet alleen zij die haar zintuigelijk konden zien, maar ook anderen van haar zouden weten wat woorden ervan konden kenbaar maken. Daarop schreef ik dit sonnet, hetwelk begint:

[105]

Zoo zuiver en zoo zedig ingetogen
Is mijner Vrouwe minnelijke groet,
Dat ze ieders tong siddrend verstommen doet
En géén waagt tot haar op te slaan zijn oogen.

Zoo schrijdt zij voort en hoort haar lof verhoogen,
Verheerlijkt in deemoeds blanken gloed;
De Hemel zond tot de aarde een engel zoet,
Dat ze op een vlekloos wonder konde bogen.

Wie haar zoo zacht en nederig ziet gaan,
Voelt in zijn hart een innigheid ontbloeien,
Die geen bevat zoo hij 't niet ondervond;

En 't is of van haar teerbewogen mond
Een adem als van Liefde zelf komt vloeien,
Die zucht: Verlangen zij uw deel voortaan.

Dit sonnet is zoo gemakkelijk te begrijpen, door hetgeen hierboven is verhaald, dat het geenerlei verdeeling behoeft; en dit derhalve nalatend.

zeg ik, dat deze mijne Vrouwe in zoo groote gunst kwam dat niet alleen zij geëerd en geprezen werd; maar tengevolge van haren invloed ook vele anderen geëerd en geprezen werden. Waarop ik, dit ziende en het willende openbaren aan hen die het niet zien konden, mij voornam ook woorden te spreken, waarin dit werd aangeduid; en ik schreef toen dit sonnet, hetwelk begint: "Het hoogste heil moet ieder hart verblijden....", hetwelk verhaalt van haar, hoe hare deugd werkte in anderen; gelijk blijkt in zijne verdeeling.

Het hoogste heil moet ieder hart verblijden
Dat schouwt mijn Vrouwe in andrer vrouwen kring;
Wel voegt dat wie haar ooit mocht begeleiden,
God danke in diepe verootmoediging.

Zòò zedig is haar schoonheid en bescheiden,
Dat nimmer nijd der andren hart beving;
Maar ze ook om hen een glorie schijnt te spreiden
Van hoop, van liefde en van verteederling.

[106]

Haar blik maakt alles nederig en goed,
En niet haarzelve alleen, maar allen schenken
Haar lieflijkheên een glans van heiligheid.

En heel heur wezen is zoo wonderzoet,
Dat niemand die haar zag aan haar kan denken
Zonder een zucht om Liefde's zaligheid.

Dit sonnet heeft drie gedeelten: in het eerste zeg ik onder welke lieden mijne Vrouwe het bewonderenswaardigst verscheen; in het tweede zeg ik hoe dankbaar haar gezelschap was; in het derde spreek ik van de dingen welke zij door hare deugd in anderen te weeg bracht. Het tweede gedeelte begint hier: "Wel voegt het dat..."; Het derde hier: "Zoo zedig is..." Dit laatste gedeelte kan verdeeld worden in drieën: in het eerste zeg ik wat zij werkte in deze vrouwen, dat wil zeggen voor henzelf; in het tweede zeg ik hoe zij niet alleen verwonderlijk werkte in deze vrouwen, maar in alle menschen, en niet alleen tijdens hare aanwezigheid, maar ook wanneer men slechts aan haar dacht. Het tweede begint hier: "Haar blik maakt alles..."; het derde hier: "En heel haar wezen..."

§ XXVII.

Hierna begon ik op eenen dag te denken over datgene wat ik van mijne Vrouwe gezegd had, dat wil zeggen in de beide voorgaande sonnetten; en ziende in mijne overweging dat ik niets gezegd had van datgene wat zij op het oogeblik in mijzelf

uitwerkte, scheen het mij dat ik gebrekkiglijk gesproken had; en dus nam ik mij voor woorden te zeggen in welke ik zeide op welke wijze ik ontvankelijk scheen te zijn voor haren invloed en hoe hare deugd in mij werkte. En meenende zulks niet in de beknoptheid van een sonnet te kunnen verhalen, begon ik toen eene canzone²⁷, welke begint:

[107]

Zolang nu heeft mij Amor in zijn macht
En mij gewend aan zijne heerschappij,
Dat even hard als eerst mijn slavernij
Mij scheen, zij thans mij lieflijk lijkt en zacht.
En zoo, wanneer hij ganschelijk mijn kracht
Mij rooft en mijn gedachten jaagt uit mij,
Gevoelt mijn zwijmelende ziel zòò blij,
Dat mijn gelaat, ofschoon verbleekend, lacht.
Dan voel ik hem zoo hevig in mijn leven,
Dat hij mijn zuchten dolend roepen doet
Om mijne Vrouwe zoet,
Of zij nog hooger heil mij konde geven.
Dus ondervinde ik, wààr mijn oog haar ziet,
Zòò zacht is zij: maar woorden zeggen 't niet.

[108]

1 *Val welke eene.* d'Ancona meent dat deze dame, wier vraag het oogenblik van de ideëele verandering der figuur van Beatrice en van het nieuwe karakter van Dante's volgende poëzie aanduidt, de latere Mathilde van het Paradijs is. In verband met de voorgaande aantekeningen wijs ik er op dat die vraag echter hoogstens een medewerkende aanleiding tot Dante's bewustwording der vergeestelijking zijner liefde kon zijn. De ware oorzaak van den grooten omkeer in zijn gemoed, van zijn stijgen boven de subjektieve klacht uit tot de objectieve verheerlijking, is de uitkomst eener innerlijke evolutie die wel door een schokkend feit, zooals haar huwelijk, maar niet door een opmerking eener vreemde dame kon worden teweeg gebracht.

2 *Hunne woorden zag uitgaan. Mi pareva vedere le loro parole uscire mischiate di sospiri.* De commentatoren die Dante willen verbeteren door *vedere* te vertalen met *hooren*, doen den dichter onrecht.

Dante verstond de woorden der pratende vrouwen niet, maar *zag* hen spreken en zuchten en juist dit *zien* bracht hem op die wonderbaar schoone vergelijking van den regen met sneeuw vermengd.

3 *Niet tot alle vrouwen.* Dante neemt het woord "*donna*" in zijn meer beperkte beteekenis, waarin het adjectief "*gentile*", edel, lieflijk als het ware ligt opgesloten. (evenals bij ons: "dame" het begrip "wel opgevoed" insluit.) De vrouw-zonder-meer toch is volgens Dante's spreekwijze *niet in staat* de liefde te kennen. Alleen de Deugd, de *Gentilezza*, schenkt haar daartoe het vermogen. De eerste regel der canzone is dus in Dante's taal: "Gij *edele* vrouwen, die de *deugd* bezit.."

[140n]

4 Over de beteekenis dezer canzone als eerste oorspronkelijke "meesterproef" zie mijn [Inleiding](#).

5 *En die eens spreken zal etc.* Deze regels hebben tot een geheele litteratuur aanleiding gegeven. Mij lijkt de meest voor de hand liggende, maar zeer betwiste verklaring, nl.: dat Dante hier een toespeling maakt op zijn later werk "de Hel", zeer aannemelijk. Waarom zou hij niet reeds tijdens het schrijven dier canzone hebben rondgelopen met het vage denkbeeld—voor dien tijd niet eens zoo oorspronkelijk—later een tocht door de Hel te beschrijven?

6 *De wijze dichter.* Guido Guinizelli. Zie [Inleiding](#) en [Aanhangsel](#).

7 *De verwekker.* Folco di Ricovero Portinari, gestorven 31 December 1289. Hij was een aanzienlijk, rijk en vrijgevig man, o.a. stichter van een hospitaal.

8 *Volgens gebruik.* Volgens de Florentijnsche verordening kwamen de *vrouwelijke* bloedverwanten en bureu in het sterfhuis bijeen, terwijl de andere leeddragenden zich er vòòr verzamelden.

9 Hosanna in den Hooge.

10 *Door zeer nauwe verwantschap.* Blijkbaar bedoelt Dante een zijner zusters.

11 *Giovanna, Monna Vanna*, was de "dame" van Cavalcanti. Het geven van een bijnaam (provençaalsch "*senhal*" = *signal*, teeken) was een oud troubadoursgebruik. Dante past het hier toe om, volgens zijn symboliek, Beatrice met de Deugd of hoogste Liefde te vereenzelvigen. Inderdaad kan in verscheidene gedichten het woord: "Liefde" of "Amor" door "Beatrice" worden vervangen, bv.

Klaagt al wie mint nu ge Amor zelf hoort klagen....,

en:

Over der doode lieflijk beeld gebogen
Zag 'k weenen *hem* (de Liefde) in tastbare gedaant.

(§ VIII)

en:

van *Liefde* spreken nu al mijn gedachten.... (§ XIII)

[141n]

en:

Dikwerf wanneer 'k bepeins het vreemd gedragen
Waartoe mij *Amor* dwingt.... (§ XVI)

- 12 Ik ben de stem des roependen in de woestijn; bereidt den weg des Heeren. (Matheus III, 3.)
- 13 *Zekere woorden verzwijgend*. Namelijk de woordspeling waarbij Monna Vanna slechts een voorloopster schijnt van nog grootere schoonheid. Aan de vergelijking met Johannes den Dooper als voorlooper van het ware Licht, zal Dante bij het schrijven van het sonnet wel niet hebben gedacht (zie [Inleiding](#)). Toen Dante het proza schreef wist hij dat Cavalcanti's liefde voor Monna Vanna inmiddels was bekoeld en kon hij spreken zonder zijn vriend te kwetsen.
- 14 *Monna Vanna en Monna Bice*. Monna is de populaire verkorting van Madonna. Gevolgd door den voornaam duidt het woord alleen *gehuwde* vrouwen aan.
- 15 *Volgens den filosoof*. "De" filosoof in de middeleeuwen is steeds Aristoteles. Dante haalt hem waarschijnlijk aan uit de tweede hand.
- 16 *De taal van "oc"*. Dante onderscheidde de Romaansche talen naar hun bevestigend bijwoord, in het provençaalsch "oc", in het oud-fransch "oil", in het Italiaansch "si".
- 17 *Ouder dan 150 jaren*. Dit is slechts juist wat het Italiaansch betreft, de provençaalsche poëzie begint reeds tusschen het jaar 1000 en 1050.
- 18 *Om van de Liefde te spreken*. Hier meent dus Dante nog dat de volkstaal alleen voor het minnedicht geschikt is; ook in het Convitto stelt Dante het Latijn nog steeds boven de volkstaal; eerst in zijn "*De vulgari eloquio*" slaat zijn waardeering om.
- 19 Virgilius, Horatius, Ovidius en Lucanus behooren tot de dichters die Dante het meest bewonderde. (Hel IV. 90)
- 20 Aeolus, u verleende.... (Aenëide I, 65).
- 21 Wat gij, koningin, wenscht.... (Aenëide I, 76).
- 22 Harde Dardaneërs.... (Aenëide III, 94).
- 23 Veel, o Rome, hebt ge te danken aan de wapenen uwer burgers (Pharsalus I, 47).
- 24 Noem mij, o Muze, den man. (Epistola ad Pisones V. 141).
- 25 Middelen tegen de liefde.
- 26 Oorlog bereiden zij mij, zie ik, zoo sprak zij.... (Remedia Amoris V. 2).
- 27 Deze ééne stanza der zoogenaamde canzone vormt een gesloten geheel. De bouw is, behoudens de ééne verkorte regel, volkomen die van een sonnet. Het lijkt mij daarom zeer waarschijnlijk dat Dante dit sonnet *achteraf*, wegens het samenvallen van zijn ontstaan met Beatrice's dood, voor een *plotseling afgebroken* canzone heeft willen doen doorgaan.

[142n]

[Inhoud]

Derde gedeelte

(Juli 1290-1292?)

§ XXVIII.

*Quomodo sedet sola civitas plena populo! facta est quasi vidua domina gentium*¹. Ik was nog bezig aan deze canzone en had eerst de bovenstaande stanza ervan voltooid, toen de Heer der Gerechtigheid deze Allerlieflijkste opriep om te stralen onder het teeken dier gebenedeide Koningin, de Maagd Maria, wier naam steeds in hoogste eere geweest was in de woorden der zalige Beatrice. En ofschoon het misschien gepast zoude schijnen hier iets van haar verscheiden van ons te verhalen, is het toch niet mijne bedoeling daarover hier te spreken om drie redenen: de eerste is dat het niet in het plan ligt, indien wij slechts letten op de voorrede, welke dit boekske voorafgaat; de tweede is, dat, aangenomen dat het wèl in mijnen opzet lag, mijne taal toch niet bij machte zoude zijn dit te behandelen naar behooren; de derde is dat het, aangenomen het een zoowel als het ander, het mij toch niet zoude betamen hierover te handelen, omdat ik, er over handelende, mijzelf zoude moeten prijzen, hetgeen bovenal laakbaar is in wie zulks doet²; en ik laat dus deze behandeling over aan eenen anderen uitlegger³. Evenwel, aangezien herhaaldelijk het getal negen voorkwam in de voorgaande regelen, zoodat het duidelijk is dat dit niet zonder reden het geval is, en bij haar verscheiden ditzelfde getal eveneens eene belangrijke beteekenis schijnt te

[109]

hebben gehad, past het dààrover hier iets te zeggen, omdat dit wèl bij het plan behoort. Zoodat ik allereerst zal zeggen welke rol het speelde bij haar verscheiden en vervolgens eene reden zal aanwijzen waarom dit getal nauw met haar verbonden was.

§ XXIX.

Ik zegge dan dat, volgens den kalender van Arabië, hare edele ziel verscheidde in het eerste uur van den negenden dag der maand; en volgens den kalender van Syrië verscheidde zij in de negende maand des jaars, omdat de eerste maand aldaar is Tisirin de Eerste, welke bij ons is October. En volgens onze eigen tijdrekening verscheidde zij in dat jaar van onze aanwijzing—dat wil zeggen van de jaren des Heeren—waarin het volmaakte getal negen malen vervuld was in die eeuw waarin zij in deze wereld werd geplaatst; en zij behoorde tot de christinnen der dertiende eeuw⁴. Waarom dit getal zoo nauw met haar verbonden was; deze zou de reden hiervan kunnen zijn: aangezien er volgens Ptolomaeus en volgens de christelijke waarheid negen bewegelijke hemelen zijn, en aangezien volgens de gewone astrologische opvatting genoemde hemelen hier beneden invloed uitoefenen naar gelang van hunnen stand ten opzichte van elkaar, was dit getal aan haar verbonden om te verstaan te geven dat bij hare geboorte alle negen bewegelijke hemelen in het meest volmaakte evenwicht met elkaar stonden. Dit is ééne reden ervan; maar wanneer men er scherper over nadenkt en volgens de onbedriegelijke waarheid, was zijzelf dit getal, ik meen vergelijkenderwijs gesproken, en ik bedoel dit aldus: Het getal drie is de wortel van negen, zoodat het zonder hulp van eenig ander getal, met zichzelf vermenigvuldigd, negen uitmaakt, gelijk wij klaarblijkelijk zien dat driemaal drie is negen. Dus, gezien dat drie de schepper-uit-zichzelf van negen is en de schepper der wonderen uit zichzelf drie is, dat wil zeggen Vader, Zoon en Heilige Geest, welke drie één zijn—werd deze Vrouwe begeleid door het getal negen om te verstaan te geven dat zijzelve eene negen was, dat wil zeggen een wonder, welks wortel alleenlijk de wonderbaarlijke Drie-eenheid is⁵.

[110]

Misschien dat een scherpzinniger persoon hiervoor nóg dieper redenen zou vinden: maar deze is het welke ik er in zie en welke mij het meeste behaagt.

§ XXX.

Nadat deze allerlieflijkste Vrouwe uit dit leven was verscheiden, bleef de bovenbedoelde stad achter als eene weduwe en als beroofd van alle waardigheid; zoodat ik, nog weenende in deze verlaten stad, iets schreef aan de voornaamste burgers der stad⁶ over haren toestand, nemende tot begin deze woorden van den profeet Jeremia: “*Quo modo sedet sola civitas, etc*”. En ik zeg dit opdat niemand zich er over verwondere dat ik dit hierboven heb aangehaald als het ware als eene intrede tot de nieuwe stof welke volgt. En indien iemand mij wilde verwijten dat ik niet nederschrijf wat op de aangehaalde woorden volgde, verontschuldigd ik mij hiermede dat het van begin af niet mijne bedoeling was eene andere dan de volkstaal te schrijven: zoodat, aangezien de woorden welke volgden op de aangehaalde, allen in het Latijn waren, het buiten mijne bedoeling zoude vallen wanneer ik ze nederschreef: en ik weet dat deze mijn grootste vriend, tot wien ik dit schrijf, dezelfde bedoeling heeft, dat wil zeggen dat ik hem schrijve alleenlijk in de volkstaal.

[111]

§ XXXI.

Nadat mijne oogen een tijdlang geweerd hadden en zòd vermoeid waren dat ik door hen niet langer mijn droefenis kon uitstorten, bedacht ik te trachten haar uit te storten door eenige klagelijke woorden; en daarom nam ik mij voor eene canzone te maken, in welke ik klagende zou verhalen van haar, door wie eene zoo groote smart tot verwoesteres van mijne ziel gemaakt was, en ik begon toen eene canzone welke begint: “Mijn oogen, droevend om 't gepijnigd hart....” En opdat deze canzone aan het slot meer verweduwd moge lijken, zal ik haar verdeelen vòòr ik haar neerschrijf: en deze manier zal ik in het vervolg volhouden.

Ik zeg dat deze ongelukkige canzone drie gedeelten heeft: het eerste is eene voorrede; in het tweede spreek ik over h  r; in het derde spreek ik medelijdend tot mijn lied. Het tweede begint hier: "Zoo woont de zaalge...."; het derde hier: "Mijn klaaglijk Lied...." Het eerste gedeelte kan worden verdeeld in drieën; in het eerste zeg ik wat mij beweegt te spreken; in het tweede zeg ik tot wie ik spreken wil; in het derde zeg ik van wie ik spreken wil. Het tweede begint hier: "En wijl ik weet...."; het derde hier: "En u verhalen....". Vervolgens, wanneer ik zeg: "Zoo woont de zaalge....", spreek ik van h  r; en hierover maak ik twee gedeelten: in het eerste zeg ik de reden waarom zij ons ontnomen werd; daarna zeg ik hoe men klaagt over haar verscheiden, en dit gedeelte begint hier: "Haar zuivre ziel...." Dit gedeelte kan worden verdeeld in drieën: in het eerste zeg ik wie haar niet beweent; in het tweede zeg ik wie haar wel beweent; in het derde verhaal ik mijnen eigen toestand. Het tweede begint hier: "Maar om zijn diepe smart...."; het derde hier: "Met zuchten zwaar". Vervolgens, wanneer ik zeg: "Mijn klaaglijk lied...." spreek ik tot mijne canzone, haar aanwijzend tot welke vrouwen zij gaan moet, en dat zij bij hen moet blijven.

[112]

Mijn oogen, droevend om 't gepijnigd hart,
Hebben zooveel geleden door lang weenen,
Dat voor altijd hun werking schijnt verstoord;
Dus, wil ik mij bevrijden van die smart
Die langzaam, langzaam leidt ten doode henen,
Moet ik 't beproeven met mijn klagend woord.
En wijl ik weet hoe 't   ns mij heeft bekoord
Van mijn Meestres, nog niet van de aard ontweken,
Tot u te zingen, vrouwen, schoon en zacht,
Wil 'k, naar ik vroeger placht,
Ook nu tot eedler vrouwen harten spreken
En u verhalen in mijn droeve klacht,
Hoe ze onverwacht ten hemel is getogen
En met mij Amor liet van smart gebogen.

Zoo woont de zaalge Beatrice⁷ omhoog;
In 't rijk der englen toeft ze in eeuwgen vrede
En liet ook u, gij vrouwen, hier alleen.
Geen kou noch hitte was 't die haar bedroog
En nam, als zooveel anderen, haar mede;
Maar 't was haar groote nedrigheid alleen,
Die straalde zulk een glorie rond haar heen
En zoo den hemel met haar glans doorlichtte,
Dat God, verbaasd om 't wonder dat hij schiep,
Voor zijn verlangen diep
Naar zooveel heil en heerlijkheden zwichtte
En haar van de aard voor altijd tot zich riep.⁸
Want w  l ook wist hij dat dit moeizaam leven
Niet waardig was een schoonheid z   verheven.

Haar zuivre ziel, vol van genade⁹ leeft,
Nu zij het lieflijkst lichaam heeft verlaten,
Verklaard in 't harer schoonheid waardig oord.
Wie niet om haren dood moet weenen heeft
Een hart van steen, zoo slecht en zoo verwaten
Dat het naar ootmoed nimmer heeft gehoord.
Geen laag gemoed, door hoogste kunst gespoord,
Kan zich maar iets verbeelden van haar wezen;
Zoodat geen rouw noch weedom het benart.
Maar om zijn diepe smart
Zuchtend en klagend moet te sterven vreezen,
En van   l troost berooft zijn droevend hart,
Wie gansch doorgrondt in zijn verlaten droomen,
Hoe schoon zij was en hoe ze ons werd ontnomen.

[113]

Met zuchten zwaar beklage ik mijnen nood,
Wanneer mijn geest, van droefenis bevangen,
Herroept het beeld dat dus mijn hart verscheurt.
En dikwijls wen ik peins over den dood,
Welt in mij op z   smachtend-zoet verlangen,
Dat mijn gelaat reeds als ten doode ontkleurt.
En vat ik gansch waarom mijn ziele treurt,
Dan kwelt me een heir van smarten van al zijden,
Zoodat ik krimp van pijn om wat ik lijd
En zinloos klaag en krijt
En moet de menschen diepbeschaamd vermijden.
En weenend roep ik in mijn eenzaamheid:
"O Beatrice, gingt ge waarlijk henen?"
Dan troost haar naam me, als waar' zij zelf

verschenen.

Tranen van rouw en zuchten van verdriet
Waar ik ook toef mijn eenzaam hart verweeken,
Dat elk zou weenen die mijn lijden zag.
Hoe nu mijn leven in droefnis vervliedt
Sinds mijn Meestres ten hemel is ontweken:
Geen tong die 't ooit te schilderen vermag.
Daarom, gij Vrouwen, zou geen zelfbeklag
U kunnen zeggen hoe mij 't harde leven
Verwondt en met herinnring kwelt en pijn
En hoe mijn ziel dus kwijnt
Dat iedereen: "U heb ik opgegeven"
Ziet hij mijn lippen veeg, te zeggen schijnt.
Maar zoo mijn woorden 't u al niet vertelden:
Zij ziet mijn leed en zal 't mij ééns vergelden.

Mijn klaaglijk Lied, van tranen zwaar, nu ga,
En zoek opnieuw die maagdekens en vrouwen,
Wier liefelijk vertrouwen
Uw zusters menigmaal hebben verblijd.
Nu ga! maar gij, die Droefnis' dochter zijt,
Blijf gij bij hen, ontroostbaar, voortaan rouwen.

[114]

§ XXXII.

Nadat deze canzone geschreven was, kwam er iemand tot mij die volgens de graden der vriendschap mijn vriend was onmiddellijk volgende op dien grootsten: en deze was door bloedverwantschap zoo nauw verbonden aan de glorieijke, dat niemand haar nader stond¹⁰. En toen hij bij mij was om mij te spreken, verzocht hij mij of ik voor hem iets wilde zeggen over eene dame die gestorven was; en hij veinsde zijne woorden, opdat het zou schijnen alsof hij over eene andere sprak, die korteling gestorven was: waarop ik, bemerkende dat hij alleenlijk sprak over de gebenedeide, hem toezegde te zullen doen wat zijn verzoek mij vroeg. Waarop ik, hierover nadenkende, mij voornam een sonnet te schrijven, waarin ik ietwat klaagde en dit te geven aan dezen mijnen vriend, opdat het schijnen zou als hadde ik het voor hem gemaakt; en ik schreef daarop dit sonnet: "O komt en luistert naar mijn zuchte' en klachten...."

Hetzelve heeft twee gedeelten: in het eerste roep ik de getrouwen der Liefde aan opdat zij naar mij luisteren mogen; in het tweede verhaal ik van mijnen ellendigen toestand. Het tweede begint hier: "Hen dank ik 't...."

O komt en luistert naar mijn zuchte' en klachten,
Gij eedle harten: Meelij roept u aan!
Hen dank ik 't, die zoo gansch ontroostbaar gaan,
Dat ik in stille smart niet moet versmachten.

Want ach, mijn oogen zijn niet meer bij machte
Te storten schuldgen tol van traan op traan,
En zoo mijn leed—zij hebben 't lang gedaan—
Om mijne Vrouwe rouwend te verzachten.

Zoo luistert hoe mijn wanhoop rustloos krijt
Om haar, wier schoone lieflijkheden gloren
Daar, waar alleen haar deugd vond waardge woon.

En raadloos zult ge mij beklagen hooren
Het leven dat mijn eenzaam harte lijdt
Nu al zijn heil en zaligheid ontvloôn.

[115]

§ XXXIII.

Toen ik dit sonnet geschreven had, overwegende wie degene was wien ik het wilde geven als ware het voor hem gemaakt, leek het mij toe dat deze dienst armelijk was en schamel jegens iemand die zoo nauw verwant was aan de glorieijke. En daarom schreef ik, alvorens ik hem het bovenstaande sonnet gaf, nog twee

stanza's eener canzone; de eene werkelijk voor hem en de andere voor mijzelf, ofschoon beide voor éénzelfden persoon geschreven lijken voor wie niet scherp toeziet. Maar wie ze scherp beschouwt, ziet zeer goed dat er twee verschillende personen in spreken; voorzoover de een niet spreekt als van zijne Vrouwe, doch de ander wel, gelijk duidelijk blijkt. Deze canzone en dit sonnet gaf ik hem, hem zeggende dat ik ze voor hem gemaakt had.

De canzone begint: "Altijd, eilaas!" en heeft twee gedeelten: in het eene, dat wil zeggen in de eerste stanza, klaagt deze mijn dierbare vriend, aan haar vermaagschapt; in het tweede klaag ik zelf, dat wil zeggen in de tweede stanza, welke begint: "Zoo mengen zich...." En zoo blijkt het dat in deze canzone twee personen klagen, de een van welke klaagt als haar broeder, de ander als haar dienaar. En dit is de canzone, welke begint:

Altijd, eilaas! wanneer ik val aan 't peinzen
Dat ik hier nimmermeer
De Vrouwe weer zal zien die mij ontviel,
Ziet zulk een heir van pijnen rondom grijnzen
Mijn overdroeve ziel,
Dat ik mijzelven vraag: "Waarom begeer
Ik nog dit leed te dragen dat zoozeer
Mij pijn en tot een last maakt heel dit leven, [116]
Dat ik, vervuld van smart en vreeze groot,
Aanroep den zoeten Dood,
Of hij mij eindelijk rust en vree zal geven;
Zeggend: O kom! zò gaarn ben ik bereid,
Dat ik nu elken stervende benijd."

Zoo mengen zich mijn mijmerdroeve zuchten
Tot ééne stage klacht,
Die in den Dood mijn eenge troost begroet.
Tot hèm voortaan al mijn verlangens vluchten,
Sedert mijn Vrouwe zoet
Mij werd ontnomen door zijn wreede macht
En harer schoonheid heerelijke pracht
Omhoog, nu zij van ons gezicht moest scheiden,
Ontbloeiende tot een blanke heiligheid,
Die Liefde's licht verspreidt
Eeuwig tot aller engelen verblijden:
Want zelfs hun hoogen, zuivren geest verheugt
Het wonder van zò liefelijke deugd.

§ XXXIV.

Op dien dag waarop een jaar vervuld was sinds deze Vrouwe onder de burgers van het eeuwig Rijk werd opgenomen, was ik ergens gezeten alwaar ik, in herinnering aan haar verzonken, een engel teekende¹¹ op een zeker tafeltje; en terwijl ik deze teekende sloeg ik de oogen op en zag naast mij eenige mannen, welken ik eerbied behoorde te betoonen. En zij keken naar hetgeen ik deed en, naar wat mij later gezegd werd, hadden zij daar reeds eenigen tijd gestaan eer ik hen bemerkte. Toen ik hen zag stond ik op, en groetende zeide ik tot hen: "Een ander was juist bij mij en daarom peinsde ik." Waarop ik, nadat deze vertrokken waren, tot mijne bezigheid terugkeerde, dat wil zeggen tot het teekenen van engelengedaanten. Zulks doende kwam mij de gedachte woorden op rijm te zeggen als ter verjaring van hàar en te schrijven tot hen die tot mij gekomen waren: en ik schreef toen dit sonnet, hetwelk begint: "Weer zag mijn ziel...." en hetwelk twee beginkwatrijnen heeft¹², zoodat ik het zal verdeelen volgens het eene en volgens het andere.

[117]

Ik zeg dat volgens het eerste dit sonnet drie gedeelten heeft: in het eerste zeg ik dat mijne Vrouwe reeds in mijne herinnering was; in het tweede zeg ik wat de Liefde mij dientengevolge aandeed; in het derde spreek ik van de uitwerkingen der Liefde. Het tweede begint hier: "Ook Amor voelde...."; het derde hier: "Zij togen uit mijn borst...." Dit gedeelte kan worden verdeeld in tweeën: in het eene zeg ik dat alle mijne zuchten sprekende uittoegen; in het tweede zeg ik hoe enkele zekere woorden spraken verschillend van de andere. Het tweede begint: "Maar zij die 't diepste...." Op dezelfde wijze kan het worden verdeeld volgens het tweede begin, behalve dat ik dan in het eerste gedeelte zeg op welk oogenblik mijne Vrouwe in mijne herinnering was gekomen, en dit zeg ik niet in het andere begin.

Eerste begin.

Weer zag mijn ziel de lichte heugnis doomen
Dier Vrouwe, die om haar ootmoedigheid,
God wonen deed waar hoogst-gebenedeid
Maria troont onder de nedrigst-vroomen.

Tweede begin.

Weer zag mijn ziel de lichte heugnis doomen
Dier Vrouwe om wie de Liefde zelve schreit;
Toen gij, als lokte u hare lieflijkheid,
Kwaamt tot me en zaagt wat mij zoo stil deed droomen.

Ook Amor voelde die herinnring komen,
En in mijn hart ontwaakt, vol droevigheid,
Sprak tot mijn zuchten hij: "Nu gaat en schreit"
En nauwlijks konden zij hun smart betoomen.

Zij togen uit mijn borst weenende heen,
En telkenmale als ik hen hoorde bracht
Hun droeve roep de tranen mij in de oogen;

Maar zij die 't diepste leden zeiden zacht:
"O eedle geest! 't is heên een jaar geleên
Dat gij verklaard ten hemel zijt getogen."

[118]

§ XXXV.

Eenigen tijd hierna, toen ik mij bevond op eene plaats alwaar ik mij den vervlogen tijd in herinnering bracht, was ik zeer peinzend en zoozeer vervuld met smartelijke gedachten dat zij mij uiterlijk deden vertoonen een gelaat vol schrikkelijke verbijstering. Waarop ik, mijne verandering gevoelend, de oogen opsloeg om te zien of iemand mij gezien had. Toen zag ik dat eene edele dame, jong en zeer schoon, voor een venster zeer medelijdend, naar haren aanschijn te oordeelen, naar mij keek; zoodat alle deernis in haar vereenigd scheen¹³. Vandaar dat,— aangezien ongelukkigen, wanneer zij medelijden met hen bij anderen zien, spoediger beginnen te weenen, alsof zij met zichzelf medelijden hebben—ik in mijne oogen het verlangen gevoelde te gaan weenen; en dus, vreezende mijn ellendig leven te toonen, ging ik heen uit de oogen dier teedere; en ik zeide daarop in mijzelf: "Het kan niet anders of bij deze deernisvolle Vrouwe woont de edelste liefde." En hierop nam ik mij voor een sonnet te schrijven, in hetwelk ik zou spreken tot haar en in hetwelk ik vervatten zou al wat ik hier verhaald heb. En omdat het door deze verklaring reeds voldoende duidelijk is, zal ik het niet verdeelen. Het sonnet begint:

Mijn oogen zagen 't zoete mededoogen
Lichten over uw stil en bleek gelaat,
Toen gij aanschouwdet mijn verslagen staat
En mijn gestalte, door de smart gebogen.

Ik dacht: "Dus heeft mijn donker leed bewogen
Haar, die zoo deernisvol mij gadeslaat."
En vreezend in mijn hart voor het verraad
Van gansch mijn zwakheid door mijn weenende oogen,

[119]

Wendde ik van u mijn angst-beschaamde blikken,
Wijl traan op traan van niet te stillen smart
Opwelde als door uw deerenis ontkluist.

En tot mijn droeve ziel zeide ik: "Wel huist
De Liefde in dezer Vrouwe teeder hart,
Dat hij haar blik zoo overdroef doet snikken."

§ XXXVI.

Het geviel nu dat telkenkeer dat deze Vrouwe mij zag, zij een medelijdend gelaat en eene bleeke kleur, als van liefde, aannam: zoodat zij mij herhaaldelijk deed herinneren aan mijne edele Vrouwe, die steeds diezelfde kleur vertoonde. En het is

een feit dat ik dikwijls, niet kunnende weenen, noch mijne droefenis uitstorten, heenging om deze deernisvolle Vrouwe te zien, die naar het scheen door haren blik de tranen uit mijne oogen trok. En daardoor kwam mij ook de begeerte iets er over te zeggen, sprekende tot haarzelf; en ik schreef dit sonnet, hetwelk begint: "Nooit deden Liefde...." en het is begrijpelijk zonder dat ik het verdeel, door zijne voorgaande verklaring. En dit is het:

Nooit deden Liefde en Medelijden bleeken
Een schooner aanschijn, meer bewondrenswaard,
En nooit heeft zulk een teedre glans verklaard
Stil-droevende oogen, 'wijl hun tranen leken,

Dan wen, als woudt ge om hulpe voor mij smeeken,
Uw blik op mijn ellendig wezen staart,
Zoodat mijn hart soms vreezen moet als waar 't
Om u verdeeld en van zijn heil geweken.

Ik kan mijn brandende oogen niet verweren
Dat zij verlangend dikwijls wenden heen
Tot u, wier blik hun tranenvloed bevrijdt;

Want u aanschouwend is weenen alleen
't Hen ganschelijk verteerende begeeren,
Schoon onvervuld zoolang ge aanwezig zijt.

[120]

§ XXXVII.

Ik kwam tot zoover door den aanblik dezer Vrouwe dat mijne oogen begonnen zich al te zeer te verheugen wanneer zij haar zagen; zoodat ik dikwijls mij er over kwelde in mijn hart en mijzelf wel voor zeer laag hield; en nog herhaaldelijker vloekte ik de ijdelheid mijner oogen en zeide tot hen in mijne gedachten: "Vroeger placht ge te doen weenen al wie uwen droevigen toestand zagen en nu schijnt ge dit te willen logenstraffen door deze Vrouwe, die u aanziet, die u echter alleenlijk aanziet voorzooverre zij denkt aan de glorierijke Vrouwe over wie gij placht te weenen; doch wat ge doen kunt doet dat maar, want ik zal u dikwijls genoeg aan haar herinneren, vermaledeide oogen; want nooit, dan slechts na den dood, behoortet ge uwe tranen te doen verdrogen". En toen ik in mijzelf aldus tot mijne oogen had gesproken, besprongen mij wederom zware en bange zuchten. En opdat deze strijd welke in mij gevoerd werd niet slechts alleen bekend bleve aan den ongelukkige die hem gevoelde, nam ik mij voor een sonnet te maken en in hetzelfde dezen verschrikkelijken toestand te vervatten, en ik schreef dit sonnet, hetwelk begint: "Gij oogen mijn....",

*en het heeft twee gedeelten: in het eerste spreek ik tot mijne oogen zooals mijn hart in mijzelf sprak; in het tweede neem ik een zekeren twijfel weg door te openbaren wie het is die aldus spreekt; en dit gedeelte begint hier: "Zoo spreekt mijn hart...."
Men zoude ook zeer wel meerdere verdeelingen kunnen aannemen, maar zij zouden overbodig zijn, omdat het duidelijk is door de voorgaande verklaring.*

[121]

Gij oogen mijn, die om mijn droefnis schreiden
Zoo bitterlijk en staag nu reeds zoo lang,
Ge zaagt hoe dikwijls ge ook langs andrer wang
Deedt tranen vloeien van diepst medelijden.

Vergeeten hebt ge, schijnt wel, heel uw lijden;
Want ach, ik heb, voor zooveel pijnen bang,
U niet genoeg herinnerd aan dien drang
Tot hàr, aan wie ge alleenlijk u moest wijden.

Zoozeer ontrust nu mijn beschaamd geweten
Uwe ijdelheid dat ik in vreeze groot
Den aanblik ducht dier deernisvolle vrouw.

Want nooit behoortet, dan slechts in den dood,
Gij onze doode Vrouwe te vergeten.—
Zoo spreekt mijn hart en zucht in zwaar berouw.

§ XXXVIII.

De aanblik dezer Vrouwe bracht mij in zulk eenen vreemden toestand, dat ik dikwijls aan haar dacht als aan iemand die mij al te zeer bekoorde; en ik dacht over haar aldus: “Deze is eene lieflijke Vrouwe, schoon, jong en wijs, en wellicht verschenen door den wil der Liefde, opdat mijn leven rust zoude vinden.” En dikwijls genoeg dacht ik over haar nog teerder, zoozeer dat mijn hart er mede instemde, dat wil zeggen met deze gedachten. Maar wanneer het aldus had toegestemd, begon ik, als door de Rede daartoe aangespoord, opnieuw te overpeinzen en zeide in mijzelf: “Eilaas, welk eene gedachte is deze, welke mij op eene zoo lage wijze wil troosten en mij haast niets anders laat denken!” Dan verhief zich eene andere gedachte en zeide: “Nu ge in zoo groote beproeving geweest zijt, waarom wilt gij u niet terugtrekken uit zulke bitterheid? Gij ziet dat dit eene inblazing der Liefde is welke de begeerten der Liefde met zich brengt en welke komt van eene zoo lieflijke zijde als de oogen dezer Vrouwe die zich zoo deernisvol heeft betoond.” Zoodat ik, na aldus herhaaldelijk in mijzelf te hebben gestreden, er eenige woorden over zeggen wilde; en omdat diegenen in dien strijd van gedachten overwonnen welke voor h  r spraken, scheen het mij dat ik tot haarzelf moest spreken; en ik schreef dit sonnet, hetwelk begint: “Een lieflijke, teer-fluistrende gedachte...”. En ik zeg “lieflijke” omdat zij sprak over eene lieflijke Vrouwe, ofschoon zij overigens allerlaagst was. In dit sonnet onderscheid ik in mijzelf twee deelen, naarmate mijne gedachten verdeeld waren. Het eene noem ik hart, dat wil zeggen begeerte; het andere noem ik ziel, dat wil zeggen Rede; en ik zeg wat het eene aan het andere zegt. En dat het juist is de Begeerte “hart” te noemen en de Rede “ziel”, is duidelijk genoeg voor hen van wie het mij lief is dat zij het begrijpen. Het is waar dat ik in het voorgaande sonnet de partij van het hart kies tegen de oogen, en dit schijnt in strijd met wat ik nu zeg; en daarom zeg ik dat ik ook d  r het hart als Begeerte heb verstaan, aangezien mijn verlangen om te denken aan mijne allerlieflijkste Vrouwe toch grooter was dan dat om die andere te zien, ofschoon ik daartoe wel eenige begeerte gevoelde, welke echter nog licht scheen; zoodat de eene uitspraak niet in strijd is met de andere.

[122]

Dit sonnet heeft drie gedeelten: in het eerste begin ik met tot die Vrouwe te zeggen hoe mijn verlangen zich geheel en al tot haar keert; in het tweede zeg ik hoe de ziel, dat wil zeggen de Rede, spreekt tot het hart, dat wil zeggen de Begeerte; in het derde zeg ik hoe dit antwoordt. Het tweede gedeelte begint hier: “Dies vraagt mijn ziel...”; het derde hier: “En ’t antwoordt haar...”

[123]

Een lieflijke, teer-fluistrende gedachte,
Van u vervuld, toeft bij mij menigmaal,
En spreekt van liefde zulk een zoete taal
Dat zij mijn hart met haar doet medesmachen.

Dies vraagt mijn ziel aan ’t hart: “Wie is die zachte,
Die wil dat troost en vree weer in ons daal’?
Dat niets in ons nog naar iets anders taal’,
Tot zulke werking is haar deugd bij machte?”

En ’t antwoordt haar: “Eilaas, bezorgde ziel,
Een nieuwe bo  der Liefde kwam getogen,
Die van een nieuw verlangen mij vertelt;

En heel zijn leven, heel zijn sterk vermogen,
Straalt uit den blik dier deernisvolle ziel
Wie ’t leed om  nze martelingen kwelt.

§ XXXIX.

Tegen dezen tegenstander der Rede verhief zich op eenen dag, omstreeks het negende uur, eene sterke verbeelding in mij; het scheen mij namelijk dat ik de glorierijke Beatrice aanschouwde, met dit lichtroode kleed, in hetwelk zij voor het eerst mijnen oogen verschenen was; en zij leek mij zeer jeugdig, van denzelfden leeftijd als toen ik haar voor het eerst zag. Daarop begon ik over haar te peinzen, en mij alles herinnerende volgens de orde des tijds, begon mijn hart smartelijk zijne begeerte te berouwen, door welke het zich zoo lagelijk eenigen tijd had laten in bezit nemen, in strijd met de bestendigheid der Rede. En, dusdanige slechte begeerte geheel verdreven hebbende, wendden zich al mijne gedachten wederom tot hunne allerlieflijkste Beatrice. En ik zegge dat ik van toen af zoozeer aan haar begon te denken met heel mijn hart vol schaamte, dat mijne zuchten het dikwijls openlijk getuigden, aangezien bijna allen bij hun uitgaan zeiden wat in mijn hart gesproken werd, dat wil zeggen den naam der Allerlieflijkste en hoe zij van ons verscheidde. En dikwijls gebeurde het dat eene gedachte zooveel smart medebracht, dat ik haarzelf vergat en eveneens waar ik mij bevond. Door deze

[124]

wederopleving mijner zuchten ontwaakte ook het weenen, hetwelk had opgehouden, op zulk eene wijze dat mijne oogen twee dingen geleken welke niets anders begeerden dan te weenen: en dikwijls gebeurde het dat, door hun lang voortgezet weenen, rondom hen een purperen kleur zich vertoonde, gelijk te verschijnen pleegt bij iemand die den marteldood sterft: waaruit blijkt dat zij waardiglijk voor hunne ijdelheid werden gestraft; zoodat zij sindsdien niemand zouden hebben kunnen aanzien die naar hen mocht kijken op eene wijze welke hen tot eene dergelijke afdwaling hadde kunnen bewegen. Waarop ik, wenschende dat het bleek dat deze begeerte en ijdele bedoeling inderdaad vernietigd waren, en wel zoo, dat de berijmde woorden welke ik daarvòòr geschreven had, tot geen enkelen twijfel meer aanleiding zouden kunnen geven, mij voornam een sonnet te maken, in hetwelk ik den zin van het hier gezegde zou vervatten. En ik schreef toen: “Eilaas, door veler zuchten stage klacht....” En ik zeide “Eilaas” omdat ik mij er over schaamde dat mijne oogen aldus ijdelijk gedwaald hadden. Dit sonnet verdeel ik niet omdat zijne verklaring duidelijk genoeg is.

Eilaas! door veler zuchten stage klacht,
Uit 's harten droef herinneren geboren,
Hebben mijn oogen zwak de kracht verloren
Den blik te zoeken die hun groet verwacht.

't Is of in hen slechts één verlangen smacht:
In tranen iedren lach van vreugd te smoren;
Een vuurgen kring doet Liefde rond hen gloren,
Gelijk de kroon die martelaren wacht.

De zuchten en gepeinzen mijner rouwe
Vervullen zòò mijn weedomzware hart
Dat Amor zwijmt van droefheid overgroot,

Omdat hij hen, de stille boôn der Smart,
Den zoeten naam hoort fluistren mijner Vrouwe
En woorden, ach, over haar vroegen dood.

§ XL.

Na deze beproeving¹⁴ geschiedde het—in dien tijd waarop veel volks kwam om de gebenedeide beeltenis te zien, welke Jezus Christus ons heeft achtergelaten van zijn allerschoonst gelaat¹⁵, hetwelk nu mijne Vrouwe in glorie aanschouwt—dat een aantal pelgrims door eene straat trokken, welke nagenoeg midden door de stad liep waar de Allerlieflijkste werd geboren, leefde en stierf; en zij gingen, naar het mij toescheen, ernstig peinzend. Waarop ik, over hen denkende, in mijzelf zeide: “Deze pelgrims schijnen mij van zeer verre te komen en ik geloof niet dat zij zelfs over deze Vrouwe hebben hooren spreken; zij weten van niets; veeleer zijn hunne gepeinzen over andere zaken dan over haar hier; misschien denken zij aan hunne verre vrienden, die wij niet kennen.” Daarop zeide ik in mijzelf: “Ik weet dat, wanneer zij uit eene naburige streek kwamen zij in eenig opzicht in hun uiterlijk bedroefd zouden schijnen, aldus midden door de bedroefde stad gaande.” Daarop zeide ik in mijzelf: “Indien ik hen eene wijle kon ophouden, zoude ik hen zekerlijk doen weenen alvorens zij deze stad verlieten, omdat ik woorden zou zeggen die wien ook die ze hoorde zoude doen weenen.” Waarop ik, nadat zij uit mijn gezicht waren voorbij gegaan, mij voornam een sonnet te schrijven, in hetwelk ik zou openbaren datgene, wat ik in mijzelf gezegd had; en opdat het nog klagelijker zoude schijnen, nam ik mij voor het te schrijven alsof ik tot hen gesproken had; en ik schreef dit sonnet, hetwelk begint: “Ai pelgrims, die zoo ernstig langs mij gaat....”. En ik zeide “pelgrims” in de ruime beteekenis van het woord: want “pelgrims” kan in dubbelen zin verstaan worden, eenen ruimen en eenen engen; in ruimen voorzoover ieder die buiten zijn vaderland toeft pelgrim is; in engeren heet slechts diegene pelgrim die naar het huis van den heiligen Jacobus gaat of er vandaan komt. En voorts wete men dat de lieden die naar den dienst des Allerhoogsten tijgen op drie wijzen kunnen worden genoemd: zij heeten “Palmdraggers” voor zoover zij overzee gaan, vanwaar zij dikwijls palmbladen meebrengen; zij heeten “pelgrims” voor zoover zij naar het huis van Galizia¹⁶ gaan, omdat het graf van den heiligen Jacobus verder van zijn vaderland verwijderd ligt dan dat van eenig ander apostel; zij heeten “Rome-gangers” voor zoover zij naar Rome gaan, waarheen ook zij, die ik hier pelgrims noemde, togen. Dit sonnet verdeel ik niet, omdat zijne verklaring het genoeg verduidelijkt.

Ai pelgrims, die zoo ernstig langs mij gaat,
Verdiept wellicht in der herinnring droomen,
Zijt ge uit een land zòò vreemd en ver gekomen—

[125]

[126]

Als mij getuigt uw aanschijn en gewaad—

Dat niet de tranen langs uw bleek gelaat,
Nu gij doorschrijdt deez' stad der Rouwe, stroomen;
Als lieden die nog niets hebben vernomen
Van haar verlaten, deerniswaardgen staat?

Mijn zuchtend hart zegt mij met zekerheid
Dat, zoo ge bleeft om naar mijn klacht te hooren,
Ge niet dan weenend gaan zoudt van hier henen:

Haar Beatrice heeft zij, ach, verloren!
En ieder woord over haar lieflijkheid
Heeft het vermogen elkeen te doen weenen.

[127]

§ XLI.

Hierop zonden twee edele dames tot mij om mij te verzoeken dat ik hen eenige rijmen zenden mocht; waarop ik, denkende aan hunnen hoogen stand, mij voornam hen iets te zenden en tevens iets nieuws te maken, hetwelk ik hen met de andere zenden zou, opdat ik op meer waardige wijze hun verzoek vervulde. En ik schreef toen een sonnet, hetwelk mijnen staat verhaalde, en ik zond het hen, van het voorgaande vergezeld en van nog een ander, hetwelk begint: "O komt en luistert". Het sonnet, hetwelk ik toen maakte begint: "Boven die sfeer..."

hetwelk uit vijf gedeelten bestaat: in het eerste zeg ik waarheen mijn geest gaat, hem noemend bij den naam van een zijner uitwerkingen. In het tweede zeg ik waarom hij omhoog gaat, dat wil zeggen wie hem aldus doet stijgen. In het derde zeg ik wat hij aanschouwt, te weten eene Vrouwe die daarboven geëerd wordt, en ik noem hem dan "pelgrim-geest" omdat hij geestelijk zoo hoog stijgt en, gelijk een pelgrim, die buiten zijn vaderland is, daar toeft. In het vierde zeg ik hoe hij haar aldus ziet, dat wil zeggen van zulke hoedanigheid, dat ik deze niet kan begrijpen, dat wil zeggen dat mijn geest opstijgt tot hare hoedanigheid in zulk een graad dat mijn verstand het niet bevatten kan, aangezien ons verstand zich verhoudt tot deze gelukzalige zielen gelijk ons zwakke oog tot de zon; en dit zegt ook de Filosoof in het tweede boek der Metaphysica. In het vijfde zeg ik dat, ofschoon ik niet kan begrijpen waarheen mijn geest mij voert, namelijk tot hare wonderbare hoedanigheid, ik toch tenminste dit begrijp dat heel deze gedachte is van mijne Vrouwe, aangezien ik herhaaldelijk haren naam in mijne gedachte hoor. En aan het slot van dit vijfde gedeelte zeg ik: "Dan, vrouwen dier..." om te verstaan te geven dat het vrouwen zijn tot wie ik spreek. Het tweede gedeelte begint hier: "Een nieuw begrip..."; het derde hier: "En daar, waarheen..."; het vierde hier: "Hij schouwt haar zòò..."; het vijfde hier: "Maar 'k weet..." Men zoude het nog nauwkeuriger kunnen verdeelen en nog nauwkeuriger doen begrijpen, maar deze verdeeling kan volstaan en dus zal ik mij niet ophouden met het nog verder te verdeelen. En dit is het sonnet, hetwelk hier begint:

[128]

Boven die sfeer die 't allerwijdste kringt,¹⁷
Vermag mijn geest als stille zucht te stijgen;
Een nieuw begrip, dat Liefde in leed verkrijgen
Mij deed heeft hem tot zulk een vlucht bezwingt.

En daar, waarheen heel zijn verlangen dringt,
Ziet hij een Vrouwe voor wie de englen neigen;
Zòò stralend dat mijn pelgrim-geest in d'eigen
Lichtgloed haar schouwt, die uit haar wezen blinkt.

Hij schouwt haar dus, dat wen hij, weergekomen,
't Verhalen wil, 't droef hart dat hem doet spreken
Niet vatten kan een taal zoo wonderbaar.

Maar 'k weet: van Beatrice komt hij spreken;
En heb ik haren zoeten naam vernomen,
Dan, vrouwen dier, is alles tòch mij klaar.

§ XLII.

Na dit sonnet verscheen mij een wonderbaarlijk gezicht¹⁸, in hetwelk ik dingen zag welke mij deden besluiten niet meer over deze gebenedeide te spreken

alvorens ik op eene waardiger wijze over haar zou kunnen handelen. En om dit te bereiken, beijver ik mij zooveel ik kan, gelijk zij wèl weet¹⁹. Zoodat, indien het Hem, door wien alles leeft, behaagt dat mijn leven nog eenige jaren dure, ik van haar hoop te zeggen wat nooit nog van eenige Vrouwe gezegd werd. En daarna moge het Hem, die de Heer aller Hoofschheid is, behagen dat mijne ziel henen ga om de glorie harer Vrouwe te zien, dat wil zeggen dier gebenedeide Beatrice, die verheerlijkt schouwt in het aangezicht van Hem, "*qui est per omnia saecula benedictus*"²⁰. Amen.

[129]

Einde.

-
- 1 Hoe zit die stad zoo eenzaam, die vol volks was! Zij is als eene weduwe geworden, zij, die groot was onder de heidenen. (Klaagliederen van Jeremia I. 1).
 - 2 Deze derde reden heeft tot heel wat onderstellingen aanleiding gegeven. Aannemelijk lijkt mij dat Dante wil zeggen: door haar op waardige wijze in haar hemelsche heerlijkheid af te beelden, zou ik mijzelf min of meer een brevet van heiligheid geven.
 - 3 *Een anderen uitlegger* (chiosatore, glossateur) Cina da Pistoia, die eene canzone schreef om Dante te troosten over het verlies van Beatrice. (Zie [Aanhangsel](#))
 - 4 *De kalender van Arabië*. Beatrice stierf in den avond van 8 Juni 1290. Volgens Arabische dagverdeeling begon de dag na zonsondergang. Dante roept die dagverdeeling dus te hulp om den datum 8 te kunnen veranderen in 9, en den Syrischen kalender opdat Juni de 9de maand zou zijn. *Tisirin de eerste*. Er zijn namelijk twee maanden welke dien naam dragen. *Het volmaakte getal* = 10.
 - 5 *Dante's* kabalistische negen-fantasie, overigens geheel naar de mode des tijds, komt alleen voor in het proza. Blijkbaar heeft hij dus in den tijd waarin hij de gedichten schreef nog niet aan dit quasi-mystieke verband gedacht. De behoefte om het wezen van Beatrice te vergeheimzinnigen en zijn liefde tot haar te vergoddelfijken is eerst na haar dood, zooniet ontstaan, dan toch sterker geworden. Als Beatrice niet gestorven was, zou Dante stellig vroeger of later haar dood hebben "verzonnen".
 - 6 *Aan de voornaamste burgers. A li principi de la terra*. Volgens sommigen "aan de vorsten der aarde". Maar "*terra*" wordt door Dante herhaaldelijk als "stad" gebruikt en met "*principi*" kan hij, onder de suggestie van het "*principes*" in zijn Latijnschen brief, "*principal*" bedoeld hebben, d.w.z. de aanzienlijksten. De uitbreiding van zijn smart over de geheele stad (zie ook § XL) is in Dante's toestand verklaarbaar, vooral waar hij herhaaldelijk gewaagd van haar algemeene bemindheid; doch een brief aan de "vorsten der aarde" ware slechts belachelijk.
 - 7 Hier wordt Beatrice voor het eerst in een voor publiciteit bestemd gedicht bij den naam genoemd.
 - 8 Vergelijk Americ de Belenoi:

*Mas dieus vos a mandat a se venir
Quar saubes luy e joy e pretz servir.*

- 9 *Vol van genade: piena di grazia*. Vergelijking met Maria (*Ave Maria, gratia plena*).
- 10 *Nauw verbonden*. Hoogstwaarschijnlijk Beatrice's broeder Manetto, van wien althans bekend is dat hij met Cavalcanti bevriend was. Wetend, dat niemand de nagedachtenis zijner zuster zoo zou kunnen eeren als Dante, durfde hij hem uit kieschheid toch niet direkt het verzoek daartoe te doen.
- 11 *Een engel teekende*. Juist in dezen tijd begon de teeken- en schilderkunst in Florence tot bloei te komen. Cimabue (1240-1302). Of Dante deze kunst ernstig beoefend heeft of alleen als dilettant, is niet uit te maken. Opmerkelijk is wel dat Dante, die als alle welgestelde Florentijnen tot een bepaald gilde moest behooren, werd ingeschreven bij dat der "*medici e speciali*" onder welke laatste rubriek o.a. ook de schilders vielen.
- 12 *Twee beginkwatrijnen*. Waarschijnlijk had Dante het sonnet reeds geschreven met het tweede begin, toen de gedachte bij hem opkwam het aan zijn aanzienlijke bezoekers op te dragen. Verlenging van een sonnet door *aanhangsing* van een of meer *terzinen* (z.g. "staart", *sonetto caudato*) komt in de Italiaansche poëzie meer voor.
- 13 Wie deze "Vrouwe aan het venster" was is niet bekend. Sommigen meenen een zekere Lisette (zie [Aanhangsel](#)), anderen Gemma Donati, met wie Dante huwde. Enkelen, die blijkbaar noch van dichters, noch van liefde en de verteederling van het medelijden begrip hebben, gelooven dat zij niemand anders was dan de... "filosofie", welke hem van de contemplatie van het "geloof" afhield. Het moge waar zijn dat Dante ook deze liefde *achteraf* deze symbolische beteekenis heeft gegeven, oorspronkelijk moet zij een even reëelen grondslag hebben gehad als zijn liefde voor Beatrice zelf.
- 14 Sommige commentatoren meenen dat deze paragraaf eigenlijk behoort te worden ingelascht tusschen XXXIII en XXXIV. Immers Dante's woorden tot de pelgrims over de "stad der rouwe" klinken veel natuurlijker wanneer zij werden gesproken kort nadat Dante zijn brief aan "de aanzienlijke burgers" had geschreven. Bovendien zouden de beginwoorden "Dopo questa tribulazione" bezwaarlijk kunnen slaan op Dante's avontuur met de "Vrouwe aan het Venster", wel echter zijn zij volkomen op hun plaats onmiddellijk na Beatrice's dood. Ik voer hiertegen echter aan dat het woord *tribulazione* (door mij vertaald met "beproeving" misschien nog juister weer te geven

[146]

[143n]

[144n]

door “verzoeking”) ook voorkomt in § XXXVIII, dus juist wel slaande op bedoelde episode. Voorts valt te bedenken dat de aanschouwing der zg. Veronica voor de middeleeuwse geloovigen gold als een voorproefje van de aanschouwing van Christus in den hemel, en dat in het volgende sonnet Dante’s *pelgrimgeest* zich inderdaad tot den hemel verheft om er Beatrice te aanschouwen. Het is natuurlijk wel mogelijk dat ook dit sonnet eerder werd geschreven dan die aan de “deernisvolle Vrouwe”, maar zéker behoort het het slotgedicht te zijn en is Dante dan opzettelijk van de chronologische volgorde afgeweken. De evenwichtige compositie van het werk eischt dat het eindigt met juist dit sonnet, waarin een “nieuw begrip, in leed geboren” Dante’s geest opvoert tot de hoogste contemplatie.

15 *In dien tijd.* In Rome werd ieder jaar in de maand Januari de zg. Veronica (*vera icona*, waarachtige beeltenis) rondgedragen en gedurende de heilige week in de St. Pieterskerk ter bezichtiging gesteld. Het heette de afdruk van Jezus’ gelaat in den sluier der heilige Veronica, welken zij hem, toen hij den Calvariënberg beklom, had gereikt om zich het zweet af te wisschen.

16 *Het huis van Galizia.* Het heiligdom van den apostel Jacobus in de Spaansche provincie Galizia.

17 *Boven die sfeer.* Dat wil zeggen buiten het Primum mobile, in het Empyreum dus. (Zie [aanteekening 1.](#)) In de Divina Commedia aanschouwt Dante in eigen persoon Beatrice, hier is het nog slechts zijn “zucht” d.w.z. zijn verzen, welke tot die hoogte vermag te stijgen.

18 *Een wonderbaarlijk gezicht.* Zeer waarschijnlijk was onder het schrijven van den prozatekst het plan in Dante gerijpt om de behandelde stof nog eens, maar op veel grootscher wijze, te herhalen. Reeds de canzone in § XIX bevat, zooals reeds werd opgemerkt, waarschijnlijk een toespeling op zijn tocht door de Hel.

19 *Beijver ik mij.* Studio wordt hier zonder twijfel ook door Dante bedoeld in den zin van “studeeren”, als intellectueele voorbereiding.

20 Die gezegend is door alle eeuwen.

[Inhoud]

Aanhangsel

Gedichten van Dante en enkele zijner voorgangers en tijdgenooten

[148]

Dante

I.

Van vrouwen zag 'k een liefelijke schaar
Den dag van Allerheiligen laatstverleden;
En onder de allereersten zag ik haar,
Naast wie ter rechter Amor kwam geschreden.

Uit hare oogen brak een glans zóó klaar,
Dat zij een geest geleek wien vlammen kleedden;
Toen ik den moed had op te zien, voorwaar:
Het was me als zag 'k een engel nader treden.

Aan ieder die het waard was schonk een groet
Die zoete Vrouwe van haar zeegnende oogen
En vulde van haar deugden elks gemoed.

'k Geloof dat zij den hemel is ontvlogen
Wijl ze ons op aarde ons heil reeds brengen moet:
O zalig zij, die haar nabij zijn mogen!

II.

Guido, ik wou dat Lapo en wij twee
Door toovermacht ons mochten saam bevinden
In 't zelfde scheepken dat op alle winden
Naar onzen wil kalm voortdreef over zee;

Zoodat geen toeval ooit stoorde onzen vree
En wind noch weder onzen tocht kon hindren;
Maar één verlangen steeds ons zou verbinden,

Sterker, hoe langer 't sloopken verder glee.

[149]

En 'k wou dat Monna Vanna en Lagia en zij
Die 't dertigst stond, voor altoos mochten varen
Met ons door zelfden goeden toovnaars macht;

En dat zij met ons spraken, dag en nacht,
Van Liefde, en dat zij even vredig waren
Als, dit geloof ik zekerlijk, ook wij.

Dit sonnet is, evenals dat in § XXIV der Vita Nuova, gericht aan Guido Cavalcanti. Monna Lagia was de Vrouwe van den dichter Lapo Gianni. Met "haar die 't dertigst stond"—een uitdrukking die blijkbaar slaat op de serventese op de zestig schoonste vrouwen der stad, waarvan in § VI wordt gesproken—is volgens Bardi bedoeld Dante's "schermdame". Immers Beatrice kan zijn uitverkorene voor dien tocht niet geweest zijn, omdat zij op de "negende plaats" stond. Het sonnet is alweer geïnspireerd door oudere troubadoursliederen, waarin de "goede toovenaar" de vermaarde Merlijn is.

III.

Sinds 't negende van mijner jonkheid jaren
Heb 'k Amor onafscheidelijk behoord:
En 'k weet hoe hij ons ment en zweept en spoort
En in zijn dwang ons lust noch droefheid sparen.

Wie waant dat Deugd of Rede hem vervaren,
Is als wie meent dat hij wen 't stormt behoort
De klok te luiden, wanende dat voort
De krijg van wind en wolken zal bedaren.

Want altijd in den kring van Amor's krijt,
Is Vrije Wil dùs door zijn macht gebonden
Dat gansch vergeefs der Rede raad er strijdt;

Steeds kan een nieuwe spoor de flank hem wonden:
Wat lust hem ook op 't oogenblik berijdt,
De nieuwe volgt hij zoo hààr krachten zwonden.

[150]

Dit sonnet is Dante's antwoord op een sonnet van Cino da Pistoia, waarin deze dichter hem vraagt of hij gelooft dat de dood den ongelukkigen minnaar rust zal geven.

IV.

Dien weg langs dien de Schoonheid volgen moet,
Wil ze in het hart de Liefde doen ontwaken,
Zie ik Lisette stormende genaken—
Als waar 'k een burcht—in koenen overmoed.

Maar dan, gekomen aan dier veste voet,
Wier grendels slechts de willge ziel kan slaken
Hooft zij een stem: "Wil die bestorming staken;
Keer om gij Vrouwe, liefelijk en zoet.

Een andre heeft mijn geest reeds ingenomen;
Zij kreeg en greep de heerelijke roe
Van Amor zelf, zoodra zij was gekomen."

En heeft Lisette dit bescheid vernomen,
Zoo wendt zij om, droef en beschaamd te moe,
En 'k zie het rood haar wangen overstroomen.

Sommige commentatoren meenen dat de in dit sonnet genoemde Lisette dezelfde is als de "Vrouwe aan het Venster". De aanvangregels doen vermoeden dat het geschreven is nà het sonnet over de Liefde in § XX.

V.

Tot korten dag en wijdgekringde schaduw
Ben 'k nu gekomen en 't witten der heuveln,
Waar alle kleur verdwijnt in 't vale kruid;
Maar nóg verloor Verlangen niet zijn groen,
Wijl 't zóó diep wortelt in dien harden steen,

Die spreekt en voelt als ware hij een Vrouwe.

[151]

Aleveneens blijft deze jonge Vrouwe
Bevroren zooals sneeuw die ligt in schaduw;
Want evenmin ontdooit haar als een' steen
Het zoet getijde dat verwarmt de heuven
En weer hun wit verkeerend doet in groen,
Naar het met bloemen hen bekleedt en kruid.

Wen zij het hoofd omkranst met geurend kruid,
Verjaagt ze uit mijn gedachte elke andre Vrouwe;
Zóó schoon vervlecht zij 't golvend blond en 't groen,
Dat liefde zelf zich neerzet in hun schaduw;
En waar zij zit, tusschen twee lage heuven,
Mij vaster houdt dan kalk den metselsteen.

Haar schoon heeft grooter kracht dan eedle steen;
Voor wonden die zij toebrenge wast geen kruid;
Zoodat ik vluchten over vlakke en heuven
Moest om te ontkomen aan 't gevaar dier Vrouwe.
Maar nergens schenkt mij voor haar aanschijn schaduw
Hoogte noch muur, noch dichter wouden groen.

Ik zag haar eens, ganschelijk gekleed in groen;
Zòó schoon, dat zij gewekt hadde in een steen,
Die liefde die 'k gevoel reeds voor haar schaduw.
'k Noodde in een dal haar, bont van bloemig kruid—
Als kon zij minnen 'lijk een andre Vrouwe—
Rondom besloten door geweldige heuven.

Doch éér vloeien de stroomen tot de heuven
Terug, eer ooit dit hout, sappig en groen,
Vlam vatte—als 't voegt toch zulk een schoone Vrouwe—
Aan mij; hoewel 'k wou slapen op een steen
Mijn leven lang en weiden 't wilde kruid,
Zoo 'k van haar kleed slechts schouwen mocht de schaduw.

Wanneer de heuven zwarten door de schaduw
Van 't zomergroen, doet deze jonge Vrouwe
Gelijk een steen haar schuil gaan onder 't kruid.

Deze sestina behoort tot de z.g. "steen-canzones", door Dante in zijn tijd van overgave aan "ijdelheden van korte bate" na den dood van Beatrice gewijd aan een zekere Pietra degli Scrovigni (pietra = steen), over wier hardheid hij zich beklagt. Sommigen meenen echter dat deze canzones en ook de bovenstaande sestina zuiver "allegorisch" bedoeld zijn. De wreede Pietra zou de stad Florence zijn, liggend in een dal "rondom besloten door geweldige heuven".—De vorm van dit gedicht is vòòr Dante in de Italiaansche poëzie niet gebruikt. Dante zelf zegt dat hij hier den Provençaal Arnaut Daniel navolgt.

[152]

VI.

Aan Vrouwe Pietra degli Scrovigni.

Ik vloek den dag dat mij voor 't eerst verblijd
Het licht heeft dier verraderlijke oogen;
En 't uur dat ge in mijn hart gekomen zijt
En hebt mijn ziel er ganschlijk aan onttoegen!

Ik vloek de vijl van mijn kunstvaardigheid,
Die blank sleep al dier schoone woorden logen,
Die 'k voor u vond en heb in rijm gerijd,
Opdat men eeuwig u zoude eeren mogen!

En 'k vloek mijn eigen waan-verwarden geest,
Die willoos aan de zware razernij
Zich vastklemt van uw schoone en schuldge leest,

Waarvoor zelfs Amor geen en meened vreest;
Zoodat een ieder hem bespot, maar mij,
Die 't wiel van de fortuin wil wenden, 't meest.

[153]

Dante's voorgangers.

Pier della Vigna († 1249)

(Hij was minister van keizer Frederik II en een man van groot gezag, totdat hij, onder verdenking van verraad, in de gevangenis werd geworpen. Hij pleegde zelfmoord in 1249. Het onderstaande sonnet is, evenals het daarop volgende van Lentino, een antwoord op een sonnet van Jacopo Mostacci, den valkenier des keizers, die twijfel geuit had aan het bestaan der Liefde "omdat zij nooit zichtbaar verschijnt".)

Wijl Liefde nimmer zichtbaar is verschenen.
Als een lichamelijk en tastbaar ding,
Zijn er nog enkelen die dwaaslijk meenen
Dat liefde niets is dan begoocheling.

Maar wijl zij met een macht niet te verkleenen,
Heerscht in het hart van elken sterveling,
Moet men veel hooger waarde haar verleenen,
Dan zoo men haar kon zien als zichtbaar ding.

Hoe de magneet door zijn verborgen kracht
Het ijzer aantrekt kan geen mensch aanschouwen;
Toch trekt hij het, en onweerstaanbaar aan.

En dit heeft mij tot het geloof gebracht,
Dat liefde is en schenkt mij vast vertrouwen
Dat men dit ook gelooven blijft voortaan.

[154]

Jacopo da Lentino († 1246)

(Hij was notaris onder keizer Frederik II. Deze dichter is "de notaris" die met Buonagiunta en Guittone d'Arezzo bleef "aan gene zijde van den zoeten nieuwen stijl") (Louteringsberg XXIV 54-57).

Liefde is Begeerte, door het groot vermogen
Van welgevallen in het hart verwekt,
Het allereerst ontspringt de Liefde uit de oogen
En 't is het hart dat voedsel haar verstrekt.

Wel komt bijwyl die drang in ons getogen,
Zonder dat zichtbaar schoon hem tot zich trekt;
Maar schoonheid die we aanschouwen met onze oogen
Is 't toch die sterkste en hechtste liefde wekt;

Wijl de oogen aan het hart het goed en kwaad
Melden getrouwelijk van alle dingen,
Zooals Natuur hen altemaal formeert;

En 't hart dat deze taal terdeeg verstaat,
Voelt diepverheugd Begeerte in zich ontspringen:
En dat is Liefde, die den mensch regeert.

Fra Guittone d'Arezzo († 1294)

(Aanvankelijk schreef hij alleen minnepoëzie, maar op zijn 35ste jaar bekeerde hij zich, werd "broeder" van de religieus-militaire orde der Cavalieri gaudenti (vroolijke ridders) en wijdde zich sindsdien uitsluitend aan het boetedicht. Hij stond in hoog aanzien, ofschoon Dante deze bewondering niet deelt. In een gesprek met den grooten dichter Guinizelli (Louteringsberg XXVI, 124-126) zegt Dante over hem:

"Aldus (nl. voorbarig prijzen) deden vele ouden met Guittone, de een den ander nasprekend om hem lof te geven, totdat met meer personen de waarheid hem heeft overwonnen.")

[155]

Aan de heilige Maagd Maria.

Vrouwe des Heils, wier glorie nooit kan enden,
Moeder van Jezus zoet, wiens heilige dood,
Ons te verlossen van der helle nood,
Den doem van 's eersten vaders val mocht wenden;

Zie hoe mij Amor's wreede knechten schenden
Met schichten scherp, aanschouw mijn foltring groot;
Moeder vol deernis, zachte bondgenoot,
Schut mij voor de vervolging zijner benden!

Vul van die ééne Liefde heel mijn wezen,
Die trekt de ziel naar haren oorsprong puur,
Zoodat der lusten strik mij niet weerhoudt;

Zulk middel slechts kan zulk een koorts genezen,
Zulk water slechts bluscht zulk een gloeiend vuur;
Met spijkers drijft met spijkers uit het hout.

Chiaro Davanzati

(Een Florentijnsch dichter, wiens werk valt tusschen 1260 en 1280)

Wanneer het stralend licht zijn glans komt spreiden
Zendt het zijn klaarheid tot in versten nacht;
De bleeke sterren dooven en verscheiden
Voor zijner schichten uitblinkende kracht.

Zoo schenkt mijn Vrouwe met haar blik verblijden
Aan ieder die in donkre smarten smacht
En doet in vreugd verkeereren al hun lijden:
Zoo overgroot is harer deugden macht.

En als een stoet van dienende getrouwen
Volgen haar als der Hoofschheid keizerin,
Wijl ze aller licht is, alle andere vrouwen.

De schilders staren met verrukten zin
Haar aan wijl ze in haar schoon gelaat aanschouwen
Wat zij te schildren hopen tot een elks gewin.

[156]

Guido Guinizelli (1220?-1276)

(Van zijn leven is weinig meer bekend dan dat hij tot een aanzienlijk Bologneesch geslacht behoorde en in 1274 wegens zijn keizerlijke gezindheid werd verbannen. Hij was zeker de grootste dichter van zijn tijd en Dante heeft hem hoogelijk geprezen, staat dan ook zelf sterk onder zijn invloed. Kenmerkend is dat Guinizelli, stichter van den "zoeten nieuwen stijl", eerste "vergoddelijker" der Vrouw, door Dante op den Louteringsberg wordt aangetroffen onder hen die zich aan zinsgenot te buiten gingen. Als Guinizelli zich aan Dante bekend maakt, kan deze zich haast niet verzadigen van den aanblik van "den vader van mij en zoovele anderen die beter zijn dan ik, die ooit in rijmen, zoete en gevallige, spraken van minne." (L. B. XXVI 97-99) Guinizelli spreekt dan Dante aldus aan:

"...zeg mij wat de reden is waarom gij toont in uw spreken en uw blikken mij lief te hebben."

waarop Dante antwoordt:

"De zoete woorden uwe, die, zoolang de hedendaagsche spreekwijze zal duren, de geschriften waarin ze bevat zijn, zullen dierbaar maken." (108-114).)

I.

Het edel hart.

Het edel hart is Liefde's wijk en wapen,
Gelijk voor 't vogelken het dicht geblaart;
Niet heeft Natuur de Liefde 't eerst geschapen,
Noch eer dan Liefde 't Hart van eedlen aard.
Maar zooals mèt de zon
Van aanvang af het licht de ruimte kliefde,
Doch éér niet stralen kon;
Zoo woont in al wat edel is en puur
Vanzelf de zoete Liefde,
Gelijk de gloed in 't glanzen van het vuur.

Der Liefde vuur komt in 't eêl harte stralen
Als zuivre glans in kostelijken steen:
Geen ster kan tooverkracht in hem doen dalen
Eer hem het loutrend licht der zon bescheen.
Maar dan, wanneer dier kracht
Al 't slechte uit zijnen aard wegzengde en blaakte,
Krijgt ook de ster haar macht.
Zoo kan een vrouw in 't hart dat door Gods gloed
Tot eedle deugd ontwaakte,
Haar Liefde stralen als 't die sterre doet.

[157]

De Liefde heeft het edel hart tot woning
Zooals de vlam den top van de flambouw;
Zij straalt er fier tot eigen vreugd en looning,
Alsof zij nimmer anders branden zou.
Wie slecht is van natuur,
Vermag zoo min de Liefde te verdragen
Als water 't heete vuur.
Besloten ligt de Liefde in 't harte rein,
Als in verborgen lagen
Een diamant in 't ijzer eener mijn.

Moog' heel den dag de zon het slijk bestralen:
't Blijft vuil; de zon haar zuivren glans behoudt.
"k Ben edel van geboort", wie d'us kan pralen
Is als dit slijk, de Deugd is 't zonnegoud.
Geloove niemand ooit,
Dat adel buiten 't edel hart kan leven:
Wien konings hoogheid tooit
Blijft laag zelfs, zoo niet Deugd zijn hart doordringt,
Dat kaatse als water 't beven
Van sterren glans die uit den hemel blinkt.

De Schepper straalt voor 's hemels Intellecten
In klaarder gloed dan voor ons oog de zon.
Ontfloersd aanzien ze 't Licht dat hen verwekte,
En in aanbidding voor der Waarheid bron,
Bereikt van aanvang af
Hun streven doel, naar Gods algoed beschikken.—
Dat zòd mijn Vrouwe ook gaf
De waarheid van haar eedle deugd, die straalt
Uit hare zuivre blikken,
Aan mij die nimmer haar te minnen faalt!

Mijn Vrouwe, "Wat vermat ge u!" zal God spreken,
Wanneer mijn ziel ten laatste voor hem staat.
"Kwaamt ge alle heemlen door tot mij geweken,
Te plaats en mij naast minne die vergaat?
Uw lof zij slechts gericht
Tot mij alleen en die genaderijke
Voor wie àl logen zwicht."
Maar 'k antwoord: "Met een engel die gij zond,
Moest ik haar wel gelijken;
Zoo laak het niet dat mij haar liefde bond."

[158]

II.

Aan Lucia.

Ik wil naar waarheid mijne Vrouwe loven,
Wier schoonheid roze en lelie bei gelijkt,
Ze is als de morgenster, als al wat boven
Ons schoon en stralend aan den hemel prijkt.

Al kleur en tint van bonte bloemenhoven,
Van lucht en groene beemden haar gelijkt,
Goud en lazuur voor haren glans verdooven
En Amor zelf schijnt door h ar schoon verrijkt.

Zij gaat, getooid van z oveel lieflijkheden,
Dat ze ieders hoogmoed breekt door haren groet
En elken heiden 't waar geloof zou schenken.

Nooit kan een laag man voor haar aanschijn treden.
Maar grooter nog is 't wonder dat zij doet:
Wie haar aanschouwt kan niets wat slecht is
denken.

[159]

Dante's tijdgenooten

Guido Cavalcanti (1250-1300)

(Cavalcanti, een Florentijnsch edelman, was Dante's "grootsten vriend", zijn "secretaris", d.w.z. zijn geheimdrager, de eenige die, althans tijdens het leven van Beatrice, het geheim van Dante's liefde kende. Hij schijnt op Dante een grooten moreelen invloed te hebben gehad. Geschriften zijner tijdgenooten doen hem kennen als wispelturig in de liefde en los in het geloof, maar tevens als een man van groote gaven, vurig, edelmoedig, geleerd, trotsch en van eenzame hooghartigheid. Als dichter stond hij hoog in aanzien. Zijn metaphysische en zeer duistere canzone: "Donna mi priega" (Een Vrouwe vraagt mij), handelende over den aard der Liefde, werd veel bewonderd, besproken en gecommeterieerd, ook door theologen. "Een liefdezang", zegt Rossetti hiervan, "welke zulk een vliegenvanger blijkt voor priesters en pedanten, ziet er verdacht uit; maar het feit dat hij geschreven werd door een man wiens leven en werken toch zooveel impulsiefs en re els bevatte, is teekenend voor dien tijd van jonge scholastieke geleerdheid". Ook Dante had groote bewondering voor zijn vriend. Op den Louteringsberg, waar hij spreekt over de vergankelijkheid van den roem (XI. 96-99) schijnt hij Cavalcanti boven Guinizelli te stellen, en zichzelf boven die beiden:

"Aldus heeft de eene Guido den anderen den roem der taal ontnomen; en wellicht is geboren die den  en en den ander uit het nest zal jagen."

[160]

I

Aan Vanna.

Wie is zij, wier bewonderd nadren doet
De lucht van tintlende verwachting beven;
Die Amor met zich voert, zoodat begeven
Van alle woorden elkeen zuchten moet?

Wat zij gelijkt zoo zij met de oogen groet,
Ik zegge 't niet, laat Amor 't antwoord geven.
Vrouwe van Deemoed lijkt zij, z o verheven,
Dat ik elke andre "Hoogmoed" heeten moet.

Onzeggelijk is harer schoonheid glans,
Wijl alle edele deugden voor haar knielen
En schoonheid zelf haar eert als een godin.

Nooit was een geest van zulk een eedlen zin,
Nooit vulde deugd zoozeer der menschen zielen,
Dat  en haar ooit begreep daadlijk en gansch.

II

Aan Vanna.

Schoonheid van vrouwen of vriendlijk gemoed,
De wapenpraal van eedle ridderscharen,
Gekweel van voglen, minnefluistring zoet,
Van sterke schepen 't vlug en sierlijk varen;

Zuivere lucht wanneer de daagraad groet,
De blanke sneeuw die stilkens neer komt waren,
De klare bron en aller bloemen gloed,
Sieraân die goud en flonkersteen bezwaren;

't Al overtreft de tooi der lieflijkheên
Van mijne Vrouwe en harer deugden waarde,
Zoodat dit àl gering acht wie het ziet;

Ze is zóóveel meer dan alles om zich heen
Als heel de hemel grooter is dan de aarde:
Wie is als zij, dien mijdt Gods zegen niet.

III

Op Mandetta, wier oogen geleken op die van zijn Vrouwe, Monna Vanna.

Een jonge en schoone Tolosaansche Vrouwe,
Vol eerbare bevalligheden, straalt
Gelijkenis zòò treffend en bepaald
Uit haar schoone oogen met mijn eigen Vrouwe,

Dat mijne ziel, verlangend haar te aanschouwen,
Mijn hart verlaat en tot haar henen dwaalt;
Doch zoo verward, dat zij het niet verhaalt
Wie haar te schenden drijft haar eerste trouwe.

De Schoone aanschouwt haar met een blik zoo teer,
Dat in mijn ziel de Liefde rasch ontwaakt,
Wijl 't is of zij haar ware Vrouwe ziet,

Maar zuchtend keert ze in 't harte weer, geraakt
Ten doode door de scherpgepunte speer
Die haar de Schoone nawerpt zoo zij vliedt.

IV

Aan Dante, naar aanleiding van diens lichtzinnige levenswijze na den dood van Beatrice.

Ik kom tot u daaglijks ontelbren keer,
Doch te veel laagheid leeft in uw gedachten.
Diep droeft mij dit om al die eedle krachten
Die woonden in uw hoogen geest weleer.

Te schuwen placht gij eens elk laag verkeer
En liên, verslaafd aan slechtheid te verachten.
Dies heb 'k de verzen die me uw vriendschap brachten,
Als kostbren schat gehouden steeds in eer.

Maar 'k durf niet meer, om uw verwerplijk leven,
Zeggen hoe nòg bekoort me uw zoete taal—
En 't slag van liên dat gij kent, ken ik niet—

Lees dit sonnet, ik smeeek 't u, menig maal:
Totdat de Booze, die ons scheidt, verdreven,
Ten laatste uit uw onteerde ziele vliedt.

V

Ballade.

'k Zag in een boschje een herderinne dwalen,
Als sterrepralen stralend wijd en zijd,
Heur blonde haren krulden langs de slapen;
Vol liefde de oogen, rozerood de wangen,
Hoedde zij met een twijg de makke schapen,
De voeten blank van dauw. En als bevangen
Van jonge liefde zong ze in zoet verlangen;
Zij was omhangen van àl minlijkheid.

Ik groette dadlijk haar in liefde ontstoken
En vroeg of 'k haar zou vergezellen mogen.
En teeder sprak zij, de oogen half geloken:

Heel, héél alleen kwam zij door 't bosch getogen,
En: "hoort ge er ooit het lokken van de vooglen,
Dàn zal 'k gedoogen dat ge ook mijn hart vrijt"....

Maar nauw had ik die voorwaarde vernomen,
Of 'k hoorde luid de vooglen fluiten tusschen
't Geblaart. Nu is de tijd, zeide ik, gekomen,
Om in haar arm mijn minnebrand te blusschen.
En 'k dankte haar wijl zij met teedre kussen
Mijn hart te sussen was zò rasch bereid.

Zij nam mijn hand en boog zich tot mij over;
Zei dat zij nu haar hart mij had geschonken.
Toen bracht zij me in de schauw van 't frissche loover,
Waar allerhande bonte bloemen blonken:
Zij was 't, van zooveel zoete vreugden dronken,
Als zag 'k daar lonken Venus' heerlijkheid.

[163]

Cino da Pistoia (1270-1336).

(Hij was een der "vermaarde troubadours" die antwoordden op Dante's eerste sonnet. In "De vulgari Eloquio" zegt Dante: "Zij die het zoetst en schoonst gedicht hebben in het nieuwe Italië zijn Cino da Pistoia en een vriend van hem." Uit het feit dat Dante enkele gedichten, aan Cino opgedragen, onderteekent met "amicus ejus (zijn vriend) blijkt dat Dante met dien vriend zichzelf bedoelde).

I

Aan Dante over den dood van Beatrice.

Schoon ik niet eerder richtte reeds mijn smeeken
Tot Liefde en Medelij om uwentwil,
Dat zij vertroosten mochten uw droef leven
Is toch de tijd niet zoolang reeds verstreken
Dat niet mijn woorden zouden vinden stil-
zuchtend uw ziel en hart die achterbleven:
"O zaalge Vreugd, ik zag u opwaarts zweven,
Gelijk uw naam verlangt, ten hemel toe!"
Eilaas, wanneer en hoe
Zal ik van oog tot oog u mogen zien
En in persoon u biën
De hulp die u mijn troost zou kunnen geven
Zoo luister naar deez' woorden: Liefde gaf
Mij ze in, en laat van klacht en zuchten af.

Ge weet: in zorg en vreezen allerwegen
Op deze blinde wereld elkeen leeft,
Wijl hij de grillen der fortuin moet duchten;
Zalig de ziel, die zulk een last ontstegen,
Ten hemel, waar àl vreugd vervuld is, streeft;
Heil 't hart dat toorn en laagheid kan
ontvluchten!
Waarom dan hoor ik ùw hart aldoor zuchten?
Terwijl het zich verheugen moest veeleer:
Verhoord heeft onze Heer
De bede door dien engel eens geslaakt,¹
En door haar ziel volmaakt.
Den hemel met een ongekend genuchte.
Voor des Verlossers aanschijn mag zij staan,
Omstuw'd door al Gods engelen voortaan.

Hoe foltren dan vertwijfeling en weenen
Uw hart dat vol moest zijn van liefde en vreugd
Wijl heel uw geest nu toeft in 's hemels vrede!
Al uw gedachten stijgen op daarhenen
Van nu af aan door hare hooge deugd,
En Liefde drijft daartoe hen hier beneden.
Hoe ligt ge dan zoo jammerlijk vertreden,
Gij, die zoo wijs waart, in uw droefheid neer
'k Bid u om Godes eer:
Weer uit uw zieken geest zoo bittere smart;
Draag niet den dood in 't hart,

[164]

Noch toon, als hadt ge hem alreeds geleden,
Zoo bleek gelaat. God riep haar, maar juist nu,
Is ze eindlijk, en van uur tot uur, bij u.

“Troost, troost u”, roept de Liefde in haar genade,
“Om Gods wil, staak dit weenen” Meelij spreekt.
“Schenkt aan zoo zoete beden nu vertrouwen,
“Leg af dan eindlijk dier droefheid wade”,
’t Is Rede zelf die aldus tot u spreekt.
Ten doode leidt u zulk wanhopig rouwen;
En hoe zoudt ge ooit haar schoon gelaat
aanschouwen
Zoo Dood u trof in zinnelooze smart!
O schut uw droevend hart
Voor zulk een zonde; ik bid om Godswil, duld
Niet dat zoo zware schuld
Uw ziel belemmre die nog hoopt haar Vrouwe
Te zullen wederzien en in haar arm
Te rusten eens. Ach, dat die troost u warm’.

Schouw in die klare Vreugde waar nu veilig
Uw Vrouwe toeft, met hemelglans bekroond.
Het paradijs bereikte uw diepst verlangen,
Waar ’t in een liefde ganschlijk rein en heilig
Leeft sinds bij h  r heel uw gedachte woont.
Hoe is uw hart dan d  s van strijd bevangen,
Nu ’t zulk een zaalgen aanblik mocht erlangen!
Gelijk ze op aarde als wonder eens verscheen,
Zoo straalt ze ook ginds, alleen,
Wijl meer erkend, in een nog schooner gloed.
Hoe zij er werd begroet
Door de engelen met blijden lach en zangen,
Hebben uw geesten u genoeg verkond,
Zoo dikwijls gij hen op die reize zond.

En tot de zaalge zielen ginds vergaard
Spreekt ze over u: “Hij heeft mij eer bewezen,
Wijl hij mij prees in rijmen hoog geprezen,
Altijd, zoolang ik leefde nog op aard.”
En zij bidt God, den allerhoogsten Heere,
Dat hij u trooste en blij berusten leere.

[165]

II

Aan Selvaggia.

De Vrouwe om wie ge peinzend mij ziet schrijden,
Toont een gelaat z   lieflijk, dat zij doet
Ontwaken in een iegelijks gemoed
Dien eedlen Geest die daar verborgen beidde.

Zoo bang heeft mij haar lieflijkheid doen lijden,
Toen ’k in haar oogen had mijn Heere zoet
Aanschouwd in heel zijn oppermachtgen gloed,
Dit ik ’t niet waag nog   n blik haar te wijden.

Maar zoo ’t gevalt dat ik haar schoone oogen
Toch schouwen moet, licht me er een heil z   groot,
Dat ik ’t niet vatten kan in mijnen geest;

En ’k voel dat al mijn kracht zoozeer me ontvlood,
Dat mijne ziel, waaruit mijn zuchten togen,
Weldra van ’t hart te moeten scheiden vreest.

[166]

Lapo di Gianni Ricevuti.

(Hij was notaris en in 1284 lid van den stadsraad).

Aan Lagia.

Zoet is de zucht, verlangende gezonden
Dier vrouwe die mijn hart gevangen houdt

En die mijn ziel met eedle deugd betrouwt,
Wijl zij met Liefde zelf zich heeft verbonden.

Een beeld te vinden waarmee vergeleken
Zij waardiglijk kon worden, valt mij zwaar:
Een engel lijkt zij die op aard kwam dalen;
Ze is als der Liefde zuster in haar spreken;
Een wonder is van haar ieder gebaar.
Zalig de ziel voor wie haar groet mag stralen.
Het schijnt alsof in haar kwam nederdalen
Aanvalligheid, vervuld werd Hope en Vreugd,
Of in haar bloeide iedere twijg der Deugd,
Ontsproten uit haar wezen zonder zonden.

Die eedle geest, dien 'k in mij op mocht kweeken,
Sinds deze jonge Vrouwe mij verscheen,
Heeft boven al wat laag is mij verheven.
Mij troost en sterkt, sinds ik haar dien, het spreken
Met haar in zoet-vertrouwelijke reën,
Over mijn nieuw en liefde-rijke leven.
En zooveel gunste heeft zij mij gegeven:
Nimmer versmaadde zij mijn woorden zoet;
Zoodat ik Amor innigst danken moet,
Die zulk eene eer mij waardig heeft bevonden.

Nu wil, mijn Lied, in hoofsche woorden konden,
Wat ik het Boek der Liefde heb vertrouwd,
Wanneer ge mijne Vrouwe weer aanschouwt,
Want als h  r dienaar heb ik u gezonden.

¹ Vergelijk Dante's canzone in [§ XIX](#): Een engel roept...

[168]

[Inhoud]

Inhoud

Inleiding	VII
Het Nieuwe Leven	1
Aanteekeningen	75
Aanhangsel:	
Dante	93
Pier della Vigna	98
Jacopo da Lentino	99
Fra Guittone d'Arezzo	99
Chiario Davanzati	100
Guido Guinizelli	101
Guido Cavalcanti	107
Cino da Pistoia	108
Lapo di Gianni Ricevuti	111

[169]

[Inhoud]

Bij ons zijn verschenen en in elken boekhandel te verkrijgen:

DANTE'S Divina Commedia:

De Hel. In proza vertaald door Dr. H.J. Boeken. 3e druk.

Ingenaaid f 0.55 Carton 0.70 Linnen 0.85 Keurb. 1.15

Louteringsberg. Als boven. (2e druk).

Ingenaaid f 0.55 Carton 0.70 Linnen 0.85 Keurb. 1.15

Het Paradijs. Als boven. Dit derde deel bevat 2 illustraties, een inleiding en als de beide andere deelen een aantal aanteekeningen. (2e druk).

Ing. f 0.55 Cart. 0.70 Linn. 0.85 Keurb. 1.15

Dante's beroemd gedicht tot een goed Nederlandsch te maken is al vaak beproefd. De uitkomsten wettigen geheel de bescheidenheid van den *dichter* en classicus Dr. Boeken om het liever in Nederlandsch *proza* weer te geven.

Prof. HENRI HAUVETTE, Dante. Inleiding tot de studie van de *Divina Commedia*.

Ingenaaid f 0.65 Carton 0.80 Linnen 0.95

Sinds we, in onze Bibliotheek, den grooten middeleeuwsch Italiaanschen Dichter: Dante Alighieri met zijn **Goddelijke Komedie** in Dr. H.J. Boeken's vertaling opnamen, hebben we uitgezien naar een werk over den Dichter, zijn tijd en zijn kunst, dat als inleiding zou kunnen dienen tot de studie van dat groote werk, en den gretigen lezer daarin inwijden. Onze keuze viel op het werk van den Franschen hoogleeraar *Henri Hauvette*, dat W. Davids voor ons vertaalde.

"Er gaat een sterke aansporing van uit, om Dante's onvolprezen kunstwerk te gaan lezen."

Dr. J. L. WALCH in het V a d e r l a n d .

Colofon

Beschikbaarheid

Dit eBook is voor kosteloos gebruik door iedereen overal, met vrijwel geen beperkingen van welke soort dan ook. U mag het kopiëren, weggeven of hergebruiken onder de voorwaarden van de Project Gutenberg Licentie bij dit eBook of on-line op www.gutenberg.org.

Dit eBook is geproduceerd door Jeroen Hellingman en het on-line gedistribueerd correctie team op www.pgdp.net.

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org.

This eBook is produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at www.pgdp.net.

Codering

Dit bestand is in een verouderde spelling. Er is geen poging gedaan de tekst te moderniseren. Afgebroken woorden aan het einde van de regel zijn stilzwijgend hersteld. Kennelijke zetfouten in het origineel zijn gecorrigeerd. Dergelijke correcties zijn gemarkeerd met het corr-element.

Hoewel in het origineel laag liggende aanhalingstekens openen gebruikt, zijn deze in dit bestand gecodeerd met ". Geneste dubbele aanhalingstekens zijn stilzwijgend veranderd in enkele aanhalingstekens.

Documentgeschiedenis

2009-02-05 Begonnen.

Externe Referenties

Dit Project Gutenberg eBook bevat externe referenties. Het kan zijn dat deze links voor u niet werken.

Verbeteringen

De volgende verbeteringen zijn aangebracht in de tekst:

Bladzijde	Bron	Verbetering
26	[<i>Niet in bron</i>]	,
27	moest	moesten
39	Scrovigny	Scrovigni
39	verraderlijkë	verraderlijke
45	Rosetti	Rossetti
51	..	:
52	Rosetti	Rossetti
131n	[<i>Niet in bron</i>]	,
134	[<i>Niet in bron</i>]	"
63	terzinnen	terzinen

64	Rosetti	Rossetti
136n	rêen	reên
65	lieflijkhêen	lieflijkheên
65	ergstë	ergste
69	[<i>Niet in bron</i>]	.
137n	Boetius	Boëtius
75	Rosetti	Rossetti
75	Rosetti	Rossetti
76	[<i>Niet in bron</i>]	.
80	[<i>Niet in bron</i>]	"
140n	[<i>Niet in bron</i>]	.
88	,	[<i>Verwijderd</i>]
97	ooglêen	oogleên
105	[<i>Niet in bron</i>]	.
109	[<i>Niet in bron</i>]	.
110	[<i>Niet in bron</i>]	.
111	[<i>Niet in bron</i>]	.
112	[<i>Niet in bron</i>]	.
114	[<i>Niet in bron</i>]	.
115	ontvlôon	ontvloôn
117	terzinnen	terzinen
129	[<i>Niet in bron</i>]	"
148	[<i>Niet in bron</i>]	.
148	harë	hare
149	Barbi	Bardi
152	verraderlijkë	verraderlijke
153	liefdë	liefde
158	[<i>Niet in bron</i>]	.
159	Rosetti	Rossetti
164	Meely	Meelij
164	[<i>Niet in bron</i>]	.
165	schoonë	schoone
169	Sints	Sinds
169	Allighieri	Alighieri

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HET NIEUWE LEVEN (LA VITA NUOVA) ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the

permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541.

Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.